

თავისუფალი და აგროკულ
უნივერსიტეტების გამომცემლობა
FREE AND AGRICULTURAL
UNIVERSITIES PRESS

გიორგი პაპუაშვილი | გიორგი ბერაია

პოლიტიკური პარტიების როლი და მათი აკრძალვის სტანდარტები დემოკრატიულ საზოგადოებაში

თბილისი
2023

კვლევა მომზადებულია თბილისის თავისუფალი უნივერსიტეტის სამართლის სკოლის მიერ.

კვლევის ავტორები:

გიორგი პაპუაშვილი

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

გიორგი ბერაია

თბილისის თავისუფალი უნივერსიტეტის მონვეული ლექტორი

კვლევის ასისტენტები:

თბილისის თავისუფალი უნივერსიტეტის სამართლის სკოლის სტუდენტები:

ანამარია თავართქილაძე

ლიკა თურმანაული

ნანუკა სიმონიშვილი

მარიამ ალასანია

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტები:

ვერონიკა გვარამაძე

მაგდა ჯიქური

ISBN 978-9941-8-5979-3

© თავისუფალი და აგრარული უნივერსიტეტების გამომცემლობა, 2023

USAID
აშშ-ს საგარეო უწყვეტი დახმების სააგენტო

EAST · WEST
MANAGEMENT
INSTITUTE

USAID საპართლის უზენაესობის პროგრამა
USAID RULE OF LAW PROGRAM

კვლევა მომზადდა თბილისის თავისუფალი უნივერსიტეტის მიერ, USAID სამართლის უზენაესობის პროგრამის მხარდაჭერით. პროგრამას ახორციელებს აღმოსავლეთ-დასავლეთის მართვის ინსტიტუტი (EWMI) ამერიკის შეერთებული შტატების საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს (USAID) მხარდაჭერით. კვლევის შინაარსზე პასუხისმგებელი არიან ავტორები და მასში გამოთქმული მოსაზრებები შესაძლოა არ ასახავდნენ ზემოთ ნახსენები საერთაშორისო ორგანიზაციების შეხედულებებს.

სარჩევი

შესავალი.....	9
პოლიტიკური პარტიების მნიშვნელობა და მათი ჩამოყალიბების ისტორიის მიმოხილვა.....	13
ქართული პოლიტიკური პარტიების ჩამოყალიბების ისტორია.....	19
თავდაცვისუნარიანი დემოკრატია და არადემოკრატიული პარტიების პარადოქსი.....	25
პოლიტიკური პარტიების შიდა დემოკრატიის უზრუნველყოფის მნიშვნელობა.....	27
პარტიების აკრძალვასთან დაკავშირებული დემოკრატიული დილემა.....	31
პარტიების აკრძალვიდან მომდინარე პოლიტიკური ფასი.....	35
პოლიტიკურ პარტიათა მიმართებით მნიშვნელოვანი უფლებრივი სფერო.....	38

პარტიათა აკრძალვისა და დაშლისას სახელმწიფოს დისკრეციისა და რელევანტურ უფლებათა მოქმედების ფარგლების ურთიერთმიმართება	41
პოლიტიკურ პარტიათა აკრძალვისა და დაშლისას გასათვალისწინებელი მნიშვნელოვანი პრინციპები	43
კანონიერების მოთხოვნა	44
პროპორციულობა და აუცილებლობა	45
ინდივიდუალური პასუხისმგებლობა	
V. პარტიული პასუხისმგებლობა.....	46
აღამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკაში პოლიტიკური პარტიებისთვის გაერთიანების თავისუფლების შეზღუდვის ძირითადი სტანდარტები	49
პოლიტიკური პარტიების აკრძალვა ტერორისტულ ორგანიზაციებთან არსებული კავშირის საფუძვლით.....	55
კონკრეტული ნიშნით პარტიის დაარსების საკითხი და გაერთიანების თავისუფლების შეზღუდვა პარტიის იდეოლოგიის ნიშნით.....	57
გერმანიის საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკაში პოლიტიკური პარტიებისთვის გაერთიანების თავისუფლების შეზღუდვის ძირითადი სტანდარტები	65
სოციალისტური რაიხის პარტიის (SRP) აკრძალვა, 1952 წელი	67
გერმანიის კომუნისტური პარტიის (KPD) აკრძალვა, 1956 წელი	70
გერმანიის ნაციონალურ-დემოკრატიული პარტიის (NPD) აკრძალვა, 2017 წელი	72

თურქეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკაში პოლიტიკური პარტიებისთვის გაერთიანების თავისუფლების შეზღუდვის ძირითადი სტანდარტები	77
The Rights and Freedoms Party (Hak ve Özgürlükler Partisi: HAK-PAR) Decision.....	79
The Justice and Development Party (Adalet ve Kalkınma Partisi: AK Parti) Decision	80
Democratic Society Party (Demokratik Toplum Partisi - DTP) dissolution.....	81
ჩეხეთის რესპუბლიკაში არსებული სტანდარტი და „მეგრძოლ დემოკრატიასთან“ დაკავშირებული საკითხები.....	83
პოლიტიკური პარტიების დაზღვა ინდონეზიაში	89
აშშ-ის უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკის მიმოხილვა პარტიების აკრძალვასთან დაკავშირებით	93
დასკვნა.....	95

შესავალი

ეჭვგარეშეა, რომ დემოკრატიულ საზოგადოებებში პოლიტიკური პარტიები გადამწყვეტ როლს ასრულებენ პოლიტიკური დისკურსის ჩამოყალიბებაში. ისინი განიხილებიან, როგორც ძირითადი საშუალებები, რომლითაც მოქალაქეებს შეუძლიათ გამოხატონ თავიანთი პოლიტიკური პრეფერენციები, მიიღონ მონაწილეობა გადაწყვეტილების მიღების პროცესში და უზრუნველყოფენ თავიანთი ხელისუფლების ეფექტურ ანგარიშვალდებულებას. თუმცა, მიუხედავად მათი ფუნდამენტური მნიშვნელობისა, გარკვეულ გამოწვევების შემთხვევაში ასევე შეიძლება დადგეს კონკრეტული პოლიტიკური პარტიების აკრძალვის საკითხი. დემოკრატიულ საზოგადოებებში სასამართლოების უფლებამოსილება – აკრძალონ პოლიტიკური პარტიები – კომპლექსური და კონტრავერსიული თემაა, რომელიც აჩენს არსებით კითხვებს დემოკრატიის საზღვრების, ფუნდამენტური უფლებების დაცვისა და სასამართლოს როლის შესახებ, დემოკრატიული მმართველობის შენარჩუნების და დაცვის პროცესში.

სასამართლოს მიერ პოლიტიკური პარტიების აკრძალვა უახლესი მოვლენა არ არის. მეორე მსოფლიო ომის დასრულების შემდგომ, XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან, სხვადასხვა დემოკრატიულ საზოგადოებებში სასამართლოები უფლებამოსილნი იყვნენ გადაეწყვიტათ, აკრძალათ თუ არა პოლიტიკური პარტიები, რომლებიც აღიქმებოდნენ საფრთხედ დემოკრატიული წესრიგისთვის ან ხელს უწყობდნენ იდეოლოგიებს, რომლებიც შეუთავსებელი იყვნენ დემოკრატიულ ღირებულებებთან. მაგალითები მოიცავს ულტრამემარჯვენე ან ექსტრემისტული პარტიების, ძალადობის ან დისკრიმინაციის მომხრე პარტიების აკრძალვას. ასევე იმ პარტიების აკრძალვას, რომლებიც ებრძვიან დემოკრატიის ძირითად პრინციპებს, რომლებიც ცდილობენ დაამყარონ ერთპარტიული სისტემა ან გააუქმონ დემოკრატიული ინსტიტუტები.

სასამართლოს მიერ პოლიტიკური პარტიების აკრძალვის საკითხი აჩენს რთულ სამართლებრივ, ეთიკურ და პრაქტიკულ კითხვებს. ერთი მხრივ, პოლიტიკური პარტიების აკრძალვა შეიძლება ჩაითვალოს, როგორც სასამართლო ხელისუფლე-

ბის ლეგიტიმური განხორციელება დემოკრატიული წესრიგის დასაცავად და ანტიდემოკრატიული ძალების აღზევების თავიდან ასაცილებლად. სასამართლოები შეიძლება ამტკიცებდნენ, რომ ასეთი ღონისძიება აუცილებელია დემოკრატიული პრინციპების დასაცავად, საზოგადოებრივი ინტერესების დასაცავად და დემოკრატიული უფლებების ბოროტად გამოყენების თავიდან ასაცილებლად მათ მიერ, ვინც ცდილობს ძირი გამოუთხაროს თავად დემოკრატიას.

მეორე მხრივ, პოლიტიკური პარტიების აკრძალვა შეიძლება ჩაითვალოს თავისუფალი გამოხატვისა და გაერთიანების ფუნდამენტური უფლებების პოტენციურ დარღვევად. პოლიტიკურ პარტიებს, ისევე როგორც ნებისმიერ სხვა ორგანიზაციასა თუ ინდივიდს, აქვთ უფლება გამოხატონ თავიანთი აზრი, გააძლიერონ თავიანთი იდეოლოგია და ჩაერთონ პოლიტიკურ საქმიანობაში კანონის ფარგლებში. პოლიტიკური პარტიების აკრძალვა შეიძლება აღიქმებოდეს ამ უფლებების დარღვევად. გარკვეული ჯგუფების ან ინდივიდების პოლიტიკური მონაწილეობისა და გამოხატვის შეზღუდვა პოტენციურად საშიშ პრეცედენტს ქმნის ქვეყანაში პოლიტიკური თავისუფლებების სრულყოფილი რეალიზებისთვის.

უფრო მეტიც, სასამართლო ხელისუფლების როლი პოლიტიკური პარტიების აკრძალვის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას ბადებს მნიშვნელოვან კითხვებს ხელისუფლების დანაწილების, სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობისა და სასამართლო ხელისუფლების პოტენციური პოლიტიზების შესახებ. არსებობს ბუნებრივი მოლოდინი იმის შესახებ, რომ სასამართლოები იქნებიან მიუკერძოებელი და დამოუკიდებელი, მაგრამ პოლიტიკური პარტიის აკრძალვის გადაწყვეტილება შეიძლება მოიცავდეს სუბიექტურ განსჯას მისი იდეოლოგიის, მიზნების ან საქმიანობის ბუნებისა და ფარგლების შესახებ, რაზეც შეიძლება გავლენა იქონიოს გაბატონებულმა პოლიტიკურმა იდეოლოგიამ, საზოგადოებრივმა აზრმა ან მოსამართლეთა პირადმა მიკერძობამ.

სასამართლოს მიერ პოლიტიკური პარტიების აკრძალვასთან დაკავშირებული სირთულეებისა და წინააღმდეგობების გათვალისწინებით, გადამწყვეტია ამ ფენომენის ყოვლისმომცველი ანალიზი. წინამდებარე კვლევა მიზნად ისახავს კრიტიკულად გაანალიზოს დემოკრატიულ საზოგადოებებში სასამართლოს მიერ პოლიტიკური პარტიების აკრძალვის პრაქტიკა, გამოიკვლიოს ამ გადაწყვეტილებების სამართლებრივი და პრაქტიკული შედეგები და შეაფასოს მათი გავლენა დემოკრატიულ მმართველობასა და ადამიანის უფლებათა დაცვის ინტერესზე.

კვლევის მიზანია შესაბამისი ლიტერატურის საფუძვლიანი მიმოხილვით, სხვადასხვა ქვეყნისა და სასამართლოს პრაქტიკისა და საერთაშორისო ორგანიზაციების, მათ შორის, ვენეციის კომისიის, მიდგომებისა და საუკეთესო

პრაქტიკის შესწავლით და ინტერდისციპლინური მიდგომით, რომელიც მოიცავს იურიდიულ, ფილოსოფიურ და პოლიტიკურ პერსპექტივებს, ჩამოყალიბებულ იქნეს სტანდარტები, რომლებიც ხელს შეუწყობს დაპირისპირებული ინტერესების მაქსიმალურ სამართლიან დაბალანსებას.

აღნიშნული განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ ფაქტის გათვალისწინებით რომ დროდადრო საქართველოში აქტუალური ხდება რიგი პოლიტიკური ჯგუფების აკრძალვის საკითხი სხვადასხვა პოლიტიკური აქტორების თუ საზოგადოებრივი ორგანიზაციების მხრიდან.

ქართული კანონმდებლობის თანახმად, საკონსტიტუციო სასამართლოს შეუძლია აკრძალოს პარტია, რომლის მიზანია საქართველოს კონსტიტუციური წყობილების დამხობა ან ძალადობით შეცვლა, ქვეყნის დამოუკიდებლობის ხელყოფა, ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევა, ან რომელიც ეწევა ომის ან ძალადობის პროპაგანდას, აღვივებს ეროვნულ, კუთხურ, რელიგიურ ან სოციალურ შუღლს, ქმნის ან შექმნილი აქვს შეიარაღებული ფორმირება.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს თავის პრაქტიკაში ჯერ-ჯერობით არსებითად არ განუხილია საქმე, სადაც მას მოუწევდა კონკრეტული პარტიის აკრძალვაზე მსჯელობა. ერთადერთი სარჩელი ამ თემასთან დაკავშირებით სასამართლოში შევიდა 2016 წელს და იგი შეეხებოდა პარტია „ცენტრისტების“ აკრძალვას. სარჩელის საფუძველი გახდა წინასაარჩევნო კამპანიის ფარგლებში პარტიის მიერ გაკეთებული განცხადებები, რომლებიც, მათ შორის, მოიცავდა დაპირებას „რუსული პენსიისა“ და საქართველოს ტერიტორიაზე მყოფი რუსული სამხედრო ძალების დაკანონების თაობაზე.

აღნიშნული საქმე არსებითად სასამართლოს მიერ არ იქნა განხილული, რადგანაც მოსარჩელეებმა შემდგომში უარი თქვეს სარჩელზე. როგორც სასამართლოს განჩინებაშია აღნიშნული, ამის მიზეზად მოსარჩელეებმა დაასახელეს ის გარემოება, რომ პოლიტიკური გაერთიანება „ცენტრისტების“ ხელმძღვანელობასა და წარმომადგენლობაზე უფლებამოსილი პირის იდენტიფიცირება შეუძლებელი იყო და აღნიშნული პოლიტიკური გაერთიანება მონაწილეობას ისედაც ვერ მიიღებდა ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში.¹

კვლევაში ასევე ყურადღება იქნება გამახვილებული პოლიტიკური პარტიების მნიშვნელობასა და მათი განვითარების ისტორიაზე. ამ კუთხით განსაკუთრებული ყურადღება იქნება დათმობილი საქართველოში პოლიტიკური პარტიების ჩამოყალიბებასა და განვითარებაზე.

1 საქართველოს პარლამენტის წევრთა ჯგუფი (დავით ბაქრაძე, სერგო რატიანი, ლევან ბუჭაშვილი, გიორგი ბარამიძე და სხვები, სულ 33 დეპუტატი) ააიპ მოქალაქეთა პოლიტიკური გაერთიანების „პოლიტიკური გაერთიანება „ცენტრისტების“ და სსიპ საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტოს წინააღმდეგ, N2/19/850, 28 დეკემბერი, 2017

პოლიტიკური პარტიების მნიშვნელობა და მათი ჩამოყალიბების ისტორიის მიმოხილვა

თანამედროვე ცივილიზებულ მსოფლიოში პირდაპირი დემოკრატიის ეფექტური განხორციელება არაპრაქტიკული და ხშირად შეუძლებელიც არის. სახელმწიფოები ტერიტორიულად და მოსახლეობის რაოდენობით იმდენად დიდია, რომ მთელი მოსახლეობა ერთდროულად რთულად თუ განიხილავს პოლიტიკურ საკითხებს. გარდა ამისა, აღსანიშნავია, საზოგადოებრივი განხილვის ქვეშ მყოფი საკითხების სპექტრი და სირთულე, რაც შეუძლებელს ხდის ერთი მოქალაქისათვის მათ სრულად დაუფლებას, თუნდაც მთელი თავისი დრო პოლიტიკას დაუთმოს. აქედან გამომდინარე, როგორც ეკონომიკის სფეროში მუშაობენ ადამიანები სპეციალიზებულიად, თანამედროვე პოლიტიკაშიც გაჩნდა შრომის დანაწილების მოდელი. მოქალაქეები აღარ იღებენ პოლიტიკურ თუ სახელმწიფოებრივ გადაწყვეტილებებს, თუმცა ისინი ირჩევენ პოლიტიკოსებს რეგულარულ არჩევნებში და, ამგვარად, პოლიტიკოსებს ანდობენ პოლიტიკის წარმოებას და სახელმწიფოს მართვას. არჩევნები შესაძლოა ნაკლიანია, თუმცა ერთადერთი მექანიზმია, რათა პოლიტიკის შემქმნელებმა იმოქმედონ ამომრჩევლის ინტერესებზე დაყრდნობით.²

თანამედროვე პოლიტიკის მასშტაბმა და წარმომადგენლობითი დემოკრატიის საარჩევნო და საპარლამენტო დინამიკამ უბიძგა პოლიტიკოსებს შეექმნათ ან შეერთდნენ საარჩევნო ან საკანონმდებლო „გუნდებს“ ან პარტიებს.³

პოლიტიკური პარტია არის მსოფლმხედველობრივ და ორგანიზაციულ საფუძველზე შექმნილი მოქალაქეთა ნებაყოფლობითი, დამოუკიდებელი და რეგისტრირებული გაერთიანება, რომელიც მიზნად ისახავს არჩევნების გზით ხელისუფლებაში მოსვლას და საკუთარი სამოქმედო პროგრამის განხორციელებას.

2 Carles Boix, *The emergence of parties and party systems*, 2009

3 Carles Boix, *The emergence of parties and party systems*, 2009, 2.

ძირითადად პარტია წარმოადგენს რაიმე იდეოლოგიას, მაგრამ ის ასევე შეიძლება იყოს სხვადასხვა ინტერესების მქონე ძალების კოალიცია. ინდივიდისათვის გაცილებით მარტივი არის ზეგავლენა მოახდინოს ხელისუფლებაზე, როდესაც მოქმედებს კოლექტიურად ორგანიზაციული ჯგუფის ფარგლებში.⁴

პოლიტიკური პარტიების მეშვეობით პოლიტიკოსები კოორდინაციას უწევენ თავიანთ პოლიტიკურ საქმიანობას საარჩევნო ოლქებში, საპარლამენტო ასამბლეებში და აღმასრულებელ თუ სამთავრობო კომიტეტებში. საპარლამენტო ასპარეზზე პარტიებში კოორდინაცია ამცირებს ტრანზაქციის ხარჯებს, რომლებიც დაკავშირებულია ინფორმაციის ფართო საზოგადოებაში ეფექტურად გავრცელებასთან და კანონების შემუშავებასა თუ მიღებასთან.

გარდა ამისა, პარტიული კოორდინაცია ასევე აძლიერებს საკანონმდებლო ორგანოს უნარს – პასუხისმგებლობა დააკისროს აღმასრულებელ ხელისუფლებას. საარჩევნო ასპარეზზე კი პარტიებს შეუძლიათ უფრო ეფექტურად მოიპოვონ ფინანსები და გამოიყენონ ადამიანური რესურსები, რაც დაეხმარება პოლიტიკოსებს ამომრჩევლების ინფორმირებასა და მობილიზაციაში. კანდიდატების შერჩევის პროცესის შემსუბუქებით და პარტიის წევრების ამომრჩევლების სტრატეგიული კოორდინაციით ისინი ზრდიან გამარჯვების შანსებს.⁵ პოლიტიკოსები როდესაც მარტონი არიან, არ ფიქრობენ მომავალი არჩევნებისა თუ საკუთარი საარჩევნო ოლქის მიღმა. შესაბამისად, მათ ექმნებათ კოორდინაციის პრობლემები როგორც საჯარო თანამდებობის დაკავებისას, ასევე მთავრობაშიც. ამ პრობლემის გადაჭრის გზა არის პოლიტიკური პარტიები, რადგან ისინი არსებობენ ერთი არჩევნების მიღმა და ეროვნულ დონეზე ეჯიბრებიან ერთმანეთს. პარტიები სახავენ გრძელვადიან პრიორიტეტებს და უფრო ფართო მიზნებს, ვიდრე ცალკეული პოლიტიკოსი. ეს კი ინდივიდუალურ პოლიტიკოსს აიძულებს, რომ იფიქროს უფრო გრძელვადიანი პერსპექტივით და კოლექტიურად.⁶ პოლიტიკოსებს შორის სტაბილური თანამშრომლობის შექმნამ უნდა მიანიჭოს მათ აშკარა უპირატესობა ოპონენტებთან შედარებით სტაბილური პროგრამის წარდგენასა და ამომრჩევლის წინაშე მკაფიოდ დაცვაში. აღსანიშნავია, რომ პარალელურად, პოლიტიკური პარტიების აქტივობას თან ახლავს რისკი, რომელიც ნაწილდება ბევრ წევრს შორის, რაც ინდივიდუალური პოლიტიკოსისათვის პარტიაში განწევრიანების კიდევ ერთ სტიმულს წარმოადგენს.⁷

4 Yigal Mersel, *The dissolution of political parties: the problem of internal democracy*, 90.

5 Carles Boix, *The emergence of parties and party systems*, 2009, 2.

6 Steven Levitsky, Maxwell A. Cameron, *Democracy without Parties? Political Parties and Regime Change in Fujimori's Peru*, 3

7 Yigal Mersel, *The dissolution of political parties: the problem of internal democracy*, 90.

ეს ამომრჩევლისათვისაც არის ძალიან მოსახერხებელი და სასარგებლო, რადგან ინდივიდუალური ინტერესების მქონე პირები ერთიანდებიან ერთი საერთო იდეის ქვეშ, რითაც უფრო ნაკლებ და თვალსაჩინო ალტერნატივებს შორის მოუწევს არჩევანის გაკეთება.⁸ გარდა ამისა, ამომრჩეველს არ აქვს საკმარისი სტიმული თავისი წარმომადგენლის მონიტორინგისა, რადგან ეს დაკავშირებულია საკმაოდ დიდ რესურსთან. პოლიტიკური პარტიებისათვის კი მონიტორინგის ფუნქციის შეთავსება მნიშვნელოვანია წარმომადგენლის კამპანიის დასაფინანსებლად თუ მონინალმდგევე პარტიის წარმომადგენლის გასაკონტროლებლად და მისთვის კონკურენციის გასაწევად.⁹

V.O.Key-ის მოსაზრებით პოლიტიკურ პარტიებს აქვთ სამი ფუნქცია: საარჩევნო, საოფისე და ორგანიზაციული (1958; შდრ. LaPalombara and Weiner, 1966: 6; Sartori, 1995: 21–26). რაც შეეხება არჩევნებს, პოლიტიკური პარტიები გვთავაზობენ პოლიტიკის გაერთიანებულ მენიუს, რომელიც მოქალაქეებს შეუძლიათ აირჩიონ და, ამ თვალსაზრისით, პარტიები გამოხატავენ და აერთიანებენ სოციალურ ინტერესებს. პარტიებს აქვთ პოლიტიკური ფუნქციების კანდიდატების დაკომპლექტების და წარდგენის ფუნქცია. საკანონმდებლო ორგანოში ან მთავრობაში არჩევის შემდეგ მათ ასევე ემატებათ ადმინისტრაციის ორგანიზებისა და მართვის ფუნქცია. პარტიების ორგანიზაციული ფუნქცია, პარტიას მოიაზრებს, როგორც პროფესიულ ასოციაციას, რომელიც თავის წევრებს სთავაზობს სხვადასხვა ხარისხის მონაწილეობას და გადაწყვეტილების მიღების უფლებამოსილებას პოლიტიკური პროგრამებისა და კანდიდატების სიების ჩამოყალიბებასთან დაკავშირებით. ერთად აღებული, ეს ფუნქციები წარმოადგენენ პოლიტიკურ პარტიებს, როგორც ინსტიტუტებს, რომლებიც უზრუნველყოფენ კავშირს მოქალაქეებსა და მათ პოლიტიკურ სისტემებს შორის (Dalton, 1985: 269 f.; Kitschelt, 2000: 845–847), და, ამ თვალსაზრისით, პარტიებმა შეიძინეს მნიშვნელოვანი როლი. როგორც ლარი დაიმონდი ამტკიცებს, „პოლიტიკური პარტიები რჩება შეუცვლელ ინსტიტუციურ ჩარჩოდ წარმომადგენლობისა და მმართველობისთვის დემოკრატიაში“ (1999: 96).¹⁰

პოლიტიკურ პარტიებს დიდი როლი ენიჭებათ დემოკრატიზაციის პროცესში. სახელმწიფოში, სადაც არსებობს პლურალიზმი და პოლიტიკური პარტიები თავისუფლად ფუნქციონირებენ, დიდი ალბათობით, დაცულია შეკრების თავისუფლება, არჩევნებში მონაწილეობის უფლება, თანასწორობა, სიტყვის თავისუფლება, ინფორმაციის თავისუფლება და პარტიის ავტონომია.¹¹

8 Yigal Mersel, The dissolution of political parties: the problem of internal democracy, 90.

9 Yigal Mersel, The dissolution of political parties: the problem of internal democracy, 91.

10 How democracy functions without parties: The republic of Palau, p. 1-2.

11 Yigal Mersel, The dissolution of political parties: the problem of internal democracy, 89.

პირველი პოლიტიკური პარტიის ჩანასახებს ჯერ კიდევ მონათმფლობელურ და ფეოდალურ საზოგადოებაში ვხვდებით. ჯგუფად გაერთიანებული სხვადასხვა ფენის წარმომადგენლები ხელისუფლებისთვის ან ხელისუფლებაზე ზეგავლენის მოხდენისთვის იბრძოდნენ.

პოლიტიკური წარმომადგენლები ფრაქციებში თანამშრომლობას იწყებენ თანამედროვე სახელმწიფოების ჩამოყალიბების შემდეგ: ამერიკის შეერთებულ შტატებში 1780-იან წლებში, საფრანგეთში რევოლუციის პირველი წლის შემდეგ, დიდ ბრიტანეთში კი ასეთი დაჯგუფებები XVII საუკუნის მეორე ნახევარში გვხვდება ორი დაპირისპირებული პარტიის – ტორების და ვიგების სახით.¹² ვიგები იყვნენ იმ დროინდელი ლიბერალები, რომლებიც იმყოფებოდნენ ადამიანის უფლებების სადარაჯოზე და ეწინააღმდეგებოდნენ ხელისუფლების აგრესიას. ისინი მიიჩნევდნენ, რომ ხელისუფლება ხალხისათვის არსებობს. ტორები კი იყვნენ ინგლისის ლოიალისტთა პარტიის წარმომადგენლები, რომლებიც მხარს უჭერდნენ ინგლისის მონარქიულ ხელისუფლებას. ისინი ვიგებისაგან განსხვავებით ფიქრობდნენ, რომ ადამიანები არსებობენ ხელისუფლებისათვის, შესაბამისად ამართლებდნენ მეფის მოთხოვნები და ტირანიას.¹³ მე-19 საუკუნის შუა ხანებიდან სწორედ ტორების საფუძველზე შეიქმნა ბრიტანეთის კონსერვატორული პარტია. ტორების და ზოგადად ტერმინ ტორიზმის მთავარი ღირებულებებია იერარქიულობა, ტრადიცია, მოვალეობისა და ორგანული საზოგადოების შენარჩუნება. სწორედ ამ ღირებულებებს ემყარებოდა ტორების იდეოლოგია.

თანდათან ეს გაერთიანებები გახდა უფრო ერთსულოვანი და შეკრული – ნევრები მთავრობის მხარდამჭერები იყვნენ ან მის ოპოზიციაში, ამომრჩევლის წინაშე ერთიანი პროგრამით წარდგებოდნენ და ზრუნავდნენ არჩევნებში მონაწილეობის ნახალისებაზე. პარტიები თანამედროვე სახით ჩამოყალიბდა 1820-იანი წლების დასასრულს და 1830-იანი წლების დასაწყისში, ჯექსონის ამერიკაში. ამ პერიოდში აშშ-ში დაარსდა პოლიტიკური პარტია ვიგების სახელწოდებით. ისინი პრეზიდენტ ენდრიუ ჯექსონის და დემოკრატიული პარტიის ოპოზიციაში იყვნენ. კერძოდ, ვიგები მხარს უჭერდნენ კონგრესის უზენაესობას აღმასრულებელ ხელისუფლებას, ასევე მოდერნიზაციის და ეკონომიკური პროტექციონიზმის პროგრამას. პარტიას დიდი ხნის განმავლობაში მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა აშშ-ის პოლიტიკის ორპარტიულ სისტემაში. 1840-იან წლებში კი გვხვდება ლიბერალური და რადიკალური პარტიები ბელგიასა და შვეიცარიაში. 1850-იან წლებში დიდ ბრიტანეთში ლიბერალები

12 Carles Boix, *The emergence of parties and party systems*, 2009, 2.

13 Stephen M. Merrill, *The North American Review: Evolution of political parties*, 574-575

საბოლოოდ ჩამოყალიბდნენ საპარლამენტო პარტიად და 1880-იანი წლებიდან კონსერვატორებთან გაერთიანდნენ. მე-19 საუკუნის ბოლოს კათოლიკეები და სოციალ-დემოკრატებმა ჩამოაყალიბეს ცენტრალიზებული, მასობრივი პარტიები კონტინენტურ ევროპაში. პირველი მსოფლიო ომის დაწყების დროისათვის წარმომადგენლობით დემოკრატიებში თითქმის ყველა საარჩევნო თუ საპარლამენტო შეჯიბრი მიმდინარეობდა კარგად ორგანიზებულ პარტიებს შორის.¹⁴

---

14 Carles Boix, The emergence of parties and party systems, 2009, 2.

ქართული პოლიტიკური პარტიების ჩამოყალიბების ისტორია

საქართველოში პირველი პოლიტიკური პარტიების ჩამოყალიბება პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის შექმნას უკავშირდება. ცარიზმის დამხობის შემდგომ საქართველოში აღდგა ეროვნული სახელმწიფოებრიობა, მოკლე დროში ჩამოყალიბდა სახელმწიფო ინსტიტუტები, გაიმიჯნა საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და სასამართლო ხელისუფლება.¹⁵ საქართველოს პარლამენტის მოწვევამდე შეიქმნა წარმომადგენლობითი ორგანო – დამფუძნებელი კრება – რომლის მიზანსაც წარმოადგენდა სახელმწიფო მმართველობის ფორმისა და კონსტიტუციის შემუშავება სხვადასხვა მიმართულებით რეფორმების გატარება.¹⁶

1919 წლის 14-17 თებერვალს ჩატარდა დამფუძნებელი კრების საყოველთაო არჩევნები, რომელიც იმ დროისათვის მსოფლიოში ერთ-ერთ ყველაზე დემოკრატიულად შეიძლება ჩაითვალოს. არჩევნებში მონაწილეობის მიზნით ცენტრალურმა საარჩევნო კომისიამ დაარეგისტრირა 15 საარჩევნო სუბიექტი:

- №1 საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტია;
- №2 საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია;
- №3 საქართველოს სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტია;
- №4 სომეხთა რევოლუციონერული პარტია – „დაშნაკცუთიუნი“;
- №5 საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა სარევოლუციო პარტია;
- №6 საქართველოს მუსულმანთა ეროვნული საბჭო;
- №7 საქართველოს რადიკალ-დემოკრატიულ გლეხთა პარტია;
- №8 საქართველოს ეროვნული პარტია;

15 ჯანელიძე ო., ნარკვევები საქართველო-რუსეთის ურთიერთობების ისტორიიდან, თბილისი, 2013, 206.

16 George Papuashvili, "The 1921 Constitution of the Democratic Republic of Georgia. Looking back after 90 years", European Public Law Vol 18, issue 2. (2012) pp. 328

- №9 საქართველოს მემარცხენე სოციალისტ-ფედერალისტთა
მაშვრალთა პარტია;
- №10 შოთა რუსთაველის ჯგუფი-პარტია;
- №11 დამოუკიდებელთა (უპარტიოთა) კავშირი;
- №12 ბორჩალოს მაზრის მუსულმანები;
- №13 რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტია;
- №14 „ესტეტიური ლიგა პატრიოტებისა“;
- №15 ელინთა დემოკრატიული პარტია.

15 საკანდიდატო სიაში წარმოდგენილი იყო 600-ზე მეტი კანდიდატი.¹⁷ დამფუძნებელ კრებაში მანდატი მოიპოვა ოთხმა პარტიამ: სოციალ-დემოკრატიულმა პარტიამ – 109, ეროვნულ-დემოკრატიულმა პარტიამ – 8, სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიამ – 8, ხოლო სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტიამ 5 დეპუტატი.¹⁸ შემდეგ თავში მოკლედ მიმოვიხილავთ თითოეული პარტიის შექმნის ისტორიასა და მნიშვნელობას.

საქართველოს პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის შექმნის პერიოდისათვის საქართველოს პოლიტიკური პარტიების სისტემა საკმაოდ განვითარებული სისტემა ჩანდა. ამას ადასტურებს 1919 წლის დამფუძნებელი კრების არჩევნებში მონაწილე პარტიათა რაოდენობა. აღსანიშნავია რომ პროპორციული სისტემის საარჩევნო მოდელიც პარტიების წარმოჩინებას უწყობდა ხელს.¹⁹

სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტია იმ დროისათვის ყველაზე გავლენიან პოლიტიკურ სუბიექტს წარმოადგენდა, რასაც მოწმობს არჩევნებზე ყველაზე მეტი 130 კაციანი საკანდიდატო სიის წარდგენა. ის იყო პირველი სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაცია საქართველოში, რომელიც შეიქმნა არალეგალურად 1892 წლის 25 დეკემბერს. პარტია თავიდან „მესამე დასის“ სახელით იყო ცნობილი. 1895 წლისათვის უკვე დამოუკიდებელ პოლიტიკურ ორგანიზაციას წარმოადგენდა და თავიანთი იდეების პროპაგანდას ჟურნალ „კვალის“ მეშვეობით ეწეოდნენ.²⁰

17 საქართველოს დამფუძნებელი კრების არჩევნების საკანდიდატო სიები, გაზეთ „საქართველოს რესპუბლიკის“ N25 დამატება, 1 თებერვალი, 1919 წელი, გაზეთი დაცულია თსუ-ს ბიბლიოთეკაში.

18 დ. შველიძე, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921) ენციკლოპედია-ლექსიკონი, 2018, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისი სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 113.

19 George Papuashvili, “Post-World War I Comparative Constitutional Developments in Central and Eastern Europe”, *International Journal of Constitutional Law*. vol. 15, number 1 (2017) pp. 148

20 დ. შველიძე, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921) ენციკლოპედია-ლექსიკონი, 2018, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისი სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 408-409.

იქიდან გამომდინარე, რომ საქართველო საუკუნეების განმავლობაში მრავალი გამანადგურებელი შემოსევის მომსწრე გახდა, სოციალ-დემოკრატები 1917 წლამდე ეწინააღმდეგებოდნენ საქართველოს დამოუკიდებლობის იდეას. მათ სჯეროდათ, რომ რუსეთი ხელს შეუწყობდა საქართველოში მეცნიერებისა და კულტურის განვითარებას, უზრუნველყოფდა მშვიდობასა და გავეროპელეზულ რუსულ ინტელიგენციასთან ურთიერთობას. ქართველ სოციალ-დემოკრატთა ლიდერი ნოე ჟორდანიას მიიჩნევდა, რომ მე-19 საუკუნის საქართველოს განვითარება და წინსვლა რუსეთის დამსახურება იყო და ამით ხსნიდა ანტირუსულ უნიადაგობას ქართველებში.²¹

1903 წლიდან ქართულმა სოციალ-დემოკრატიულმა მიმდინარეობამ დამოუკიდებლად არსებობა შეწყვიტა და რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულ მუშათა პარტიის შემადგენელი ნაწილი გახდა. ქართველი სოციალ-დემოკრატები დაემორჩილნენ რუსული მარქსიზმის დოგმებს, მიემხრნენ რსდმპ-ის მენშევიკურ ფრთას და მწვავედ უპირისპირდებოდნენ ბოლშევიკურ ფრაქციას.²²

ამის მიუხედავად, ქართველი სოციალ-დემოკრატები არ უგულვებლყოფდნენ ეროვნულ ინტერესებს. ისინი იყვნენ ნაციონალისტები, თუმცა 1918 წლამდე არა დამოუკიდებლობისათვის, არამედ თვითგამორკვევისათვის იბრძოდნენ. ქართველმა სოციალ-დემოკრატებმა საკუთარი გამოცდილებით იცოდნენ, რომ საქართველოს რუსეთისგან გათავისუფლება შეუძლებელი იყო თავად პარტიის რუსული გავლენისგან გათავისუფლების გარეშე,²³ საბოლოოდ ისინი მყარად დაადგნენ ეროვნული დამოუკიდებლობის იდეის მხარდაჭერის გზას.²⁴

1918 წლის 26 მაისს გამოცხადდა საქართველოს დამოუკიდებლობა. იმავე წლის 19 ნოემბერს შედგა საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის დამფუძნებელი ყრილობა. 1919 წლის თებერვალში ჩატარდა დამფუძნებელი კრების არჩევნები, რომელშიც სოციალ-დემოკრატიულმა პარტიამ დიდი უპირატესობით გაიმარჯვა და ერთპარტიული მთავრობა შეადგინა²⁵. შესაბამისად, სოციალ-დემოკრატები (მენშევიკები) წარმოადგენდნენ დამოუკიდებელი ქვეყნის მმართველ ძალას. შეიძლება ითქვას რომ ეს იყო პირველი წმინდად

21 სტივენ ფ. ჯონსი, სოციალიზმი ქართულ ფერებში, თბილისი, 2007, 12-13.

22 დ. შველიძე, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921) ენციკლოპედია-ლექსიკონი, 2018, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 408-409.

23 სტივენ ფ. ჯონსი, სოციალიზმი ქართულ ფერებში, თბილისი, 2007, 12-13.

24 George Papuashvili "The 1921 Constitution of the Democratic Republic of Georgia. Looking back after 90 years", European Public Law Vol 18, issue 2. (2012) pp. 327

25 George Papuashvili "The 1921 Constitution of the Democratic Republic of Georgia. Looking back after 90 years", European Public Law Vol 18, issue 2. (2012) pp. 328

სოციალ-დემოკრატიული მთავრობა იმ პერიოდისათვის²⁶. თუმცა, აღსანიშნავია, რომ ოპოზიციური ფრაქციების მცირერიცხოვნობის მიუხედავად, ისინი მკაფიოდ ასახავდნენ მოსახლეობის სხვადასხვა ფენისა და წრის ინტერესებს.²⁷

საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ სოციალ-დემოკრატების ერთი ნაწილი საქართველოში დარჩა, ნაწილი კი ემიგრაციაში გაიხიზნა. საქართველოში დარჩენილები სათავეში ჩაუდგნენ დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის ბრძოლას. ისინი ხელმძღვანელობდნენ 1924 წლის აჯანყებას და წამყვანი ადგილი ეკავათ პარიტეტულ კომიტეტში. ემიგრაციაში წასული სოციალ-დემოკრატები კი დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლას განაგრძობდა საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და დასავლეთის სახელმწიფოების დახმარებით.²⁸

საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა სარევოლუციო პარტია არჩევნებში წარდგენილი კანდიდატების სიმრავლით მეორე იყო, რაოდენობით 120 კანდიდატი. ეს პარტია იყო საქართველოში პირველი ეროვნული მიმართულების პოლიტიკური პარტია. პარტია ასევე იზიარებდა სოციალისტური მიმართულების, კერძოდ, დემოკრატიული სოციალიზმის იდეებს. სანამ სოციალისტ-ფედერალისტთა გაერთიანება 1904 წელს ჟენევის კონფერენციაზე საბოლოოდ გაფორმდებოდა პარტიად, ეროვნულ-რადიკალური ჯგუფი ჯერ კიდევ 1895 წლიდან არსებობდა „ახალგაზრდა ივერიელების“ სახელით. მან წამოაყენა მოთხოვნა აღედგინათ დამოუკიდებლობა ეროვნულ-ტერიტორიული ავტონომიის ფორმით.²⁹

მესამე ყველაზე დიდი პარტია, რომელმაც არჩევნების გზით მანდატი მოიპოვა, იყო ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია. პარტია ილია ჭავჭავაძისა და სხვა თერგდალეულთა იდეებს იზიარებდა. ეროვნულ-დემოკრატებმა 1905-1906 წლებში სცადეს დამოუკიდებელ პარტიად ჩამოყალიბება, რომლის საპროგრამო დოკუმენტებზე ილია ჭავჭავაძეც მუშაობდა. თუმცა, ილია ჭავჭავაძის მკვლელობამ და სხვადასხვა მიზეზებმა პარტიის შექმნა შეაფერხა. ეროვნულ-დემოკრატთა არაერთმა ჯგუფმა დაიწყო გაზეთების თუ ჟურნალების ბეჭდვა, სადაც ქვეყნისთვის მნიშვნელოვან საკითხებზე წერდნენ. 1917 წელს თბილისში საბოლოოდ შედგა დამფუძნებელი ყრილობა, რომელმაც მიიღო პროგრამა

26 George Papuashvili "The 1921 Constitution of the Democratic Republic of Georgia. Looking back after 90 years", *European Public Law* Vol 18, issue 2. (2012) pp. 328

27 ჯანელიძე ო., ნარკვევები საქართველო-რუსეთის ურთიერთობების ისტორიიდან, თბილისი, 2013, 206-210.

28 დ. შველიძე, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921) ენციკლოპედია-ლექსიკონი, 2018, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისი სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 409.

29 დ. შველიძე, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921) ენციკლოპედია-ლექსიკონი, 2018, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისი სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 412.

და წესდება. პარტიის იდეოლოგია სამ ძირითად პრინციპს ეყრდნობოდა: ეროვნული სუვერენობის იდეას, კერძო საკუთრების ხელშეუხებლობასა და სახელმწიფოებრივი მართვა-გამგეობის დემოკრატიულ ხასიათს. პროგრამა უარყოფდა სოციალიზმს. ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია არ გამოხატავდა ერთი კონკრეტული კლასის ინტერესებს, არამედ მთელი ერისა, მათ შორის, წარმოდგენდა თავადაზნაურობას, მენარმე-მრენველებს, მეურნე გლეხებსა თუ ქართველ ინტელიგენციას.³⁰

პარტია დამფუძნებელი კრების არჩევნების შემდეგ აქტიურად მონაწილეობდა საკანონმდებლო საქმიანობაში. 1921 წლის თებერვალში საქართველოში რუსეთის ჯარების შემოსვლის მიუხედავად, პარტიის წევრებმა გადანყვიტეს, რომ დარჩენილიყვნენ სამშობლოში და წინააღმდეგობა გაენიათ ბოლშევიკური ოკუპაციისათვის. ისინი აქტიურად იყვნენ ჩართულნი 1924 წლის აგვისტოს აჯანყებაში.³¹

მეოთხე პოლიტიკური პარტია, რომელიც შევიდა 1919 წლის დამფუძნებელ კრებაში, იყო საქართველოს სოციალისტ-რევოლუციონერთა (ესერთა) პარტია. თავდაპირველად ესერები რუსეთის სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტიის შემადგენლობაში შედიოდნენ, თუმცა 1918 პარტიის ორგანიზაციების კონფერენციაზე მოხდა განხეთქილება, რის შედეგადაც რუსულ პარტიას გამოეყვნენ ქართველი ესერები.³²

ესერებისათვის მნიშვნელოვანი იყო აგრარულ სფეროში მიწების სოციალიზაცია. ისინი ეწინააღმდეგებოდნენ ბურჟუაზიული სისტემის განმტკიცებას და პირდაპირ სოციალისტური სისტემის რეალიზაციის მომხრენი იყვნენ. ბოლშევიკების მიერ საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ ესერების პარტია მემარცხენე და მემარჯვენე ნაწილებად გაიყო, 1921 წლის ბოლოს კი პარტიამ არსებობა შეწყვიტა.³³

30 დ. შველიძე, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921) ენციკლოპედია-ლექსიკონი, 2018, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისი სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 145.

31 დ. შველიძე, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921) ენციკლოპედია-ლექსიკონი, 2018, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისი სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 145-146.

32 დ. შველიძე, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921) ენციკლოპედია-ლექსიკონი, 2018, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისი სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 411.

33 დ. შველიძე, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921) ენციკლოპედია-ლექსიკონი, 2018, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისი სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 412.

თავდაცვისუნარიანი დემოკრატია და არადემოკრატიული პარტიების პარადოქსი

თანამედროვე დემოკრატიული სახელმწიფოებისათვის დიდ გამოწვევას წარმოადგენს რადიკალურად განწყობილი მოძრაობები და პარტიები. ეს დაჯგუფებები, დემოკრატიული მექანიზმების და ღირებულებების გამოყენებით, ლეგალურად ცდილობენ, ჩაანაცვლონ დემოკრატიული რეჟიმი და შეცვალონ თამაშის წესები, რათა ხელის შეუწყონ თავიანთი არადემოკრატიული იდეოლოგიის გავრცელებას.³⁴

ისმის კითხვები: რა უნდა გაკეთდეს ამ შემთხვევაში? დემოკრატია მთავრდება თუ უნდა დაიცვას საკუთარი თავი? გასათვალისწინებელია ისიც, რომ დემოკრატიულ სახელმწიფოში შენი თავისუფლების გამოყენება სხვისი თავისუფლების მოსასპობად დაუშვებელია.

რადიკალური გაერთიანებების წინააღმდეგ ბრძოლის საშუალებად მოიაზრება თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიის მოდელი. ეს მიდგომა ინტეგრირდა გერმანიის კონსტიტუციაში, რომელიც წარმოადგენდა დემოკრატიულ სახელმწიფოს, მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ. ეს მოდელი უკვე ბევრ სახელმწიფოში გამოიყენება ტოტალიტარული პოლიტიკური თუ რელიგიური ფუნდამენტალისტური მოძრაობების, ასევე ტერორისტული ორგანიზაციების წინააღმდეგ.³⁵

რაც შეეხება არადემოკრატიულ პოლიტიკურ პარტიებს, სახელმწიფოების ნაწილმა, როგორცაა ხორვატია, იტალია, გერმანია, პოლონეთი, ესპანეთი თუ საფრანგეთი, ამ პარტიების დასაშლელად შექმნა კონსტიტუციური და სამართლებრივი მექანიზმები. სახელმწიფოებში, სადაც ექსტრემისტულ დაჯგუფებებს არ აქვს ძალა და საზოგადოება ძალიან ერთგვაროვანია, მსგავსი ტიპის გაერთიანებები არ წარმოადგენენ დიდ საფრთხეს, შესაბამისად, არ კრძალავენ არადემოკრატიულ პარტიებს.³⁶

34 Yigal Mersel, The dissolution of political parties: the problem of internal democracy, 91-92.

35 ანდრამ შაიო, თავდაცვისუნარიანი დემოკრატიიდან პრევენციულ სახელმწიფომდე?

36 Yigal Mersel, The dissolution of political parties: the problem of internal democracy, 92-93.

პრობლემა წარმოიშობა, როდესაც პოლიტიკურ პარტიები პროცედურულად კანონის შესაბამისად მოქმედებენ და მათი მოქმედებები ვერ აიკრძალება, თუმცა მათი იდეოლოგია და გრძელვადიანი მიზნები არის არადემოკრატიული. ამ შემთხვევაში ყურადღება არა პროცედურაზე, არამედ შემადგენლობაზე, შინაარსზეა. დემოკრატიის მთავარი ღირებულება კი იმაში მდგომარეობს, რომ არსებობს ძირითადი უფლებები და ღირებულებები, რომელთა განხილვა და უარყოფა არ ხდება რაც არ უნდა ბევრს სურდეს მისი შეცვლა.³⁷

შესაბამისად, იმისათვის, რომ დაეიცვათ სისტემის მთავარი ღირებულებები, საჭიროა, რომ დემოკრატიის მიმართ გვექონდეს არსებითი მიდგომა. აქედან გამომდინარე, გამართლებული არის პოლიტიკური პარტიების დაშლა და ეს არ გამოიწვევს დემოკრატიული ღირებულებების უგულებელყოფას.³⁸

---

37 Yigal Mersel, The dissolution of political parties: the problem of internal democracy, 92-93

38 Yigal Mersel, The dissolution of political parties: the problem of internal democracy, 95.

პოლიტიკური პარტიების შიდა დემოკრატიის უზრუნველყოფის მნიშვნელობა

დღეს ფართოდ გავრცელებულია პრაქტიკა, რომლის მიხედვითაც პარტიები, რომლებიც თავისი მიზნებით და მოქმედებებით მიიჩნევიან არადემოკრატიულად, შეიძლება დაიშალონ და აიკრძალონ. თურქეთში საქმე აღიძრა იმ პარტიების წინააღმდეგ, რომელთა პროგრამა და პოლიტიკური განცხადებები ეხებოდა ქურთების ავტონომიას, ეროვნულ ერთიანობას თუ ისლამური სამართლის ხელშეწყობას. გერმანიაში კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგა მემარჯვენე ექსტრემისტების აქტივობები და მიზნები. ესპანეთში და ისრაელში კი, ძირითადად, პრობლემას წარმოადგენდნენ ტერორიზმის მხარდამჭერი პარტიები. ყველა ზემოხსენებული ნიშანი განსაზღვრავს პოლიტიკური პარტიის გარეგან დემოკრატიის ხარისხს. აღნიშნული საქმეები ქვემოთ დეტალურად იქნება განხილული.

თუმცა, გარეგან დემოკრატიასთან ერთად ძალიან მნიშვნელოვანია ასევე პარტიის შინაგანი დემოკრატიაც.

იაგალ მერსელის მოსაზრებით, პოლიტიკური პარტიები უნდა იყვნენ დემოკრატიულები როგორც გარედან, ასევე შინაგანადაც, თავიანთი ორგანიზაციული სტრუქტურით. იგი მიიჩნევს, რომ არსებობს დასაბუთებული გამართლება იმ პოლიტიკური პარტიების ასაკრძალად, რომლებსაც აქვთ შიდა დემოკრატიის ნაკლებობა.³⁹

ორგანიზაციის შიდა დემოკრატიას განსაზღვრავს ურთიერთობები პარტიასა და მის წევრებს შორის, ასევე პარტიის ორგანიზაცია და სტრუქტურა. ამ მახასიათებლებში იგულისხმება: პარტიის წევრების შესაძლებლობა, აირჩიონ პარტიის ხელმძღვანელობა; აირჩიონ პარტიის კანდიდატები საჯარო თანამდებობაზე და გავლენა მოახდინონ პარტიის პლატფორმასა და დღის წესრიგზე; შიდაპარტიული უმცირესობების თანაბარი და პროპორციული

39 Yigal Mersel, The dissolution of political parties: the problem of internal democracy, 84.

წარმომადგენლობა, კენჭისყრა უმრავლესობის წესით; პარტიის წევრების ძირითადი უფლებების დაცვა, მათ შორის, სამართლიანი სამართალწარმოების საფუძველზე წევრის გარიცხვის საკითხის გადაწყვეტა; პარტიის მენეჯმენტის შესახებ ინფორმაციის და გამჭვირვალობის უფლება, განსაკუთრებით – ფისკალური ანგარიშვალდებულება; სიტყვისა და გაერთიანების თავისუფლება, განსაკუთრებით – ფრაქციების შექმნის კუთხით.⁴⁰ თუ პარტიას არ აქვს ეს ნიშნები, მაშინ ის არ არის შიგნიდან დემოკრატიული და, შესაძლოა, წარმოადგენდეს კიდევ დიქტატურას, როდესაც იმავე პარტია გარეგნულად დემოკრატიისაკენ მიილტვოდეს.

მნიშვნელოვანია, რომ პოლიტიკური პარტიები დავავალდებულოთ, იმოქმედონ შინაგანი დემოკრატიული პრინციპების დაცვით და ამ ვალდებულების მხარდამჭერი რამდენიმე არგუმენტი არსებობს, რომლებსაც ქვემოთ განვიხილავთ.

პირველ რიგში, იქიდან გამომდინარე, რომ პოლიტიკური პარტიები ახორციელებენ საზოგადოების დაკვეთას, ისინი დიდ როლს ასრულებენ დემოკრატიაში და მის შემადგენელ ნაწილსაც წარმოადგენენ. შესაბამისად, თუ ინდივიდებს აქვთ თანასწორობის და თავისუფლების უფლება, მათ ასევე უნდა ჰქონდეთ იგივე უფლებები იმ ორგანოებში, რომლებიც შესაძლებლობას აძლევთ, მონაწილეობა მიიღონ ამ დემოკრატიაში.

მეორე არგუმენტი ეხმარება პარტიის გარეგნულ დემოკრატიაში. თუ ჩვენ მივიჩნევთ, რომ დემოკრატიაში არ არის არადემოკრატიული პარტიების ადგილი, მაშინ ჩვენ ასევე დავასკვნით, რომ არ არის ადგილი იმ პარტიებისთვისაც, რომელთაც არ აქვთ შინაგანი დემოკრატია. შინაგანი დემოკრატის ნაკლებობა გრძელვადიან პერსპექტივაში აუცილებლად მოახდენს გავლენას გარეგნულ დამოკიდებულებებსა და აქტივობებზე.

მესამე არგუმენტი გამომდინარეობს პარტიის ლიდერის მიერ ზედმეტი ძალაუფლების ხელში ჩაგდების საფრთხიდან. იმ პარტიაში, სადაც ლიდერი იძენს დიდ ძალაუფლებას, არსებობს რისკი, ის დაჩაგრავს და გააკონტროლებს არა მარტო პარტიის წევრებს, არამედ ფართო საზოგადოებასაც.

ერთი ინდივიდის მიერ პარტიის ლიდერის მონიტორინგის განხორციელება დიდ ხარჯებთან არის დაკავშირებული. გარდა ამისა, რადგანაც პარტია მოქმედებს კოლექტიურად, ჩნდება იმის ვარაუდის საფუძველი, რომ ამ საქმიანობას სხვა წევრებაც ეწევიან, როდესაც რეალურად არავინ ზედამხედველობს პარტიის ხელმძღვანელობას. შინაგანი დემოკრატის გამართლების მეოთხე არგუმენტი კი ამ პრობლემის აღმოფხვრაში მდგომარეობს. შიდა დემოკრატის

40 Yigal Mersel, *The dissolution of political parties: the problem of internal democracy*, 95.

პირობებში ინდივიდები გაერთიანდებიან ფრაქციებში და უკეთ და უფრო იაფად განახორციელებენ ხელმძღვანელობის მონიტორინგს. შესაბამისად, ღია არჩევნების დროს შეეძლება უფრო გააზრებული გადანყვეტილების მიღება.⁴¹

დასკვნის სახით შეგვიძლია შევაჯამოთ, რომ პოლიტიკური პარტიების შინაგანი დემოკრატია საჭიროა იმისათვის, რათა გავაძლიეროთ და დავიცვათ დემოკრატია სახელმწიფოში. ამას შეეძლება, თუ დავშლით პოლიტიკურ პარტიებს, რომლებიც არ შეესაბამება ამ სტანდარტს.

---

41 Yigal Mersel, The dissolution of political parties: the problem of internal democracy, 96-98.

პარტიების აკრძალვასთან დაკავშირებული დემოკრატიული დილემა

პოლიტიკურ პარტიათა მიმართ მზლუდავ ღონისძიებათა გამოყენება დემოკრატიული მმართველობითი სისტემის პირობებში შეიძლება, ერთი შეხედვით, ქმნიდეს გაურკვეველობის განცდას; განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც პარტიის შესაზლუდად გამოიყენება იმგვარად მკაცრი მექანიზმები, როგორცაა მისი აკრძალვა და დაშლა.

პოლიტიკური პარტიის შექმნის, ოპერირების, აკრძალვისა და დაშლის საკითხები მიეკუთვნება გამოხატვისა და შეკრება-გაერთიანების თავისუფლებით დაცულ სფეროს. რა თქმა უნდა, დემოკრატია თავისი არსით გულისხმობს დასახელებულ უფლებათა დაცვის გარანტირებას – სხვაგვარად პრაქტიკულად შეუძლებელი იქნებოდა დემოკრატიული საზოგადოების გამართულად ფუნქციონირება და მისი არსებობის მიზნების რეალიზება.

ვენეციის კომისიის გადმოსახედიდან, დემოკრატიის ფუნდამენტი სამართლიანი, თავისუფალი და რეგულარული არჩევნებია, ხოლო საარჩევნო პროცესის ერთ-ერთ მთავარ აქტორებს – პოლიტიკურ პარტიებს, როგორც პოლიტიკური ნების კოლექტიური თვითგამოხატვის ინსტრუმენტებს, სრულად უნდა მიეცეთ შესაძლებლობა, ისარგებლონ ამ უფლებებით.⁴² უბრალოდ, საქმე ისაა, რომ დემოკრატიის პირობებში არსებული პარტიების ნაწილი, შესაძლოა, პოლიტიკურ საქმიანობას ეწეოდეს იმგვარი იდეოლოგიის საფუძველზე, რომელიც აბსოლუტურ წინააღმდეგობაშია დემოკრატიის ფუნდამენტურ პრინციპებთან. აღნიშნული, თავის მხრივ, აჩენს საკმაოდ ლეგიტიმურ კითხვებს. პირველ რიგში, რამდენად თავსებადი შეიძლება იყოს დემოკრატიის პრინციპებთან ასეთ პოლიტიკურ გაერთიანებათა შეზლუდვა და, ამასთან, რა ტიპის უნდა იყოს პოლიტიკურ პარტიათა შესაზლუდად გამოსაყენებელი საშუალებები?

---

42 Venice Commission and OSCE/ODIHR, CDL-AD(2010)024, Joint Guidelines on Political Party Regulation, para.1; Venice Commission and OSCE/ODIHR, CDL-AD(2020)032, Joint Guidelines on Political Party Regulation, 2nd edition, para.35-36.

ამ ე.წ. „დემოკრატიულ დილემასთან“ დაკავშირებით ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეის მიერ მხარდაჭერილია „მებრძოლი დემოკრატიის დოქტრინა“. ცალსახაა, რომ ანტიდემოკრატიული ტენდენციების მქონე პოლიტიკურ აქტორთაგან წარმოქმნილი მნიშვნელოვანი საფრთხის დროულად გასაქარწყლებლად საჭიროა, რომ სახელმწიფოში მოქმედი საკანონმდებლო ჩარჩო იძლეოდეს დემოკრატიის სათანადოდ დაცვისათვის აუცილებელ ეფექტიან საშუალებებს, რათა დემოკრატიისათვის წარმოქმნილ საფრთხეთა ინტენსივობის შეფასების შემდგომ ჯეროვნად იქნას წონასწორობა აღდგენილი.⁴³ იმაზე, თუ როგორ შეიძლება მიღწეულ იქნეს ეს მიზანი პოლიტიკური პარტიის აკრძალვითა და დაშლით, დეტალური მსჯელობა აქვს განვითარებული როგორც ვენეციის კომისიას, ისე ევროპის უშიშროებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაციას (ეუთო), ცალ-ცალკეც და ერთობლივადაც.

პოლიტიკური პარტიების აკრძალვასა და დაშლას როდესაც განვიხილავთ, აუცილებელია ვისაუბროთ „მებრძოლ დემოკრატიაზე“. ის ასევე მოიხსენიება, როგორც „დემოკრატია, რომელსაც თავის დაცვა შეუძლია“.⁴⁴ ეს იდეა 1937 წელს შეიმუშავა გერმანელმა ფილოსოფოსმა, კარლ ლევენშტაინმა.⁴⁵ ამ იდეის ჩამოყალიბების საფუძველი გახდა ფაშიზმის დამარცხება. თავის ნაშრომში კარლ ლევენშტაინი აღნიშნავდა, რომ მხოლოდ ფაშიზმისთვის ჩვეული „ძალისმიერი“ მეთოდით იქნებოდა შესაძლებელი დემოკრატიის დაცვა.⁴⁶ ფაშიზმმა კარგად გამოავლინა დემოკრატიის სისუსტეები, რის გამოც საჭირო გახდა, რომ „მებრძოლი“ დემოკრატია ჩამოყალიბებულიყო და ამისთვის ევროპის ქვეყნებმა მიიღეს ანტიფაშისტური კანონმდებლობა.⁴⁷ აღნიშნული იდეის მთავარი პრინციპი სწორედ ის იყო, რომ ანტიდემოკრატიულ ძალას აღარ ეძლეოდა შესაძლებლობა ესარგებლა დემოკრატიული უფლებებითა და თავისუფლებებით, კერძოდ გაერთიანებისა და გამონატვის თავისუფლებით, ასევე პოლიტიკური უფლებებით.⁴⁸

არსებობს მოსაზრება, რომ დემოკრატიის დაცვის საფუძველით ადამიანის უფლებების შეზღუდვა (მაგალითად, პოლიტიკური გამონატვის თავისუფლების შეზღუდვა და აკრძალვა), *prima facie* (ერთი შეხედვით) არადემოკრა-

43 Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE), Resolution 1308 (2002), Restrictions on political parties in the Council of Europe member states, para. 3.

44 R. O'Connell, Militant Democracy and Human Rights Principles, *Constitutional Law Review*, 2009, 84.

45 იქვე.

46 K. Loewenstein, Militant Democracy and Fundamental Rights, I, *The American Political Science Review*, vol. 31, No. 3, 1937, 430.

47 იქვე, 431.

48 R. O'Connell, Militant Democracy and Human Rights Principles, *Constitutional Law Review*, 2009, 84; ნაშრომებიდან: Loewenstein, K. "Militant Democracy and Fundamental Rights," (1937) 31 (3) *American Political Science Review* 417; Loewenstein, K. "Militant Democracy and Fundamental Rights, II" (1937) 31 (4) *American Political Science Review* 638-658.

ტიულია.⁴⁹ შესაბამისად, მართალია, დემოკრატია, რომელიც არ იცავს თავს ანტიდემოკრატიული ძალებისგან, შედარებით სუსტია სტრუქტურულად, თუმცა მომეტებულად დაცვისუნარიანმა დემოკრატია შეესაძლოა უფრო ანტიდემოკრატიულ შედეგამდე მიგვიყვანოს.⁵⁰

ამ დისკუსიისთვის ასევე საინტერესოა ალექსანდრე კირშნერის მოსაზრება (2014), რადგან მისი „თვითშეზღუდვაზე“ დაფუძნებული „მებრძოლი დემოკრატის“ თეორია განმარტავს, თუ რატომ იქცა პარტიების აკრძალვა დომინანტურ სტრატეგიად ანტიდემოკრატიული მოძრაობების გასამკლავებლად.

კირშნერი (2014) მიყვება ლოვენშტეინის (1937) განმარტებას „მებრძოლი დემოკრატის“ შესახებ, რომლის თანახმად იგი მიზნად ისახავს თავიდან აიცილოს ანტისაპარლამენტო და ანტიდემოკრატიული პარტიების გაჩენა და აღზევება. თუმცა კირშნერი ლოვენშტეინისგან განსხვავებით აღნიშნავს, რომ „თავდაცვითი დემოკრატია“ არის ფართო ტერმინი, რომელიც მოიცავს არა მხოლოდ პასუხს ანტიდემოკრატების მიმართ, არამედ პარადოქსსაც: იმისათვის, რომ ანტიდემოკრატიულმა პარტიებმა არ დააზიანონ დემოკრატია, დემოკრატია თავად უნდა გამოიყენონ ანტიდემოკრატიული ზომები. ამ „დემოკრატიული დილემის“ გადასაჭრელად კირშნერი ავითარებს „თვითშეზღუდვის“ თეორიას.

აღნიშნული თეორიის თანახმად მებრძოლი დემოკრატია უნდა მოქმედებდეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა დემოკრატია მყისიერი საფრთხე ემუქრება. სხვა მხრივ, კირშნერი აღნიშნავს, რომ იმ პირების დემოკრატიულ პროცესებში თავისუფალი მონაწილეობისა და გაერთიანების ფუნდამენტური პრინციპები უნდა იყოს დაცული, ვისაც დემოკრატის საწინააღმდეგო რწმენა აქვს.

დემოკრატიული სისტემის ლიბერალური კონცეფციის თანახმად, ყველა ინდივიდს, მათ შორის, „ანტიდემოკრატებს“ აქვთ თანაბარი უფლება, მონაწილეობა მიიღონ დემოკრატიული გადაწყვეტილებების მიღებაში. დემოკრატია ნორმატიულად მნიშვნელოვანია სწორედ იმიტომ, რომ ის აძლევს თითოეულ მონაწილეს გადაწყვეტილების მიღებაში მონაწილეობის თანაბარ უფლებას.

ანტიდემოკრატიულ ჯგუფებს აქვთ რეალური ინტერესები მონაწილეობა მიიღონ დემოკრატიულ პროცესებში, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა მათი მონაწილეობა მყისიერ საფრთხეს უქმნის სხვა ჯგუფების მონაწილეობას დემოკრატიულ პროცესებში. კირშნერის აზრით, მხოლოდ ამ დროს შეიძლება სახელმწიფოს გააჩნდეს ამ ჯგუფების შეზღუდვის უფლებამოსილება.⁵¹

49 Militant Democracy In The Context of The ECHR, Chapter 9, Rights and Wrongs Under the ECHR, Cambridge University Press, 2017, 225.

50 Militant Democracy In The Context of The ECHR, Chapter 9, Rights and Wrongs Under the ECHR, Cambridge University Press, 2017, 225.

51 Does Party Banning Work? The Political Costs of Party Banning as a Strategy of Militant Democracy” Javin Cooke Dana April 2021 p.12

პარტიების აკრძალვიდან მომდინარე პოლიტიკური ფასი

არსებობს თეორიები პოლიტიკური პარტიების აკრძალვიდან მომდინარე სხვადასხვა პოლიტიკურ ფასთან (Political Costs) დაკავშირებით. ანუ, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, შესაძლო ნეგატიურ ეფექტებთან დაკავშირებით, რომლებიც პოტენციურად თან სდევს ამ ღონისძიების გამოყენებას.

პოლიტიკური აღქმის ფასი

პოლიტიკური აღქმის ფასი გულისხმობს აკრძალვის გამოყენების გამო ფართო ცვლილებებს საზოგადოების აღქმაში, როგორც ანტიდემოკრატიული, ისე მეინსტრიმ დემოკრატიული პარტიების შესახებ. პოლიტიკური აღქმის ფასი მდგომარეობს რეპუტაციულ ზიანში რომელსაც იხდიან ძირითადი დემოკრატიული პარტიები, როცა ისინი იყენებენ „არადემოკრატიულ გზას“ და პარტიების აკრძალვის ინიცირებას ახდენენ. რეპუტაციული ზიანი დგება რადგან სამოქალაქო საზოგადოება, მედია, ექსპერტები ხშირად სკეპტიკურად არიან განწყობილნი ამ ღონისძიების მიმართ და მას დემოკრატიულ სისტემაზე თავდასხმად განიხილავენ, რაც შემდგომში ასევე აყალიბებს ნეგატიურ საზოგადოებრივ აზრს ამ პროცესებზე.

ასევე გასათვალისწინებელია ის პოლიტიკური ფასი, რომელიც დაკავშირებულია ანტიდემოკრატიული პარტიების „ლეგიტიმაციის ეფექტთან“. ამ შემთხვევაში ანტიდემოკრატიული პარტიები გარკვეულ სარგებელს იღებენ პარტიების აკრძალვის პროცესით. ანტიდემოკრატიულმა პარტიებმა ამ კონტექსტში შეიძლება ისარგებლონ პრესისგან გაზრდილი ინტერესით და მათი ანტიდემოკრატიული იდეები საზოგადოების ფართო მასებისთვის გახდეს ყურადღების საგანი. ეს გაზრდილი გაშუქება საშუალებას აძლევს ანტიდემოკრატიულ ჯგუფებს გააძლიერონ თავიანთი პოლიტიკური „მესიჯები“, მოიზიდონ ახალი მხარდამჭერები და გაზარდონ ლეგიტიმაცია საზოგადოების იმ ნაწილში, რომლებიც თვლიან, რომ ისინი უსამართლოდ არიან აკრძალვის

სამიზნე სხვა პოლიტიკური ჯგუფების მხრიდან. ანტიდემოკრატიული პარტიების გაზრდილმა გაშუქებამ შეიძლება გაზარდოს ანტიდემოკრატიული პარტიის ლეგიტიმურობა და მხარდაჭერა, საზოგადოების გარკვეული ნაწილის დარწმუნებით, რომ „ანტიდემოკრატები“ ზედმეტად არიან მიზანში ამოღებული სხვა პოლიტიკური ჯგუფების მიერ.

ნეგატიური უკრეაქციის ფასი:

ნეგატიური უკრეაქციის ფასი ეხება ანტიდემოკრატიული პარტიების და მათი ამომრჩევლების უარყოფით რეაქციებს აკრძალვასთან დაკავშირებით. ამ ტიპის „ფასი“ წარმოიქმნება პარტიის აკრძალვის აგრესიული ბუნების გამო. აკრძალვა ზღუდავს ანტიდემოკრატთა საარჩევნო ვარიანტებს, უბიძგებს მათ აღადგინონ თავიანთი პლატფორმა ახალი პარტიის ქვეშ ან თავიანთი მიზნების მისაღწევად დაგეგმონ აქტივობები ფორმალური პოლიტიკური პროცესების მიღმა რაც შეიძლება ახალი ტიპის საფრთხეებს აჩენდეს.

მეორე ნეგატიური უკრეაქცია არის რადიკალიზაციის ეფექტი, რომლის დროსაც ანტიდემოკრატიული პარტიების წევრებმა შეიძლება ჩათვალოს, რომ მათი პოლიტიკური პოზიცია სულ უფრო მეტად ხდება მარგინალიზებული და ექვემდებარება აკრძალვებს, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს პარტიის ლიდერებისა და წევრების უფრო მეტი რადიკალიზაცია. გარდა ამისა, ანტიდემოკრატიული პარტიის წევრებმა და მხარდამჭერებმა, მამ შემდეგ რაც დაკარგავენ პარტიულ პლატფორმას, შეიძლება მათი გზავნილის გასავრცელებლად მიმართონ უფრო რადიკალურ გზებს, როგორცაა მიტინგები, საჯარო თავდასხმები, სხვადასხვა ტიპის ძალადობრივი ფორმები. ამგვარ რადიკალიზაციას შეუძლია აკრძალული პარტიის წევრთა და მხარდამჭერთა გარკვეული ნაწილი ანტიდემოკრატიული ძალადობის წამქეზებლად აქციოს.⁵²

მიუხედავად აღნიშნული კრიტიკისა, ევროპაში დამკვიდრდა „მებრძოლი დემოკრატია“, რომელიც გულისხმობს სახელმწიფოების მიერ თავიანთი დემოკრატიული ინსტიტუციებისა და პროცედურების დაცვას მის წინააღმდეგ არსებული ანტიდემოკრატიული მოძრაობებისგან, რომლებიც დემოკრატიის უგულვებელყოფას ისახავენ მიზნად.⁵³

52 Does Party Banning Work? The Political Costs of Party Banning as a Strategy of Militant Democracy” Javin Cooke Dana April 2021 p. 26

53 Militant Democracy In The Context of The ECHR, Chapter 9, Rights and Wrongs Under the ECHR, Cambridge University Press, 2017, 226.

თავდაპირველად დასავლეთ გერმანიაში გაკეთდა კონსტიტუციური ჩანაწერი, რომელიც „მებრძოლი დემოკრატის“ დოქტრინას ითვალისწინებდა.⁵⁴ სხვა ევროპის ქვეყნებმაც, მათ შორის, იტალიამ და საფრანგეთმა ომის შემდგომ ასევე აღიქვეს დემოკრატის დაცვის საჭიროება და მათ კონსტიტუციებშიც გაჩნდა ჩანაწერები, რომლებიც დემოკრატის თვითგანადგურებისგან დაცვას ემსახურებოდა.⁵⁵

სახელმწიფოების „მებრძოლი დემოკრატის“ მექანიზმის გამოყენების უფლებას იძლევა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოც, რომელმაც დაადგინა, რომ „პლურალიზმი და დემოკრატია დამყარებულია კომპრომისზე, რომელიც მოითხოვს დათმობას ინდივიდებისა და ინდივიდთა ჯგუფების მხრიდან, რომლებიც, გარკვეულ შემთხვევებში, თანხმდებიან შეზღუდონ თავიანთი თავისუფლება, რათა უზრუნველყონ სახელმწიფოს, როგორც ერთიანობის, სტაბილურობა.“⁵⁶

„მებრძოლი დემოკრატის“ დოქტრინის მიერ, ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების შეზღუდვის გამო, აღნიშნული საკითხი ხშირად ხდება სადავო ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში.⁵⁷ მიუხედავად იმისა, რომ ტერმინი – „მებრძოლი დემოკრატია“ ძირითადად მხოლოდ თურქეთის წინააღმდეგ არსებულ რეფაჰის პარტიის საქმეში არის ნახსენები,⁵⁸ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა ადასტურებს ამ დოქტრინის დამკვიდრებას და ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენციასთან მის თანაარსებობას.⁵⁹

თავდაპირველად ფაშიზმის წინააღმდეგ დამკვიდრებული დოქტრინა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ კიდევ უფრო გაფართოვდა და გაძლიერდა ტოტალიტარისმის წინააღმდეგ.⁶⁰ „მებრძოლი დემოკრატია“ უკვე იმ ნაცისტური და

54 P. Macklem, *Militant democracy, legal pluralism, and the paradox of self-determination*, *International Journal of Constitutional Law*, 4(3), 2006, 491; ნაშრომიდან: Karl Lowenstein, *Militant Democracy and Fundamental Rights I*, 31 AM. POL. SCI. REV. 417, 1937, 638-652.

55 P. Macklem, *Militant democracy, legal pluralism, and the paradox of self-determination*, *International Journal of Constitutional Law*, 4(3), 2006, 491.

56 იქვე, *Refah Partisi (the Welfare Party) and other v. Turkey*, ECtHR, 13 February 2003, par. 99.

57 R. O'Connell, *Militant Democracy and Human Rights Principles*, *Constitutional Law Review*, 2009, 86.

58 *Militant Democracy In The Context of The ECHR*, Chapter 9, *Rights and Wrongs Under the ECHR*, Cambridge University Press, 2017, 227; გადაწყვეტილებიდან: *Refah Partisi (the Welfare Party) and others v. Turkey*, ECtHR 31 July 2001, par. 62.

59 *Militant Democracy In The Context of The ECHR*, Chapter 9, *Rights and Wrongs Under the ECHR*, Cambridge University Press, 2017, 227; ნაშრომიდან: P. Macklem, *Militant democracy, legal pluralism, and the paradox of self-determination*, *International Journal of Constitutional Law*, vol. 4, no. 3, 2006, 508.

60 *Militant Democracy In The Context of The ECHR*, Chapter 9, *Rights and Wrongs Under the ECHR*, Cambridge University Press, 2017, 228; ნაშრომიდან: S. Marks, 'The European Convention on Human Rights and its "Democratic Society"', in: *British Yearbook of International Law*, London: Oxford University Press, 1995, 211.

კომუნისტური ჯგუფებისა და ინდივიდებისგან დემოკრატიის დასაცავადაც გამოიყენებოდა, რომლებიც დემოკრატიული წესრიგის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ.⁶¹

დღესდღეობით საფრანგეთის, გერმანიის, იტალიისა და სხვა ევროპული ქვეყნების კონსტიტუციებიც მოიცავენ ექსტრემისტული მოძრაობების წინააღმდეგ შეზღუდვებსა და აკრძალვებს.⁶² კონსტიტუციური ჩანაწერები საკმარისი სიცხადით თუ არ არის ჩამოყალიბებული, მაშინ ისინი იძლევიან ფართოდ განმარტების შესაძლებლობას, რაც ქმნის ხელისუფლების მიერ ძალაუფლების ბოროტად გამოყენების საფრთხეს.⁶³ ერთ-ერთი პოტენციური საშუალება იმისა, რომ ცხადი და გამჭვირვალე იყოს „მებრძოლი დემოკრატიის“ კონსტიტუციური ფარგლები, არის ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი.⁶⁴

ხელისუფლებამ შესაძლოა გადაუხვიოს ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენციის მოწესრიგებიდან, თუმცა, ამ შემთხვევაშიც, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო უფლებამოსილია შეაფასოს ძალაუფლების განხორციელებისას დაიცვა თუ არა ხელისუფლებამ კონვენციით დადგენილი ჩარჩოები.⁶⁵ ყველაზე კარგად ის სტანდარტი, რომლითაც სასამართლო ხელისუფლების მიერ „მებრძოლი დემოკრატიის“ მექანიზმების გამოყენებისას კონვენციით დაცულ უფლებათა დარღვევას აფასებს, წარმოჩნდა 2001 წლის გადაწყვეტილებაში საქმეზე **Refah Partisi (the Welfare Party) and others v. Turkey**.⁶⁶ აღნიშნულ გადაწყვეტილებას კვლევის შემდგომ ნაწილში განვიხილავთ.

პოლიტიკურ პარტიათა მიმართებით მნიშვნელოვანი უფლებრივი სფერო

როგორც ზემოთ აღინიშნა, პოლიტიკური პარტიების არსებობა და საქმიანობა უმთავრესად ექცევა, უწინარეს ყოვლისა, გაერთიანების თავისუფლებით დაცულ სფეროში. დემოკრატიულ საზოგადოებაში პრინციპულად მნიშვნე-

61 Militant Democracy In The Context of The ECHR, Chapter 9, Rights and Wrongs Under the ECHR, Cambridge University Press, 2017, 228.

62 P. Macklem, Militant democracy, legal pluralism, and the paradox of self-determination, International Journal of Constitutional Law, 4(3), 2006, 493.

63 იქვე, 494.

64 იქვე.

65 იქვე.

66 Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey [GC] - 41340/98, 41342/98, 41343/98 et al. 2003.

ლოვანია, რომ აღნიშნული სარგებლობდეს დაცვის მაღალი სტანდარტით – გარდა ამ თავისუფლების ექსპლიციტური აღიარებისა, დადგენილი უნდა იყოს სახელმწიფოს მხრიდან მისი დაცვის ვალდებულებაც, რაც ცხადად უნდა გამომდინარეობდეს სახელმწიფოს კონსტიტუციიდან ან სხვა საკანონმდებლო აქტიდან.⁶⁷ რეკომენდებულია, რომ პოლიტიკური პარტიები, როგორც გაერთიანების სპეციფიკური ფორმა, ექვემდებარებოდნენ ცალკეულ სპეციალურ მონესრიგებას.

გაერთიანების თავისუფლებით ჯეროვნად სარგებლობისათვის დამატებით მნიშვნელოვანია პრეზუმფცია, რომ გაერთიანებასა და პოლიტიკური პარტიის შექმნასთან დაკავშირებული ნებისმიერი ქმედება, რომელიც ექსპლიციტურად არაა აკრძალული კანონით, ითვლება დაშვებულად.⁶⁸ გაერთიანების თავისუფლების ლიმიტირება კი მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება გამართლდეს, როდესაც კანონით გათვალისწინებული ექსტრემალური მდგომარეობა იქმნება და არსებობს პოტენციურად რეალიზებადი საფრთხეები, რომელთა დროულად აღმოუფხვრელობაც მნიშვნელოვნად დააზიანებს დემოკრატიას. ამასთან დაკავშირებით ეუთოს მიერ მიღებული კოპენჰაგენის დოკუმენტის 7(6) პარაგრაფის მიხედვით, პირებს უნდა ჰქონდეთ უფლება შექმნან პოლიტიკური პარტიები ან შეუერთდნენ მათ, რაც არ უნდა იზღუდებოდნენ შეუსაბამო და არაგონივრული საკანონმდებლო მოთხოვნებით. ეროვნულ დონეზე მოქმედი რეგულატორული ჩარჩო არსობრივად უნდა ეფუძნებოდეს პოლიტიკურ პარტიათა სასარგებლოდ მოქმედ პრეზუმფციას მათი შექმნის, ფუნქციონირებისა და შეზღუდვის საკითხების მონესრიგებისას. გათვალისწინებულ უნდა იქნეს რელევანტური სამართლებრივი პრინციპები, რათა იმ შემთხვევაშიც კი, თუ სახელმწიფო რეგულირების კოდიფიკაციას არ განახორციელებს, დაცული იყოს გაერთიანების თავისუფლება უკანონო შეზღუდვისაგან.⁶⁹ ამ მიმართულებით, ცხადია, ცალსახად აღსანიშნია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-11 მუხლი, რომელიც ხელშემკვრელ სახელმწიფოებს უდგენს ვალდებულებას, დაიცვან პირთა უფლება, გაერთიანდნენ და თავისუფლად ჩამოაყალიბონ პოლიტიკური პარტიები, რის შესახებაც წინამდებარე ნაშრომის შემდგომ ნაწილებში უფრო მეტად დეტალური მსჯელობა იქნება ნარმოდგენილი.

პოლიტიკური პარტიების შესახებ მსჯელობისას გაერთიანების თავისუფლება იმანენტურადაა დაკავშირებული აზრისა და გამოხატვის თავისუფლებასთან,

67 Venice Commission and OSCE/ODIHR, CDL-AD(2020)032, Joint Guidelines on Political Party Regulation, 2nd Edition, para. 34.

68 The ECHR, *Socialist Party and Others v. Turkey* (20/1997/804/1007), para. 41.

69 Venice Commission, *Amicus Curiae Brief for the Constitutional Court of the Republic of Moldova on Declaring a Political Party Unconstitutional* (2022), CDL-AD(2022)051, para. 43

რის გარეშეც პოლიტიკური პარტიის არსებობა ფაქტობრივად ყოველგვარ აზრს დაკარგავდა. პოლიტიკური პარტიის საქმიანობასთან დაკავშირებით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია გარანტირებული იყოს პოლიტიკური შეხედულებების როგორც ინდივიდუალურად, ისე კოლექტიურად გამოხატვის შესაძლებლობა.⁷⁰ პოლიტიკური პლურალიზმის იდეის პრაქტიკულად რეალიზებისთვის ეროვნული საკანონმდებლო სივრცე უნდა უზრუნველყოფდეს პოლიტიკურ იდეათა თავისუფალი ბაზრის შექმნას, რაც წარმოუდგენელია განხორციელდეს პოლიტიკური პარტიებისათვის გამოხატვის თავისუფლებაში თვითნებური და არაკეთილსინდისიერი ჩარევით. პოლიტიკურ პარტიებს, როგორც დემოკრატიული სახელმწიფოს არსებობის განმაპირობებელ კომპონენტებს, საქმიანობის განხორციელების პირობებში უნდა მიეცეთ შესაძლებლობა, საჯაროდ თავისუფლად გამოხატონ თავიანთი პოლიტიკური პოზიცია ნებისმიერ საკითხთან დაკავშირებით, მიუხედავად იმისა, თუ რამდენად არაპოპულარული ან უსიამოვნოა მათი იდეები და მოსაზრებები.

უფრო ვიწროდ პოლიტიკური პარტიებისთვის კარდინალური მნიშვნელობა აქვს საარჩევნო უფლებებზე სრულყოფილი წვდომის ქონასაც. პოლიტიკურ პარტიათა არსებობის მიზნის გასამართლებლად სახელმწიფოებში არსებული საარჩევნო კანონმდებლობა უნდა უზრუნველყოფდეს როგორც პასიური, ისე აქტიური საარჩევნო უფლების, სრულყოფილად გამოყენებას.⁷¹

ეთოს მიერ მიღებული კოპენჰაგენის დოკუმენტის 24-ე პარაგრაფში ჩამოყალიბებულია მსჯელობა სახელმწიფოთა მიდგომაზე, რომ ადამიანის ძირითადი უფლებები და თავისუფლებები არ უნდა დაექვემდებაროს შეზღუდვას, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც შეზღუდვა კანონიდან გამომდინარეობს და ის შესაბამისობაშია საერთაშორისო დონეზე ნაკისრ ვალდებულებებთან (კონკრეტულად სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტთან) და საერთაშორისო დონეზე არსებულ პრინციპებთან (რომლის წყაროც ამ შემთხვევაში ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციაა). მოყვანილ დოკუმენტში უფლებრივი სფეროს შეზღუდვა აღქმულია არა როგორც უფლებისთვის დამახასიათებელი ასპექტი, არამედ როგორც საგამონაკლისო რეჟიმი, რომელიც უნდა ამოქმედდეს მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევებში. დაუშვებელია, გადანყვეტილების მიმღები სუბიექტის მიერ მზლუდავი ღონისძიება ემსახურებოდეს უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენებას. ყოველივე ეს ვრცელდება პოლიტიკურ პარტიათა მიმართ მოქმედი უფლებებისა და თავისუფლებების მიმართაც.

70 The ECHR, Art. 10; The ICCPR, Art. 19.

71 Venice Commission and OSCE/ODIHR, CDL-AD(2020)032, Joint Guidelines on Political Party Regulation, 2nd Edition, para. 38.

პარტიათა აკრძალვისა და დაშლისას სახელმწიფოს დისკრეციისა და რელევანტურ უფლებათა მოქმედების ფარგლების ურთიერთმიმართება

გამომდინარე იქიდან, რომ პოლიტიკურ პარტიათა საქმიანობის მარეგულირებელი სამართლებრივი რეჟიმი განსხვავებულიადაა ფორმულირებული სხვადასხვა სახელმწიფოში,⁷² სანამ დასახელებულ ინსტიტუციათა მიერ გამოქვეყნებულ დოკუმენტთა შინაარსს შევხვებოდეთ, უმჯობესი იქნება დაზუსტდეს კონტექსტი, რომელშიც გარკვეული ტერმინოლოგიაა გამოყენებული. უპირველესად, ამთავითვე აღსანიშნავია, რომ ვენეციის კომისიის მიერ მომზადებულ დოკუმენტებში ტერმინ „პოლიტიკურ პარტიას“ აქვს დავინროებული, დელიმიტირებული მნიშვნელობა და ის მიემართება მხოლოდ იმგვარ ასოციაციებს, რომლებიც მიზნად ისახავენ არჩევნებში მონაწილეობის გზით პოლიტიკურ ინსტიტუციებში მოხვედრასა და პოლიტიკური ძალაუფლების მოპოვებას ეროვნულ, რეგიონალურ და ადგილობრივ ან სამივე ტიპის დონეზე.⁷³ ხოლო რაც შეეხება ტერმინ „დაშლას“, ის აღნიშნავს პოლიტიკური პარტიის არსებობის აბსოლუტურ შეწყვეტასა და აკრძალვას.

ვენეციის კომისია მის მიერ გამოქვეყნებულ ანგარიშებსა და დასკვნებში საკმაოდ ხშირად იზიარებს საერთაშორისო და რეგიონალური ადამიანის უფლებათა ინსტრუმენტებისა და ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკას და აღნიშნავს, რომ ზოგადად გაერთიანების თავისუფლება არ სარგებლობს აბსოლუტური დაცვის გარანტიით და გონივრული შეზღუდვის დანერგვა ისეთი ლეგიტიმური მიზნების არსებობისას, როგორებიცაა ეროვნული უსაფრთხოებისა და საჯარო წესრიგის დაცვა (მათ შორის, ტერორიზმისა და ექსტრემიზმის წინააღმდეგ ბრძოლა)⁷⁴, დანაშაულის პრევენცია და სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვა, სრულებით გამართლებულია. საკითხის მნიშვნელობიდან გამომდინარე, კომისია აღიარებს სახელმწიფოთა დისკრეციულ უფლებამოსილებას, გარკვეულ პირობათა არსებობისას დაშალოს პოლიტიკური პარტია ან გამოიყენოს მის მიმართ შინაარსობრივად ანალოგიური ეროვნულ საკანონმდებლო დონეზე არსებული მზლუდავი ზომა.⁷⁵

72 Thematic Monitoring Report Presented by the Secretary General (2005), CM/Monitor(2005)1, Volume II, para. 2.

73 Venice Commission, Code of Good Practice in the Field of Political Parties (2008-2009), CDL-AD(2009)021, para 10.

74 The ECHR, op. cit., note 3, Article 11(2)

75 Venice Commission, Amicus Curiae Brief for the Constitutional Court of the Republic of Moldova on Declaring a Political Party Unconstitutional (2022), CDL-AD(2022)051, para. 33-34.

მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოს ერთი შეხედვით საკმაოდ ფართო სამოქმედო არეალი აქვს, პარტიის აკრძალვისა და დაშლის გადანყვეტილება არ წარმოადგენს მხოლოდ პოლიტიკური მიზანშეწონილობის საგანს და მისი გამოყენების სამართლებრივი სტანდარტი მკაფიოდაა დადგენილი. ვენეციის კომისიისა და ეუთოს დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებების ოფისის (ODIHR) მიერ ერთობლივად შედგენილი რეკომენდაციის მიხედვით, შედარებითი კვლევა აჩვენებს, რომ სახელმწიფოებში პოლიტიკური პარტიის დაშლისა და აკრძალვის გამოყენებისთვის დადგენილია განსაკუთრებულად მკაცრი სტანდარტი. დემოკრატიულ პროცესში მათი მნიშვნელოვანი კონსტიტუციიდან გამომდინარე, პოლიტიკური პარტიის მიმართ არ უნდა იქნეს დაშლის ღონისძიება გამოყენებული საქმიანობის განხორციელებისას მსუბუქი ადმინისტრაციული ან ოპერაციული დარღვევების გამო. მხოლოდ ის, რომ პოლიტიკური პარტია მხარს უჭერს ან თავად გეგმავს კონსტიტუციური წყობის მშვიდობიანი გზით შეცვლას ან აყდერებს იმგვარ მოსაზრებებს, რომლებიც არაპოპულარულია, ვერ ჩაითვლება მის წინააღმდეგ დაშლის ან აკრძალვის მექანიზმთა მიმართვისთვის საკმარის საფუძვლად. დემოკრატიული სისტემის არსებობა მოითხოვს, პოლიტიკურ პარტიებს ჰქონდეთ საშუალება, ხელი შეუწყონ ცვლილებას კანონში ან სახელმწიფოს სამართლებრივ ან კონსტიტუციურ სტრუქტურებში, ცხადია, კანონიერების ფარგლებში ფუნდამენტური დემოკრატიული პრინციპების შესაბამისად.

პარტიის აკრძალვა ან დაშლა არ უნდა იქნას აღქმული პოლიტიკურ შეხედულებათა ცენზურის ინსტრუმენტად და განსხვავებული ხმის ჩამხშობად,⁷⁶ არამედ უნდა გამოიყენებოდეს საბოლოო, რადიკალურ ზომად მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც პარტიის არსებობა ქმნის მნიშვნელოვან საფრთხეებს სახელმწიფოში და ყველა სხვა შესაძლო უფრო ნაკლებად მკაცრი მზლუდავი საშუალება უკვე ამონურულია. ამ კონტექსტში კომისიის მიერ გაიცა რეკომენდაცია სახელმწიფოთა მიმართ, შიდა სამართლით ჩამოაყალიბონ ფართო სპექტრი სანქციებისა, რომელიც გამოყენებულ იქნება კანონის მოთხოვნებთან პარტიის შეუსაბამობის სხვადასხვა ინტენსივობისას, ხოლო დაშლა/აკრძალვა, როგორც უმკაცრესი შეზღუდვა, უნდა გამოიყენებოდეს მაშინ, როცა ლეგიტიმური მიზნის მიღწევა შეუძლებელია სხვა უფრო ნაკლებმზლუდავი საშუალებით.⁷⁷ ამ თვალსაზრისით პოლიტიკურ პარტიათა რეგულირების შესახებ გაცემული რეკომენდაციები ითვალისწინებს უფრო

76 Venice Commission and OSCE/ODIHR, CDL-AD(2020)032, Joint Guidelines on Political Party Regulation, 2nd Edition, para. 106

77 Venice Commission and OSCE/ODIHR, CDL-AD(2020)032 Joint Guidelines on Political Party Regulation, 2nd Edition, para. 274.

ნაკლებად მკაცრი სანქციების გამოყენებას პოლიტიკურ პარტიათა მიმართ, როცა მათ მიერ ფუნდამენტურად არ ირღვევა შესაბამისი კანონმდებლობა. მაგალითად, შიდა სამართლით შესაძლოა განსაზღვრული იყოს, კონკრეტულ პირობათა არსებობისას, პარტიის მიერ დონაციის მიღების აკრძალვა უცხოური ქვეყნისაგან ან ორგანიზაციისაგან.⁷⁸ აღნიშნული შესაბამისობაშია პოლიტიკურ პარტიათა და საარჩევნო კამპანიათა დაფინანსებისას ანტიკორუფციული წესების შესახებ ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2003 წლის რეკომენდაციის მე-7 მუხლთან, რომლის მიხედვით, სახელმწიფოებს აქვთ უფლება, შეზღუდონ, აკრძალონ ან სხვაგვარად დაარეგულირონ დონაციების მიღება საგარეო, უცხოური დონორებისაგან.⁷⁹ ამ რეკომენდაციების მიზანია, განმტკიცდეს პოლიტიკურ პარტიათა დამოუკიდებლობა და თავიდან იქნეს აცილებული გარეშე პირთა (მათ შორის, უცხო ქვეყნის მთავრობათა) ინტერესების გავლენა საშინაო საქმეების წარმართვისას. დარღვევის ინტენსივობის გაზრდისას, მაგალითად, უცხოური ქვეყნის მიერ პოლიტიკური პარტიის ფარულად დაფინანსებისას, რასაც თან ერთვის უკანონო და სუბვერსიული აქტივობის დაფინანსება არაავტორიზებულ წყაროთა მიერ, პოლიტიკური პარტია შესაძლოა დაექვემდებაროს უფრო მეტად მკაცრ შეზღუდვას, როგორც მისი აკრძალვა.⁸⁰

პოლიტიკურ პარტიათა აკრძალვისა და დაშლისას გასათვალისწინებელი მნიშვნელოვანი პრინციპები

დემოკრატიულ პროცესებში პოლიტიკურ პარტიათა ფუნდამენტური როლის გათვალისწინებით ვენეციის კომისიის მიერ დასკვნებში ხაზი გაესვა პოლიტიკურ პარტიათა დაშლასა და აკრძალვასთან დაკავშირებული რამდენიმე ძირითადი პრინციპის მნიშვნელობას: 1) აკრძალვისა და დაშლის საგამონაკლისო ბუნებიდან გამომდინარე, დასახელებული ზომები გამოყენებულ უნდა იქნეს უკიდურეს შემთხვევებში; 2) ხსენებული მზღუდავი ღონისძიებები უნდა იყოს მათი გამოყენების ლეგიტიმურ მიზანთან მიმართებით პროპორციული;

78 Venice Commission, CDL-INF(2001)008 Guidelines and Report on the Financing of Political Parties, CDL-INF(2001)008, Guideline 6; Venice Commission and OSCE/ODIHR, CDL-AD(2020)032 Joint Guidelines on Political Party Regulation, 2nd Edition para. 229. Venice Commission, CDL-AD(2019)002, Report on Funding of Associations, para. 77.

79 Article 8 of the Appendix to Recommendation Rec(2003)4 of the Committee of Ministers to member states on common rules against corruption in the funding of political parties and electoral campaigns.

80 Venice Commission, CDL-AD(2019)002, Report on Funding of Associations, para. 77.

3) უნდა არსებობდეს პარტიის დაშლის აუცილებელი საჭიროება დემოკრატიულ საზოგადოებაში; 4) პარტიის აკრძალვა ან დაშლა უნდა განხორციელდეს მხოლოდ დამოუკიდებელი სასამართლო პროცესის გზით გამჭვირვალობისა და სამართლიანობის პრინციპთა გათვალისწინებით. ამგვარად, შეზღუდვა უნდა აკმაყოფილებდეს სამ მთავარ მოთხოვნას – კანონიერების მოთხოვნას (ის გათვალისწინებული უნდა იყოს ეროვნული კანონმდებლობით), ლეგიტიმურობის მოთხოვნას (უნდა ემსახურებოდეს ობიექტურ ლეგიტიმურ მიზანს) და მკაცრი აუცილებლობისა და პროპორციულობის კომპონენტებს (უნდა იყოს აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში).

კანონიერების მოთხოვნა

უწინარესად, გამოხატვისა და თავისუფალი გაერთიანების თავისუფლების ნებისმიერი სახის ლიმიტირება გათვალისწინებული უნდა იყოს სახელმწიფოს კონსტიტუციით ან სხვა მოქმედი საკანონმდებლო აქტებით და ის უნდა მომდინარეობდეს დემოკრატიულ საზოგადოებაში აუცილებელი ლეგიტიმური მიზნიდან. მიზანშეწონილია, რომ ეროვნული კანონმდებლობა აღიარებდეს და ითვალისწინებდეს ამ უფლებათა მიმართ მოქმედ როგორც ადგილობრივ, ისე საერთაშორისო პრინციპებს. კანონი უნდა იყოს მკაფიოდ და ნათლად ფორმულირებული, აღქმადი და გასაგები უნდა იყოს, პარტიის მიერ განხორციელებული რა ტიპის ქმედებები ჩაითვლება უკანონოდ და რა სანქცია შეიძლება იქნეს გამოყენებული სამართალდარღვევის შემთხვევაში. კანონი ცხადად უნდა აყალიბებდეს პარტიის მიმართ შეზღუდვის გამოყენებისათვის ობიექტურ კრიტერიუმებს; ამის მისაღწევად, მათ შორის, მნიშვნელოვანია პოლიტიკურ პარტიათა შესახებ კანონმდებლობის ფორმირების, შემუშავებისა და მიღების პროცესი იყოს მაქსიმალურად გამჭვირვალე, ქმნიდეს საჯაროდ განხილვისა და დებატის რეალურ შესაძლებლობას.⁸¹

81 OSCE/ODIHR and the Venice Commission, Guidelines on Political Party Regulation, page 24, paragraph 16.

პროპორციულობა და აუცილებლობა

დემოკრატიულ პროცესში პოლიტიკურ პარტიათა როლიდან გამომდინარე, განსაკუთრებული სიფრთხილით უნდა შემოწმდეს პროპორციულობის ასპექტიც. ზოგადად დამკვიდრებული პრაქტიკის თანახმად, მიზანშეწონილია ნებისმიერი მზლუდავი ზომის გამოყენების პროპორციულობის შეფასება რამდენიმე ფაქტორის ერთად გათვალისწინებით,⁸² კერძოდ,

- როგორი ბუნება აქვს უფლებას და რა მიზანი აქვს მის შეზღუდვას;
- როგორია მზლუდავი საშუალების ხასიათი და მოქმედების ფარგლები;
- არსებობს თუ არა კავშირი შეზღუდვასა და მისი გამოყენების მიზანს შორის;
- შეიძლება თუ არა, რომ იგივე შედეგი მიღწეულ იქნას სხვა უფრო ნაკლებმზლუდავი საშუალებით.

რაც შეეხება კონკრეტულად პარტიის დაშლას, ის, როგორც ყველაზე ინტენსიური მზლუდავი ღონისძიება, მხოლოდ მაშინ შეიძლება ჩაითვალოს პროპორციულ ზომად, როდესაც საუბარია პარტიის მიერ ჩადენილი უმძიმესი დარღვევების ექსტრემალურ შემთხვევებზე. პოლიტიკურ პარტიათა შესახებ ეროვნულ კანონმდებლობათა შესწავლის შედეგად ვენეციის კომისიამ დაადგინა, რომ თუ სახელმწიფოში საერთოდ ნებადართულია სახელმწიფოს მიერ პარტიის აკრძალვა ან დაშლა, ეს ზომები გამოიყენება მხოლოდ უკიდურეს შემთხვევებში, როგორცაა: 1. სახელმწიფოს სუვერენიტეტისა და არსებობისათვის საფრთხის შექმნა; 2. დემოკრატიული წესრიგისათვის საფრთხის შექმნა; 3. იმგვარი ძალადობის გამოყენება, რომელიც საფრთხეს შეუქმნის სახელმწიფოს ტერიტორიულ ერთიანობას; 4. ეთნიკური, სოციალური ან რელიგიური სიძულვილის გავლივება; 5. ძალადობის ან ძალადობის მუქარის გამოყენება.⁸³ ამასთან ერთად, რადგან უკვე არსებული პოლიტიკური პარტიის დაშლა ან შექმნისა და ჩამოყალიბების პროცესში მყოფი პარტიის აკრძალვა წარმოადგენს ყველაზე მეტად მძიმე და მკაცრ სანქციას, რომელიც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს პოლიტიკური გაერთიანების მიმართ, საჭიროა, დამატებით დასაბუთებული იყოს, რომ პარტიის დაშლა არის აუცილებელი დემოკრატიულ

82 The ECHR, *Süreç v. Turkey* (No. 1) (Application no. 26682/95), para. 58; The ECHR, *Refah Partisi (The Welfare Party) And Others v. Turkey*, op. cit., note 5.

83 CDL-AD(2009)006, Opinion on the Constitutional and Legal Provisions Relevant to the Prohibition of Political Parties in Turkey, op. cit., note 18.

საზოგადოებაში.⁸⁴ ამ მექანიზმის საგამონაკლისო წესი სახელმწიფოს წარმოუშობს ვალდებულებას, ამტკიცოს, რომ შესაბამისი შეზღუდვა ემსახურებოდა ევროკონვენციის 11(2) მუხლით გათვალისწინებული ლეგიტიმური მიზნის მიღწევას (კონკრეტულად, ეროვნული უშიშროება და საჯარო უსაფრთხოება, დანაშაულის პრევენცია და სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვა). მსგავსია ჩანანერი სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტის 22(2) მუხლში. დასახელებულ ნორმათა მოქმედების სფერო ექვემდებარება ძალიან ვიწრო ინტერპრეტაციას.⁸⁵ უკიდურესი აუცილებლობის პრინციპი, თავის მხრივ, ასახულია ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეის მიერ მიღებულ რეზოლუციაშიც.⁸⁶ რეზოლუციის მიხედვით, პოლიტიკური პარტია შეიძლება აიკრძალოს ან დაიშალოს მხოლოდ უკიდურეს შემთხვევაში, სამართლიანი სასამართლოს პრინციპის დაცვით ჩატარებული, კანონით განსაზღვრული, პროცედურის საფუძველზე.⁸⁷

ინდივიდუალური პასუხისმგებლობა V. პარტიული პასუხისმგებლობა

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი უკავშირდება პარტიის წევრთა ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის გამიჯვნას პარტიული პასუხისმგებლობისგან. პარტიის ლიდერთა, მის საპარლამენტო წარმომადგენელთა ან უბრალოდ წევრთა სავარაუდო დანაშაულებრიობის საკითხთან დაკავშირებით განიმარტა, რომ პოლიტიკური პარტია სრული მოცულობით ავტომატურად არ არის პასუხისმგებელი მის წევრთა მიერ განხორციელებულ, მისგან იზოლირებულ ქმედებათა გამო, რომელიც არ იყო ავტორიზებული პარტიის შიდა წესდების საფუძველზე.⁸⁸ პოლიტიკური პარტიის დაშლა მის ინდივიდუალურ წევრთა ქმედებების საფუძველზე შეუსაბამოა იმ დაცვის გარანტიასთან, რომელიც

84 Venice Commission and OSCE/ODIHR, CDL-AD(2020)032 Joint Guidelines on Political Party Regulation, 2nd Edition para. 51.

85 Venice Commission and OSCE/ODIHR, CDL-AD(2020)032 Joint Guidelines on Political Party Regulation, 2nd Edition para. 49.

86 Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE), Resolution 1308 (2002), Restrictions on political parties in the Council of Europe member states, para. 11.

87 Venice Commission and OSCE/ODIHR, CDL-AD(2010)024 Guidelines on Political Party Regulation, para. 225. Venice Commission and OSCE/ODIHR, CDL-AD(2020)032 Joint Guidelines on Political Party Regulation, 2nd Edition, para. 274.

88 Venice Commission, CDL-INF(99)015 Guidelines on Prohibition and Dissolution of Political Parties and Analogous Measures.

მინიჭებული აქვთ პარტიებს, როგორც გაერთიანებებს. იმისათვის, რომ დაშლის გამოყენება იყოს გამართლებული, აუცილებელია, რომ კონკრეტული პირის ან პირების ქმედებები შეეარაცხებოდეს მთლიანად პარტიას; უნდა დგინდებოდეს, რომ პარტიის წევრები ცდილობენ ისეთი იდეის ან საქმიანობის განხორციელებას, რომელიც პარტიის დაშლის კანონით განსაზღვრული საფუძველია და თანაც მოქმედებდნენ პარტიის სახელით.⁸⁹

შეჯამების მიზნით მოკლედ რომ ჩამოყალიბდეს, თუ პარტია არ იყენებს ძალადობრივ საშუალებებს და არ უქმნის საფრთხეს სამოქალაქო უსაფრთხოებას ან სახელმწიფოს დემოკრატიულ კონსტიტუციურ წყობას, მაშინ არც დაშლა იქნება გამართლებული და არც აკრძალვა.⁹⁰ ამგვარი საფრთხის არარსებობის პირობებში, იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც პოლიტიკური პარტია მრავალჯერადად არღვევს კანონს და არავითარ ძალისხმევას არ იღებს ქმედების გამოსასწორებლად, ყველაზე მეტად გონივრული და პროპორციულია რეგისტრაციის სტატუსის ჩამორთმევა.⁹¹ აუცილებელია, ერთმანეთისაგან გაიმიჯნოს, ერთი მხრივ, პარტიისათვის პასუხისმგებლობის დაკისრება კანონმდებლობის მოთხოვნებთან შეუსაბამობისათვის და, მეორე მხრივ, მისი არსებობის შეწყვეტა აკრძალვისა და დაშლის გამოყენებით. როდესაც სახელმწიფო მიმართავს ისეთ რადიკალურ ზომებს, როგორც აკრძალვა და დაშლა, აღნიშნული ემსახურება არა სამართლებრივი დარღვევისათვის პარტიის პასუხისმგებებაში მიცემასა და სანქცირების გზით მისი ქმედების გამოსწორებას, არამედ დემოკრატიულ საზოგადოებაში ამგვარი გაერთიანების აღკვეთის აბსოლუტურ აუცილებლობას.

89 In certain cases of the ECtHR, the acts and speeches of a political party's leaders were considered as capable of being imputed to the whole party in the particular circumstances: ECtHR, *Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey* [GC], Application Nos. 41340/98 and 3 others, 13 February 2003, para. 101. See also ECtHR, *Party for a Democratic Society (DTP) and Others v. Turkey*, Application Nos. 3840/10 and 6 others, 12 January 2016, para. 85, where the Court noted that in this context, the role of a party leader, often an emblematic figure of a party, differed from that of a simply party member

90 See *Herri Batasuna v. Spain*, (Applications nos. 25803/04 and 25817/04) (European Court of Human Rights, June 30, 2009).

91 OSCE/ODIHR and the Venice Commission, *Guidelines on Political Party Regulation*, page 82, paragraph 224.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკაში პოლიტიკური პარტიებისთვის ბაერთიანების თავისუფლების შეზღუდვის ძირითადი სტანდარტები

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო თავის პრაქტიკაში განსაკუთრებულად ხაზს უსვამს პოლიტიკური პარტიების უმნიშვნელოვანეს როლს დემოკრატიულ საზოგადოებაში და მათი დაცვის ინტერესს სახელმწიფოსგან მომდინარე შესაძლო ჩარევებისგან. თუმცა, პოლიტიკური პარტიების შექმნა და საქმიანობა, განსაკუთრებულ შემთხვევებში, ლეგიტიმურად შეიძლება დაექვემდებაროს შეზღუდვას, მაგალითად, როცა კონკრეტული პოლიტიკური პარტიები თავიანთი საქმიანობით საფრთხეს უქმნიან სადამფუძნებლო კონვენციურ პრინციპებს.

გადაწყვეტილებაში **Socialist Party of Turkey v. Turkey** ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ ხაზი გაუსვა დემოკრატიულ საზოგადოებაში პლურალიზმის აუცილებლობას. განსაკუთრებით არჩევნების კუთხით პოლიტიკური დებატებისა და მრავალფეროვანი პოლიტიკური პროგრამების არსებობა, თუნდაც ისეთის, რომლებიც არსებული სტრუქტურის შეცვლას მოიაზრებენ, თუმცა ეს არ უნდა აზიანებდეს თავად დემოკრატიას.⁹²

დაპირისპირებული ინტერესების განსაკუთრებული მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ეჭვგარეშეა, რომ ინტერესების სამართლიანი დაბალანსება სასიცოცხლოდ აუცილებელია ერთი მხრივ ჯანსაღი, პლურალისტური პოლიტიკური ცხოვრების უზრუნველსაყოფად, ხოლო მეორე მხრივ, დემოკრატიული სისტემის დასაცავად და შესანარჩუნებლად.

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლოს მიერ დადგენილი სტანდარტის მიხედვით, პოლიტიკური პარტია, რომლის ლიდერები ახალისებენ

---

92 J. Zand, *The Concept of Democracy and the European Convention on Human Rights*, University of Baltimore Journal of International Law, Vol. 5, Issue 2, Article 3, 2017, 219; გადაწყვეტილებიდან: *Socialist Party of Turkey v. Turkey*, (1998) 27 E.H.R.R. 51. par. 44.

ძალადობას, ან აყენებენ იმგვარ იდეებს, რომლებიც დემოკრატიის პრინციპებს ეწინააღმდეგება ან რომელიც მიმართულია დემოკრატიული წყობის დამხობისკენ, ადამიანის ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებების დარღვევისკენ, შეიძლება დაექვემდებაროს კონვენციის მე-11 მუხლის მეორე პუნქტით გათვალისწინებულ შეზღუდვას, იქნება ეს პოლიტიკური პარტიის რეგისტრაციაზე უარი თუ მისი დაშლა.⁹³

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-11 მუხლის მეორე პუნქტის მიხედვით, დაუშვებელია ამ უფლების [შეკრებისა და გაერთიანების თავისუფლება] განხორციელების შეზღუდვა, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა ეს გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, უნესრიგობის ან დანაშაულის აღსაკვეთად, ჯანმრთელობისა თუ მორალის ან სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად. ეს მუხლი ვერ დააბრკოლებს სახელმწიფოს, ამ უფლების განხორციელებაზე დაანესოს კანონიერი შეზღუდვები შეიარაღებული ძალების, პოლიციის ან სახელმწიფო ადმინისტრაციის წარმომადგენლის მიმართ.

შესაბამისად, იმისთვის რომ შესაძლებელი იყოს პოლიტიკური პარტიის დაშლა, აუცილებელია შემდეგი კუმულაციური წინაპირობების არსებობა: (I) შეზღუდვა გათვალისწინებული უნდა იყოს კანონით; (II) აუცილებელი უნდა იყოს დემოკრატიულ საზოგადოებაში (III.I) ეროვნული უშიშროების ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისთვის, (III.II) უნესრიგობის ან დანაშაულის აღსაკვეთად, (III.III) ჯანმრთელობისა თუ მორალის ან (III.IV) სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად.

პოლიტიკური პარტიების აკრძალვასა და დაშლასთან დაკავშირებით და ამ თემასთან მიმართებით სტანდარტების ჩამოყალიბების კუთხით, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს ერთ-ერთ ძირითად გადაწყვეტილებას წარმოადგენს **Refah Partisi (The Welfare Party) and Others v. Turkey**.⁹⁴

საქმის ფაქტობრივი გარემოებების თანახმად, რეფაჰის პარტია (კეთილდღეობის პარტია) 1983 წლის 19 ივლისს დაარსებული პოლიტიკური პარტიაა. მისი თავმჯდომარე იყო ნეკმეტინ ერბაკანი. 1995 წლის არჩევნებში რეფაჰი თურქეთის პარლამენტის ყველაზე დიდი პოლიტიკური პარტია გახდა (150 ადგილი ჰქონდათ ეროვნულ ასამბლეაში 450 ადგილიდან). 1996 წელს რეფაჰი ხელისუფლებაში მოვიდა და შექმნა კოალიციური მთავრობა სხვა პარტიასთან ერთად, რომელსაც თანსუ ჩილერი ხელმძღვანელობდა.

93 Party for a Democratic Society (DTP) and Others v. Turkey, 2016, § 101.

94 Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey [GC] -. 41340/98, 41342/98, 41343/98 et al. Judgment 13.2.2003 [GC].

1997 წელს რეფაჰის პარტის დაშლის მოთხოვნის თურქეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს საკასაციო სასამართლოს მთავარმა სახელმწიფო მრჩეველმა მიმართა. ამის მიზეზი იყო ის, რომ რეფაჰის პარტიის საქმიანობა წინააღმდეგობაში მიდიოდა სეკულარიზმის პრინციპთან. პარტიის წარმომადგენლები ითხოვდნენ სკოლებში და საჯარო ადმინისტრაციის შენობებში ისლამური თავსაბურავების ტარებას, ასევე ემბრობოდნენ სეკულარიზმის პრინციპის გაუქმებას და თეოკრატიული მმართველობის რეჟიმის დამყარებას სურდათ.

1998 წლის 16 იანვარს საკონსტიტუციო სასამართლომ დაშალა რეფაჰის პარტია იმ საფუძველზე, რომ ის გადაიქცა „სეკულარიზმის პრინციპის წინააღმდეგ მიმართული საქმიანობის ცენტრად“.

საკონსტიტუციო სასამართლომ დაადგინა, მიუხედავად იმისა, რომ პოლიტიკური პარტიები დემოკრატიული პოლიტიკის მთავარი წამყვანი ძალაა, არ არის გამორიცხული მათი საქმიანობის გარკვეული შეზღუდვა. საკონსტიტუციო სასამართლომ ასევე მიუთითა, რომ პოლიტიკური ძალაუფლების სხვადასხვა ორგანოებს ეკისრებოდათ სეკულარიზმის პატივისცემის ვალდებულება კონსტიტუციის მიხედვით. სეკულარიზმის პრინციპი არის დემოკრატიის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა. რეფაჰის პარტიის მიზანი იყო შარიათის კანონებისთვის სამართლებრივი ძალის მინიჭება უკვე არსებული სამართლებრივი სისტემის პარალელურად, რაც სამართლებრივ პლურალიზმს იწვევს. სამართლებრივი პლურალიზმი კი შეუთავსებელია სეკულარიზმის პრინციპთან. ამ პრინციპის დარღვევა იწვევს სინდისის თავისუფლებისა და კანონის წინაშე მოქალაქეების თანასწორობის დარღვევას.

თურქეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს გადანყვეტილების შემდგომ პარტიის წარმომადგენლებმა ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს მიმართეს.

ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენციის მე-11 მუხლი შეკრებისა და გაერთიანების თავისუფლებას განამტკიცებს. კერძოდ, მისი პირველი ნაწილის თანახმად, ყველას აქვს მშვიდობიანი შეკრებისა და სხვებთან გაერთიანების თავისუფლება, მათ შორის, პროფესიული კავშირების შექმნისა და მათში გაერთიანების უფლება, საკუთარი ინტერესების დასაცავად.

ამავე მუხლის მეორე ნაწილი კი ამ უფლების შეზღუდვის ფარგლებს ადგენს. დაუშვებელია ამ უფლების განხორციელების შეზღუდვა, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა ეს გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, უნესრიგობის ან დანაშაულის აღსაკვეთად, ჯანმრთელო-

ბისა თუ მორალის ან სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად. ეს მუხლი ვერ დააბრკოლებს სახელმწიფოს, ამ უფლების განხორციელებაზე დაანესოს კანონიერი შეზღუდვები შეიარაღებული ძალების, პოლიციის ან სახელმწიფო ადმინისტრაციის წარმომადგენლის მიმართ.

განმცხადებლები ამტკიცებდნენ, რომ რეფაჰის პარტიის დაშლა და მისი ლიდერებისთვის საქმიანობის დროებითი აკრძალვა არღვევდა გაერთიანების თავისუფლებას, რომელიც გარანტირებული იყო კონვენციის მე-11 მუხლით. სასამართლომ გაიზიარა მოსაზრება, რომ პარტიის დაშლა ნამდვილად იყო ჩარევა განმცხადებლების გაერთიანების თავისუფლების განხორციელებაში. ასევე, სასამართლომ დაასკვნა, რომ დავა შეეხებოდა პოლიტიკური პარტიის კონსტიტუციურობას და ექცეოდა საკონსტიტუციო სასამართლოს იურისდიქციის ფარგლებში. იმის გასარკვევად იყო თუ არა ჩარევა კანონით გათვალისწინებული, სასამართლომ შეფასებით თურქეთის კონსტიტუცია ამ კუთხით ცხად სტანდარტებს ადგენს. კონსტიტუციური ნორმა იყო განჭვრეტადი და განმცხადებლებს შეეძლოთ რეფაჰის პარტიის ანტისეკულარული საქმიანობის გამო დაშლის საფრთხეები წინასწარ განესაზღვრათ.

მთავრობა ამტკიცებდა, რომ ჩარევის ლეგიტიმური მიზნები იყო: საზოგადოებრივი უსაფრთხოების, ეროვნული უშიშროებისა და სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვა და დანაშაულის აღკვეთა. განმცხადებლები აღიარებდნენ, რომ რეფაჰის დაშლის მიზეზი იყო სეკულარიზმის დაცვისკენ მიმართული, თუმცა მიაჩნდათ, რომ ამ მიზნის უკან სხვა პოლიტიკური მიზნები იმალებოდა. საბოლოოდ, სასამართლომ მიიჩნია, რომ რეფაჰს არ ჰქონდა საკმარისი მტკიცებულებები, ჩარევის გაცხადებული მიზნის გარდა, სხვა დაფარული მიზნების არსებობის დასამტკიცებლად.

კონვენციური უფლებების განხორციელებაში ჩარევის გასამართლებლად საჭიროა რომ შეზღუდვა აუცილებელი იყოს დემოკრატიულ საზოგადოებაში. სასამართლოს შეფასებით, დემოკრატია არის კონვენციით გათვალისწინებული ერთადერთი პოლიტიკური მოდელი. ასევე ხაზგასასმელია, რომ პოლიტიკური პარტიები აუცილებელია დემოკრატიის ნორმალური ფუნქციონირებისათვის. პოლიტიკურ პარტიებს საშუალება აქვთ წამოაყენონ ამომრჩეველთა წინაშე მთლიანად საზოგადოებრივი მოწყობის შესახებ წინადადებები და ასევე უნარი შეწევთ განხორციელონ ეს წინადადებები ხელისუფლებაში მოსვლის შემთხვევაში.

სახელმწიფო ვალდებულია ნეიტრალური და მიუკერძოებელი იყოს, რათა დამყარდეს საზოგადოებრივი წესრიგი და რელიგიებს შორის ჰარმონიული თანაცხოვრება. სასამართლო მიიჩნევს, რომ სახელმწიფოს ნეიტრალიტეტისა და მიუკერძოებლობის ვალდებულება არ შეესაბამება სახელმწიფოს მხრიდან რელიგიური რწმენის ლეგიტიმურობის შეფასებას და მოითხოვს, რომ სახელ-

მნიფომ უზრუნველყოს დაპირისპირებული ჯგუფების ინტერესების სამართლიანი დაბალანსება. ხაზგასასმელია, რომ თურქეთისთვის სეკულარიზმის პრინციპი ფუნდამენტური პრინციპია, რითაც ასევე გამტკიცებულია კანონის უზენაესობა. რეფაჰის პარტია კი სეკულარიზმის პრინციპს უგულუბელყოფდა და მათ მიერ შემოთავზებული ცვლილებების იდეები, თავისი არსით, ანტი-დემოკრატიული იყო.

სასამართლო მიიჩნევს, რომ პოლიტიკურ პარტიას შეუძლია ხელი შეუწყოს კანონის ან სახელმნიფოს საკონსტიტუციო სტრუქტურის შეცვლას ორი პირობის დაცვით:

1. ამ მიზნით გამოყენებული საშუალებები უნდა იყოს კანონიერი და დემოკრატიული;
2. შეთავაზებული ცვლილება უნდა შეესაბამებოდეს ძირითად დემოკრატიულ პრინციპებს.

ამ პირობების დარღვევის გამო რეფაჰის პარტიას არ შეუძლია მოითხოვოს კონვენციით გარანტირებული უფლების დაცვა, რადგან მისი ლიდერები ძალადობისკენ მოუწოდებდნენ და თანაც პატივს არ მიაგებდნენ დემოკრატიის პრინციპებს.

სასამართლოს შეფასებით, კონვენციასა და დემოკრატიას შორის სრულიად აშკარა კავშირის გათვალისწინებით, არავის შეიძლება მიეცეს უფლება დაეყრდნოს კონვენციის დებულებებს, რათა დაასუსტოს და დაანგრიოს დემოკრატიული საზოგადოების იდეები და ღირებულებები. თანამედროვე ევროპის ისტორიის გათვალისწინებით, არ არის გამორიცხული, რომ ტოტალიტარულმა მოძრაობებმა, რომლებიც პოლიტიკური პარტიების ფორმით არის ორგანიზებული, დემოკრატიულ სისტემაში განვითარების შემდეგ გაანადგურონ თვითონ დემოკრატია. ეს იმას ნიშნავს, რომ რეფაჰის პარტია რეალურ საფრთხეს წარმოადგენდა თურქეთის დემოკრატიული სისტემისთვის.

ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს ასევე უნდა გაეცა პასუხი კითხვაზე იყო თუ არა რეფაჰის პარტიის დაშლა გადაუდებელი სოციალური აუცილებლობა, რაც აუცილებელია კონვენციური უფლების შესახლუდად.

1. არსებობდა თუ არა დამადასტურებელი მტკიცებულებები, რომ რეფაჰის პარტიის საქმიანობით დემოკრატიას საფრთხე ექმნებოდა? – პარტიის გავლენა იმდენად სწრაფად გაიზარდა, რომ რეფაჰს შეეძლო მარტო მოსულიყო ხელისუფლებაში. ამრიგად, თუ რეფაჰი წარმოადგენდა დემოკრატიული პრინციპების საწინააღმდეგო პროგრამას, პოლიტიკური ძალაუფლების მონოპოლია მას საშუალებას მისცემდა პროგრამით გათვალისწინებული საზოგადოების მოდელი შეექმნა.

2. სასამართლოსთვის ასევე უმნიშვნელოვანესი იყო გაერკვია, პოლიტიკური ლიდერების/წევრების გამოსვლები მთლიან პარტიას უნდა მიენეროს თუ არა და, შესაბამისად, წარმოშობს თუ არა პარტიის პასუხისმგებლობას? – რეფაჰის პარტიის არგუმენტი იყო ის, რომ პარტიის წევრებს დიდი ხნის წინ ჰქონდათ გაკეთებული განცხადებები და, ამის გამო, უსაფუძვლოდ მიაჩნდათ მათი პროგრამა ანტიდემოკრატიულად. სასამართლოს მოსაზრებით, პოლიტიკური პარტიის პროგრამა, პირველ რიგში, ნათელი ხდება მისი წევრების გამოსვლებიდან გამომდინარე და ამიტომ ის განცხადებები ააშკარავებდა რეფაჰის რეალურ მიზნებს. აღსანიშნავია, რომ თავმჯდომარის განცხადებები ყველაზე თვალსაჩინოდ წარმოაჩინეს პარტიის პროგრამას. ამიტომ, ამ შემთხვევაში, სასამართლომ მიიჩნია, რომ ნეჯმეტინ ერბაკანის (პარტიის ლიდერის) და მისი ვიცე პრეზიდენტების გამოსვლები შესაძლოა შერაცხოდა პარტიას, როგორც გაერთიანებას.⁹⁵
3. ეწინააღმდეგებოდა თუ არა პარტია „დემოკრატიული საზოგადოების“ არსს? – აშკარაა, რომ რეფაჰის პოლიტიკა საფრთხეს უქმნიდა კონვენციით გარანტირებულ უფლებებსა და თავისუფლებებს და მას დემოკრატიის განადგურების რეალური შესაძლებლობა ჰქონდა.

გადაწყვეტილებაში სასამართლო ასევე განმარტავს, რომ შარიათი არ შეესაბამება დემოკრატიის ძირითად პრინციპებს. ძნელია ვინმე პატივს მიაგებდეს დემოკრატიასა და ადამიანის უფლებებს და, ამავე დროს, მხარს უჭერდეს შარიათზე დაფუძნებულ რეჟიმს, რომელიც აშკარად განსხვავდება კონვენციის ღირებულებებისგან (მაგალითად, ქალების სამართლებრივი სტატუსი). სასამართლოს შეფასებით, შარიათი არ შეესაბამება დემოკრატიას და არც სეკულარიზმის პრინციპს.

სწორედ ამიტომ, რეფაჰის პოლიტიკური ლიდერების განცხადებებისა და მათი გრძელვადიანი პოლიტიკის შარიათზე დამყარებული რეჟიმის საფრთხიდან გამომდინარე სასამართლომ პარტიის დაშლა გადაუდებელ სოციალურ აუცილებლობად მიიჩნია. ამ გადაწყვეტილებაზე ასევე გავლენა მოახდინა რეფაჰის ლიდერების მიერ პოლიტიკის განსახორციელებლად ძალების გამოყენების გეგმებმა და მათ მიერ სრული ძალაუფლების მოპოვების რეალურმა საფრთხემ.

---

95 E. O' zbudun, Party prohibition cases: different approaches by the Turkish constitutional court and the European Court of Human Rights, *Democratization* Vol. 17, No. 1, February 2010, 133; გადაწყვეტილებიდან: European Court of Human Rights, *Case of Refah Partisi (Welfare Party) and others v. Turkey*. Applications nos. 41340/98, 41342/98, 41343/98 and 41344/98, par. 110-116.

საბოლოოდ, რეფაჰის დაშლა შეიძლება ჩაითვალოს აუცილებლად დემოკრატიულ საზოგადოებაში მე-11 მუხლის მე-2 პუნქტის მიხედვით, რადგან ეს გადაწყვეტილება განპირობებულია გადაუდებელი სოციალური აუცილებლობით და ლეგიტიმური მიზნის მიღწევის პროპორციული საშუალებაა. შესაბამისად, სასამართლოს გადაწყვეტილებით, თურქეთის სახელმწიფოს მხრიდან არ ჰქონია ადგილი მე-11 მუხლით გარანტირებული გაერთიანების თავისუფლების დარღვევას.

პოლიტიკური პარტიების აკრძალვა ტერორისტულ ორგანიზაციებთან არსებული კავშირის საფუძველზე

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ასევე აყალიბებს პოლიტიკური პარტიების აკრძალვის სტანდარტს ისეთ პოლიტიკურ პარტიებთან მიმართებით, რომლებსაც კავშირი აქვთ ტერორისტულ ორგანიზაციებთან. თავიდანვე აღსანიშნავია, რომ სახელმწიფოებს მინიჭებული აქვთ უფლება, პრევენციული ღონისძიებები განახორციელონ დემოკრატიული სისტემის დასაცავად. სახელმწიფოს არ მოეთხოვება, მოიცადოს მანამ, სანამ პარტია ძალაუფლებას ჩაიგდებს ხელში და კონკრეტულ ნაბიჯებს გადადგამს თავისი ანტიდემოკრატიული პოლიტიკის გასატარებლად. როდესაც პარტიის პოლიტიკა საკმარისად ჩამოყალიბებული და რეალურად საფრთხის შემცველია (imminent) სახელმწიფოს ენიჭება უფლებამოსილება, რომ წინასწარი ზომები მიიღოს დემოკრატიული სისტემის დასაცავად. ეს სტანდარტი ჩამოყალიბებულია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2009 წლის 6 იანვრის გადაწყვეტილებაში **Herri Batasuna and Batasuna v. Spain**. სწორედ ეს გადაწყვეტილება უკავშირდება პოლიტიკური პარტიის, ტერორისტულ ორგანიზაციასთან კავშირის შემთხვევაში, აკრძალვის საკითხს. **Herri Batasuna** პოლიტიკური ორგანიზაციაა, რომელმაც მონაწილეობა მიიღო ესპანეთის 1979 წლის არჩევნებში. ამის შემდეგ ესპანეთის პარლამენტმა 2002 წლის ივნისს შემოიღო კანონმდებლობა, რომელიც უკავშირდებოდა პოლიტიკური პარტიების ფუნქციონირებას, მათ დაშლასა და აკრძალვას. 2003 წელს უზენაესმა სასამართლომ ამ კანონმდებლობაზე დაყრდნობით მიიღო გადაწყვეტილება, რომ **Herri Batasuna** უნდა დაშლილიყო იმის საფუძველზე, რომ მათ სტრატეგიას წარმოადგენდა ტაქტიკური სეპარაცია ტერორიზმის მეშვეობით. უზენაესმა სასამართლომ დადგინდა მიიჩნია, რომ პარტია ფუნდამენტურად განურჩეველი (განუყოფელი) იყო ტერორისტული ორგანიზაცია **ETA**-სგან. პარტია და ტერორისტული ორგანიზაცია იზიარებდნენ საერთო იდეოლოგიას და მეტიც,

ტერორისტული ორგანიზაციის მიერ პარტიის კონტროლის მეშვეობით აშკარა იყო, რომ ფაქტობრივად ტერორისტული ორგანიზაცია შეფარულად, უკანონო პოლიტიკური პარტიის მეშვეობით, მონაწილეობდა სახელმწიფოს პოლიტიკის ფორმირებაში. სწორედ ამიტომ გადაწყვიტა უზენაესმა სასამართლომ ტერორისტულ ორგანიზაციასთან დაკავშირებული პოლიტიკური პარტიის დაშლა.

უზენაესი სასამართლოს მიერ პოლიტიკური პარტიის დაშლა განმცხადებელმა გაასაჩივრა ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში იმ ფაქტზე აპელირებით, რომ იზღუდებოდა მათი გაერთიანების თავისუფლება.

სასამართლოს შეფასებით, კანონმდებლობა, რომლის საფუძველზეც გადაწყდა პოლიტიკური პარტიის დაშლა, საკმარისად განჭვრეტად მონესრიგებას აყალიბებდა პოლიტიკური პარტიების ფუნქციონირებისა და მათი დაშლის საკითხებზე. ის მოქმედებები, რომელზე დაყრდნობითაც პოლიტიკური პარტიის დაშლა გადაწყდა, მას შემდეგ იყო ჩადენილი, რაც ძალაში შევიდა ესპანეთის პარლამენტის მიერ მიღებული კანონმდებლობა. შესაბამისად დადგინდა, რომ გაერთიანების თავისუფლების შეზღუდვა კანონით იყო გათვალისწინებული, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ უფლების შეზღუდვის პირველ კრიტერიუმში კმაყოფილდებოდა. გარდა ამისა, დადგინდა, რომ პოლიტიკური პარტიის დაშლა ატარებდა მრავალ ლეგიტიმურ მიზანს, რომლებიც ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის მე-11 მუხლით არის გათვალისწინებული. ესენია: საზოგადოებრივი უსაფრთხოების დაცვა, უნესრიგობის აღკვეთა და სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვა.

იმის შესაფასებლად, აუცილებელი იყო თუ არა აღნიშნული შეზღუდვა სასამართლოსთვის, უნდა დადგენილიყო ამ შეზღუდვის „გადაუდებელი სოციალური აუცილებლობა“. საბოლოოდ კი შეზღუდვის ლეგიტიმურ მიზანთან პროპორციულობა უნდა შეფასებულიყო. გარდა იმისა, რომ პოლიტიკურ პარტია Herri Batasuna-ს არ დაუგმია ETA-ს მიერ განხორციელებული თავდასხმები, ესპანეთის უზენაესი სასამართლო ასევე მიუთითებდა იმ კონკრეტულ მოქმედებებზე, რომლებიც ადასტურებდა, რომ აღნიშნული პოლიტიკური პარტია იყო ერთგვარი ინსტრუმენტი ETA-ს ტერორისტული ორგანიზაციის სტრატეგიაში.

აღნიშნული მოქმედებები ორ კატეგორიად იყოფოდა, ერთი მხრივ, სახეზე იყო ისეთი მოქმედებები, რომლებიც სოციალურად კონფლიქტურ კლიმატს ქმნიდა და მეორე მხრივ, ისეთ მოქმედებებს ჰქონდა ადგილი, რომლებმაც იგულისხმებოდა ETA-სთვის ტერორისტულ აქტივობებში მხარდაჭერა. ეს ქმედებები უკავშირდებოდა ძალადობისა და პოტენციურად ტერორიზმთან დაკავშირებული პირების მხარდაჭერას. გარდა ამისა სასამართლომ არგუმენტირებისას გაითვალისწინა ის გარემოებებიც, რომ ესპანეთი „პოლიტიკურად

სენსიტიურ რეგიონს“ წარმოადგენდა ტერორისტულ აქტებთან მიმართებით, ეს ფაქტორი დემოკრატიისთვის შექმნილ საფრთხეს კიდევ უფრო ააშკარავებს. ყველა სიტყვით გამოსვლა და მოქმედება, რომელიც ამ პოლიტიკურ პარტიას მიენერებოდა, ააშკარავებდა ისეთი სოციალური მოდელის არსებობას, რომელიც წინააღმდეგობაში მოდის დემოკრატიულ ღირებულებებთან. ამ გარემოებების გამო სასამართლომ მიიჩნია, რომ სახეზე იყო „გადაუდებელი სოციალური აუცილებლობა“. იქიდან გამომდინარე, რომ საფრთხე ექმნებოდა „დემოკრატიულ საზოგადოებას“, პარტიის დაშლა სასამართლომ მიიჩნია გაერთიანების თავისუფლების შეზღუდვის პროპორციულ საშუალებად. შესაბამისად, კონვენციის მე-11 მუხლის მეორე ნაწილის შესაბამისად დადგინდა, რომ გამოხატვის თავისუფლების ეს შეზღუდვა წარმოადგენდა დემოკრატიული საზოგადოების აუცილებელ საჭიროებას საჯარო უსაფრთხოების, უნესრიგობისა და სხვათა უფლებების დასაცავად. ამრიგად, სახელმწიფოს მხრიდან დარღვევა არ დადგინდა.

კონკრეტული ნიშნით პარტიის დაარსების საკითხი და გაერთიანების თავისუფლების შეზღუდვა პარტიის იდეოლოგიის ნიშნით

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ მიერ დადგენილი სტანდარტის მიხედვით, პოლიტიკური პარტია, რომლის ლიდერები ახალისებენ ძალადობას, ან აყენებენ იმგვარ ინიციატივას, რომელიც დემოკრატიის პრინციპებს ეწინააღმდეგება ან რომელიც მიმართულია დემოკრატიული წყობის დამხობისა და ადამიანის ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებების დარღვევისკენ, შეიძლება დაექვემდებაროს კონვენციის მე-11 მუხლის მეორე პუნქტით გათვალისწინებულ შეზღუდვას, იქნება ეს პოლიტიკური პარტიის რეგისტრაციაზე უარი თუ მისი დაშლა.⁹⁶

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-11 მუხლის მეორე პუნქტის მიხედვით, დაუშვებელია ამ უფლების [შეკრებისა და გაერთიანების თავისუფლება] განხორციელების შეზღუდვა, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა ეს გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, უნესრიგობის ან დანაშაულის აღსაკვეთად, ჯანმრთელობისა თუ მორალის ან სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად. ეს მუხლი

96 Party for a Democratic Society (DTP) and Others v. Turkey, 2016, § 101.

ვერ დააბრკოლებს სახელმწიფოს, ამ უფლებების განხორციელებაზე დაანებსოს კანონიერი შეზღუდვები შეიარაღებული ძალების, პოლიციის ან სახელმწიფო ადმინისტრაციის წარმომადგენლის მიმართ.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის მიმოხილვა მნიშვნელოვანია იმისთვის, რომ ნათელი გახდეს კონკრეტულად რა შემთხვევებში არის შესაძლებელი პოლიტიკური პარტიის დაშლა. კერძოდ, მიმოხილული იქნება კონკრეტული ნიშნით პოლიტიკური პარტიების დაარსების საკითხი.

ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რომელიც უნდა იყოს გათვალისწინებული პოლიტიკური პარტიის საქმიანობის შეფასებისას, არის მისი პროგრამა. თუ პოლიტიკური პარტიის პროგრამა მოუწოდებს ხალხს ძალადობისკენ ან დემოკრატიისთვის მნიშვნელოვან პრინციპებს უგულვებლყოფს ან მათ წინააღმდეგაა მიმართული, ეს იქნება მნიშვნელოვანი ფაქტორი მე-11 მუხლის მეორე პუნქტით დადგენილი გამონაკლისის დადგენისთვის.⁹⁷ თუმცა აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ მხოლოდ პროგრამაში განერილი დებულებებით რთულია პარტიის მიზნისა და განზრახვის დანახვა. აუცილებელია პოლიტიკური პარტიის პროგრამასთან ერთად გაანალიზდეს მისი ლიდერების პოზიცია, მათი მოქმედებები და ამ გარემოებების გათვალისწინებით დადგინდეს პოლიტიკური პარტიის მიზანი და მოქმედების განზრახვა. თუ აღმოჩნდება, რომ ისინი არ შეესაბამება დემოკრატიის პრინციპებს ანდა ადამიანის ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებების დარღვევის პროპაგანდას ეწევა, მაშინ ეს შეიძლება გახდეს მოცემული პარტიის დაშლის მიზეზი.⁹⁸

პოლიტიკური პარტიის რეგისტრაციაზე უარის ან მისი დაშლის საკითხის შეფასებისას სასამართლო „გადაუდებელ სოციალურ საჭიროებას“ (რომელიც მოიცავს დემოკრატიული პრინციპების დარღვევის რისკს) შემდეგი გარემოებების მიხედვით განიხილავს: **(i)** არსებობს თუ არა სარწმუნო მტკიცებულება, რომ დემოკრატიის წინააღმდეგ მიმართული საფრთხე იყო გარდაუვალი; **(ii)** შესაძლებელია თუ არა რომ კონკრეტული პოლიტიკური ლიდერის განცხადება ან მოქმედება შეერაცხოს პოლიტიკურ პარტიას; **(iii)** განცხადებებისა და ქმედებების, რომლებიც პოლიტიკურ პარტიას შეერაცხა, შეფასება იძლევა თუ არა პოლიტიკური პარტიის მიერ წარმოდგენილ საზოგადოების მოდელის სურათს, რომელიც არ არის შესაბამისი დემოკრატიული საზოგადოების კონცეფციასთან.⁹⁹

97 Partidul Comunistilor (Nepeceristi) and Ungureanu v. Romania, 2005, § 54; Freedom and Democracy Party (ÖZDEP) v. Turkey, 1999, § 40.

98 Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey, 2003, § 101; Herri Batasuna and Batasuna v. Spain, 2009, § 80.

99 Partidul Comunistilor (Nepeceristi) and Ungureanu v. Romania, 2005, § 46.

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მე-11 მუხლის დარღვევა, როდესაც პარტიებს უარი ეთქვა რეგისტრაციაზე ან ისინი დაიშალა, მაშინ როდესაც **პარტიის არადემოკრატიული მიზანი არ გამომდინარეობდა ცალსახად** არც მისი პროგრამიდან და პარტიის ლიდერების მიერ განხორციელებული ქმედებებიდან თუ მათი გამოსვლებიდან.

აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით განსაკუთრებით საინტერესოა, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ 2005 წელს მიღებული გადაწყვეტილება საქმეზე **Partidul Comunistilor (Nepeceristi) and Ungureanu v. Romania, 2005**.

საქმის ფაქტობრივი გარემოებების თანახმად, ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში სარჩელის ავტორი იყო პოლიტიკური გაერთიანება სახელწოდებით Partidul Comunistilor (Nepeceristi) (PCN) და მისი თავმჯდომარე Gheorghe Ungureanu, რომელიც იყო რუმინეთის მოქალაქე.

PCN დაარსდა 1996 წელს. მისი პოლიტიკური პროგრამის თანახმად, მისი მიზანი იყო მუშათა ინტერესების დაცვა და კომუნისტური დოქტრინის ძირითადი დოგმების ასრულება. პარტიის თავმჯდომარემ მიმართა სარეგისტრაციო ორგანოს PCN-ის პოლიტიკურ პარტიად დასარეგისტრირებლად, თუმცა ბუქარესტის სასამართლომ არ განიხილა ეს აპლიკაცია. სასამართლოს თქმით, PCN-ის მიზანი იყო პოლიტიკური ძალაუფლების მოპოვება, რათა შეექმნა „ადამიანი სახელმწიფო“ (“humane State”), რომელიც კომუნისტური დოქტრინის მიხედვით იმუშავებდა. ეს კი გულისხმობდა იმას, რომ PCN-ის მიზანი იყო იმგვარი წყობილების დამყარება, რომელიც შეენიანაღმდეგებოდა კონსტიტუციურ და სამართლებრივ წესრიგს, რომელიც 1989 წლიდან არსებობდა რუმინეთში და რომელიც ეწინააღმდეგებოდა დემოკრატიული საზოგადოების პრინციპებს. ბუქარესტის სააპელაციო სასამართლომ ეს გადაწყვეტილება უცვლელი დატოვა.

პარტიის თავმჯდომარემ თავისი კომუნისტური შეხედულებები არაერთხელ გამოთქვა საჯაროდ. მათ შორის, ის იყო გაზეთი „სოციალიზმისთვის“ (“Pentru socialism”) რედაქტორი, გამოსცა მრავალი სტატია და 2003 წელს დაწერა წიგნი ამ თემაზე.

PCN და მისი თავმჯდომარე ამტკიცებდნენ, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-11 მუხლი დაირღვა, როდესაც მათ ეთქვათ უარი პოლიტიკური პარტიის რეგისტრაციაზე მხოლოდ იმის გამო, რომ მათ პროგრამაში კომუნისტური დოქტრინის ძირითადი პრინციპების შესრულება იყო განერილი და მისი თავმჯდომარე საჯაროდ გამოთქვამდა თავის კომუნისტურ იდეოლოგიას.

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ PCN-ის-თვის პოლიტიკური პარტიის რეგისტრაციაზე უარი წარმოადგენდა აპლიკანტის გაერთიანების თავისუფლების უფლებაში ჩარევას.

სასამართლომ ასევე აღნიშნა, რომ ის პოლიტიკური პარტიის რეგისტრაციაზე უარის საკითხს განიხილავდა მხოლოდ PCN-ის კონსტიტუციაზე და მათ პოლიტიკურ პროგრამაზე დაყრდნობით, რადგან პარტიის თავმჯდომარის მიერ საჯაროდ გაკეთებული განცხადებებიდან დიდი დრო იყო გასული. რაც შეეხება პარტიის კონსტიტუციასა და პოლიტიკურ პროგრამაში გამოთქმულ მოსაზრებებს, სასამართლომ დაასკვნა, რომ ისინი არ შეიცავდნენ ძალადობისკენ მოწოდებას და მათ მიერ დასახული პოლიტიკური მიზნები პირდაპირ არ ეწინააღმდეგებოდა დემოკრატიული მმართველობის ძირითად პრინციპებს.

კერძოდ, ამ ორ დოკუმენტში მოცემული დებულებები ხაზს უსვამდა სუვერენიტეტის, ტერიტორიული მთლიანობის და კანონისა და კონსტიტუციის უზენაესობის მნიშვნელობას. ასევე ის დემოკრატიულ პრინციპებს ამყარებდა, მათ შორის, პოლიტიკურ პლურალიზმს, ხმის მიცემისა და პოლიტიკურ პროცესებში მონაწილეობის მნიშვნელობას. ამ დოკუმენტებში არაფერი იყო იმაზე მიმანიშნებელი, რომ პოლიტიკური პარტიის მიზანი იყო ძალადობის გაღვივება, დემოკრატიული წყობის დამხობა ან „პროლეტარიატის დიქტატურის“ დამყარება. მართალია, მათ პოლიტიკურ პროგრამაში იყო მოცემული პასაჟები, რომლებიც აკრიტიკებდნენ არსებულ (1989 წლიდან მოყოლებულ) პოლიტიკურ ვითარებას, თუმცა პოლიტიკური პარტიის რეგისტრაციაზე უარის საფუძველი არ შეიძლება იყოს მხოლოდ ის, რომ კონკრეტული გაერთიანება არსებულ პოლიტიკურ ვითარებას აკრიტიკებს. სასამართლოს შეფასებით, ეს არის საჯარო დებატის ნაწილი.

დამატებით, სასამართლომ აღნიშნა, რომ რადგან PCN-ს უარი ეთქვა პოლიტიკური პარტიის რეგისტრაციაზე, მათ ვერ შეძლეს თავიანთი მიზნის დემონსტრირება. შეუძლებელი იყო დაუარსებელი პოლიტიკური პარტიის განზრახვის ზუსტად დანახვა. გამოდის, რომ სასამართლომ მას უარი უთხრა რეგისტრაციაზე მხოლოდ იმის გამო, რომ მისი ლიდერები გამოხატვის თავისუფლების ფარგლებში აკეთებდნენ განცხადებებს.

სასამართლომ გაითვალისწინა რუმინეთის ტოტალიტარული სახელმწიფოს არსებობის წარსული და მიიჩნია, რომ პარტიის რეგისტრაციაზე უარი შესაძლოა ყოფილიყო გამართლებული ეროვნული უსაფრთხოებისა და სხვა-თა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის მოტივით. თუმცა, მოცემულ შემთხვევაში, მხოლოდ ეს გარემოება ვერ გახდებოდა პოლიტიკური პარტიის რეგისტრაციაზე უარის გამამართლებელი გარემოება. სასამართლომ გაითვალისწინა ისიც, რომ ბევრ სახელმწიფოში არსებობს მარქსისტული იდეოლო-

გის მქონე პოლიტიკური პარტიები, თუმცა ეს სახელმწიფოები კონვენციის ხელმომწერები არიან.

საბოლოოდ, სასამართლომ დაადგინა, რომ ისეთი რადიკალური ზომა, როგორცაა პოლიტიკური პარტიის რეგისტრაციაზე უარი, პარტიის მოღვაწეობის დაწყებამდე, იყო მიზნის მიღწევის არაპროპორციული საშუალება, შესაბამისად, არ იყო დემოკრატიულ საზოგადოებაში საჭირო. ამიტომ დადგინდა კონვენციის მე-11 მუხლის დარღვევა.

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ ანალოგიური გადაწყვეტილება მიიღო საქმეზე **Tsonev v. Bulgaria (2006)**. ამ შემთხვევაშიც ბულგარეთის „კომუნისტურ პარტიას“ უარი ეთქვა პოლიტიკური პარტიის რეგისტრაციაზე იმ მიზეზით, რომ პარტიის განცხადებები და დეკლარაციები წარმოადგენდა საფრთხეს დემოკრატიული საზოგადოებისთვის. სასამართლომ ამ შემთხვევაშიც ვერ ნახა გაერთიანების წესდებაში იმგვარი დებულებები, რომლებიც არადემოკრატიულ მიზანს გაუსვამდა ხაზს. ასევე, სასამართლომ არ მიიჩნია პრობლემად გაერთიანების კონსტიტუციაში ტერმინი „რევოლუციის“ ხსენება, რადგან რეალურად ეს ტერმინი არ მოიცავდა კონკრეტულ საფრთხეს და არ აჩენდა ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დარღვევის რისკს. შესაბამისად, უარი პოლიტიკური პარტიის რეგისტრაციაზე ამ საქმეშიც შეფასდა კონვენციის მე-11 მუხლის დარღვევად.

ზემოთ წარმოდგენილი პრაქტიკისგან განსხვავებით, 2020 წლის საქმეზე **Ignatencu and the Romanian Communist Party v. Romania**, პარტიისთვის დარეგისტრირებაზე უარი სასამართლომ გამართლებულად და კონვენციასთან შესაბამისად მიიჩნია. მოსარჩელე პარტია ამტკიცებდა, რომ ის იმ კომუნისტური პარტიის შთამომავალი იყო, რომელიც ქვეყანას სათავეში ედგა ტოტალიტარული კომუნიზმის პერიოდში. რეგისტრაციაზე უარი კი სწორედ იმით იყო განპირობებული, რომ პრევენციულად აერიდებინათ თავიდან მოსალოდნელი საფრთხეები და ამით, კანონის უზენაესობა და დემოკრატიის ფუნდამენტური პრინციპები ყოფილიყო დაცული. ამ საქმეზე სასამართლომ მიიჩნია, რომ ხელისუფლების წარმომადგენელთა არგუმენტები რელევანტური და საკმარისი იყო იმისათვის, რომ პარტიისთვის გაერთიანების თავისუფლების შეზღუდვა ლეგიტიმური მიზნის მიღწევის პროპორციულ საშუალებად მიჩნეულიყო. ეს გადაწყვეტილება ააშკარავებს, რომ, მართალია, პარტიებს აქვთ სრული თავისუფლება იმ იდეოლოგიის არჩევისას, რომლითაც ძალაუფლების მოპოვების შემთხვევაში იხელმძღვანელებენ, თუმცა არსებობს ზღვარი, რომლის დარღვევაც გადანონის გამოხატვის თავისუფლებით დაცულ სიკეთეს. როდესაც აშკარაა, რომ პარტია კონკრეტული იდეოლოგიიდან გამომდინარე ისეთ პოლიტიკას აყალიბებს, რომელიც პოტენციურად საფრთხეს შეუქმნის

დემოკრატიულ საზოგადოებას, სასამართლო გაერთიანების თავისუფლების შეზღუდვას გამართლებულად მიიჩნევს.

რაც შეეხება კონკრეტული ნიშნის მიხედვით პოლიტიკური პარტიების დაარსებას, მნიშვნელოვანია რამდენიმე საქმის განხილვა.

საქმეში **Savenko and Others v. Russia, 2022** აპლიკანტი იყო „ნაციონალური ბოლშევიკური პარტიის“ (NBP) ასოციაცია, რომელიც 1993 წელს დარეგისტრირდა. ასოციაციის წესდება აღნიშნავდა რომ NBP-ს შეეძლო მონაწილეობა მიელო არჩევნებში, კერძოდ, დაესახელებინა კანდიდატები და გაემართა საარჩევნო კამპანიები.

2003 წელს NBP-ს შეატყობინეს, რომ მას არ ექნებოდა შესაძლებლობა მონაწილეობა მიელო არჩევნებში, რადგან საკანონმდებლო ცვლილებების შედეგად ცალსახა გახდა, რომ არჩევნებში მონაწილეობის მიღება შეეძლო მხოლოდ პოლიტიკურ პარტიებს და არა ყველა ასოციაციას. ასევე NBP-ს სახელწოდებაში ტერმინი „პარტიის“ გამოყენება არღვევდა ფედერალურ კანონს, რადგან „პარტია“ შესაძლოა მხოლოდ რეგისტრირებული პოლიტიკური პარტიის სახელწოდებაში ყოფილიყო. ასევე ასოციაცია არ წარმოადგენდა ყოველწლიურ სავალდებულო ანგარიშებს, რომლებიც აუცილებელი იყო ასოციაციის საქმიანობის შესამოწმებლად და მისთვის სტატუსის შესანარჩუნებლად. 2005 წელს NBP-ის ასოციაცია ამ სამი მიზეზის გამო დაშალეს.

ამის საპასუხოდ NBP-მ გადაწყვიტა დაერეგისტრირებინა პოლიტიკური პარტია. პარტიის პროგრამა მოიცავდა შემდეგ დებულებას – „ფოკუსირება უნდა მოხდეს საგარეო ურთიერთობებზე, რათა მოხდეს დსთ-სა და ბალტიის-პირეთის ქვეყნებში ეთნიკურად რუსი და რუსულად მოლაპარაკე მოსახლეობის დაცვა, რადგან ამ ქვეყნებში მათი უფლებები ირღვევა. უნდა გამოვიყენოთ ყველა ლეგიტიმური საშუალება მიზნის მისაღწევად, მათ შორის, სანქციები და დიპლომატიური ურთიერთობების განწყვეტა“. 2006 წელს ფედერალურმა რეგისტრაციის ორგანომ NBP-ს უარი უთხრა პარტიის დარეგისტრირებაზე და ამის მიზეზი იყო პარტიის ეთნიკური მიკუთვნებულობა, რომელიც მოცემულ ჩანაწერში ვლინდებოდა.

თავდაპირველად, ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ კონვენციის მე-11 მუხლით გათვალისწინებულ უფლებაში ჩარევა ხდებოდა, რაც გამოიხატებოდა ასოციაციის დაშლასა და პოლიტიკური პარტიის რეგისტრაციაზე უარში. მოცემული ჩარევა იყო კანონით გათვალისწინებული და ემსახურებოდა სხვათა უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვას, რაც წარმოადგენს ლეგიტიმურ მიზანს. სასამართლომ აღნიშნა, რომ მხოლოდ რეგისტრაციის ორგანოს მიერ ჩამოთვლილი სამი მიზეზის გამო ასოციაციის დაშლა არ წარმოადგენდა დემოკრატიულ საზოგადოებაში აუცილებელ ზომას

და, შესაბამისად, ასოციაციის დაშლის ნაწილში დაადგინა კონვენციის მე-11 მუხლის დარღვევა.

ამასთან, სასამართლომ იმსჯელა უარზე პოლიტიკური პარტიის დარეგისტრირებასთან დაკავშირებით და, ამ შემთხვევაშიც, დაადგინა კონვენციის მე-11 მუხლის დარღვევა. ამ შემთხვევაშიც პრობლემა იყო დემოკრატიულ საზოგადოებაში აუცილებლობის კრიტერიუმთან. სასამართლომ აღნიშნა, რომ პოლიტიკურ პროგრამაში მოცემული დებულებები არ წარმოადგენდა ეთნიკური მიკუთვნებულობის (აფილიაციის) შემთხვევას, რადგან საუბარი იყო არა მხოლოდ ეთნიკურად რუსი მოსახლეობის უფლებების დაცვაზე, არამედ რუსულად მოლაპარაკე მოსახლეობის უფლებების დაცვაზე, რაც მოიცავს სხვა მრავალ ეთნიკურ ჯგუფს.

მოცემული საქმის მსგავსად, **United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey (1998)** საქმეში, სასამართლომ აღნიშნა, რომ პოლიტიკური პარტიის მიერ სახელწოდებაში ტერმინი „კომუნისტურის“ გამოყენება არ იყო საკმარისი ამ პარტიის დასაშლელად, სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის, ტერიტორიული მთლიანობის შენარჩუნების მიზეზით. სასამართლომ ასევე აღნიშნა, რომ პოლიტიკურ პარტიას შეუძლია მონაწილეობა მიიღოს პოლიტიკურ დებატში, მათ შორის, გააკრიტიკოს არსებული კონსტიტუციური თუ სამართლებრივი წესრიგი, და ეს არ ნიშნავს რომ მისი ქმედებები არის მიმართული არსებული წყობილების დამხობისკენ ან სეპარატისტული მოძრაობის გააქტიურებისკენ (§ 57).

2006 წლის საქმეზე **Artyomov v. Russia** ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ გამართლებულად მიიჩნია პოლიტიკური პარტიისთვის რეგისტრაციაზე უარის თქმა. პოლიტიკური პარტია, რომელმაც რეგისტრაციაზე უარი მიიღო, ამკარად ასოცირდებოდა კონკრეტულ ეთნიკურ ჯგუფთან (“Russian All-Nation Union”). სასამართლომ ამ საქმეში მიიჩნია, რომ ეროვნული სასამართლოების პოზიცია გამართლებული იყო, რადგან რუსეთში ისეთი პარტიებისთვის, რომლებიც დაფუძნებულია კონკრეტული რელიგიური თუ ეთნიკური ნიშნით, საარჩევნო კონკურენციის შექმნა საფრთხის შემქმნელი იქნებოდა დემოკრატიული საზოგადოებისთვის. ამრიგად, სასამართლომ უმცირესობათა ნიშნით პარტიის დაარსებაზე უარის თქმა კონვენციის მე-11 მუხლთან შესაბამის შეზღუდვად მიიჩნია, რაც რუსეთში არსებული პოლიტიკური და სოციალური მდგომარეობის ფონზე შეფასდა.

ასევე აღსანიშნავია, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკით პოლიტიკური პარტიის სახელი არ შეიძლება გახდეს მისი დაშლის ან აკრძალვის მიზეზი, იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ეს სახელი მოსახლეობის უმეტესობაში უარყოფით დამოკიდებულებას იწვევს. აღნიშნული პრაქტიკა

სასამართლომ დაადგინა **Association of Citizens “Radko” and Paunkovski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia** საქმეში. პოლიტიკური პარტიის სახელის Ivan Mihajlov-Radko-სთან დაკავშირება მოქალაქეებში იწვევდა დაძაბულობას, რადგან ეს სახელი აშკარად მაკედონიელი ხალხის ეროვნებას უარყოფდა. მიუხედავად ამისა, სასამართლომ მიიჩნია რომ არ არსებობდა პირდაპირი მტკიცებულებები, რომლებზე დაყრდნობითაც დემოკრატიული საზოგადოებისთვის საფრთხე შეიქმნებოდა ამ პარტიის არსებობით. შესაბამისად, დადგინდა, რომ მხოლოდ სახელი, თუნდაც ის შეურაცხმყოფელი იყოს კონკრეტული ეთნიკური წარმომავლობის ხალხისთვის, არ შეიძლება გახდეს პარტიისთვის გაერთიანების თავისუფლების შეზღუდვის საფუძველი. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მე-11 მუხლით დაცული უფლების დარღვევა.

გერმანიის საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკაში პოლიტიკური პარტიებისთვის ბაერთიანების თავისუფლების შეზღუდვის ძირითადი სტანდარტები

გერმანიაში პოლიტიკურ პარტიათა აკრძალვისა და დაშლის საკითხი საკმაოდ სენსიტიურია, რაც ცალსახად გამომდინარეობს ამ სახელმწიფოს პოლიტიკური წარსულიდან – გერმანიას აქვს ტოტალიტარული და ავტორიტარული მმართველობით რეჟიმის არსებობის გამოცდილება, რისი ყველაზე მკაფიო მაგალითიც, ალბათ, ნაცისტური ერაა. ნაცისტურმა პარტიამ გასული საუკუნის განმავლობაში წარმატებით მოახერხა პოლიტიკური ძალაუფლების მოპოვება და შემდგომ მისი გამძლავრება პოლიტიკურ სისტემაზე განხორციელებული მანიპულაციებით, მათ შორის, ოპოზიციური პარტიების აკრძალვითა და განსხვავებულად მოაზროვნეთა რეპრესირებით. მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ, დენაციფიკაციის პროცესის პარალელურად, ქვეყანა დაადგა დემოკრატიზაციის გზას, რისი გამოძახილიც გერმანიის კონსტიტუციაში აღიბეჭდა – დემოკრატიის დაცვისა და შენარჩუნების მიზნით კონსტიტუციური დაცვის გარანტიით სარგებლობენ პოლიტიკური პარტიები, როგორც დემოკრატიული პროცესისთვის იმანენტური აქტორები და მნიშვნელოვანი კონტრიბუტორები.¹⁰⁰ მეტიც, გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა წარმოადგენდა ევროპაში პირველ ქვეყანას, რომელმაც საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ არაკონსტიტუციურად გამოცხადების შემდგომ მისი დაშლის შესაძლებლობა გაითვალისწინა.¹⁰¹

როგორც უკვე ვახსენეთ, ამგვარი პრეისტორიის გამო სახელმწიფოში პოლიტიკური პარტიის დაშლა წარმოადგენს სერიოზულობის მაღალი ხარისხის

100 Carl J. Schneider, "Political Parties and the German Basic Law of 1949." *The Western Political Quarterly*, vol. 10, no. 3, 1957, pp. 527–40.

101 Nikola Pantelic, "Legal and Political Scope of Prohibition of Political Parties in Germany," *Strani Pravni Zivot (Foreign Legal Life)* 2015, no. 3 (2015): 167-184, 183-184.

მქონე გადაწყვეტილებას, დაკავშირებულს საკმაოდ კომპლექსურ საკანონმდებლო პროცესთან. გერმანიაში მოქმედი საკანონმდებლო ჩარჩოს მიხედვით, პოლიტიკური პარტია შეიძლება დაექვემდებაროს დაშლას, თუ ის არღვევს სახელმწიფოს კონსტიტუციას ანდა პოლიტიკურ პარტიათა საქმიანობის მარეგულირებელ სპეციალურ კანონმდებლობას.¹⁰² დარღვევათა შინაარსი მოიცავს ექსტრემისტული, ანტიდემოკრატიული ან არაკონსტიტუციური იდეოლოგიების მხარდაჭერას (ამგვარი მიზეზი დაედო საფუძვლად გერმანიის საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ 1952 წელს სოციალისტური (SRP)¹⁰³, ხოლო 1956 წელს კომუნისტური (KPD) პარტიის¹⁰⁴ არაკონსტიტუციურად გამოცხადებასა და დაშლას; 2017 წელს ასევე რელიგანტური იყო ეროვნული დემოკრატიული პარტიის კონსტიტუციურობაზე მსჯელობაც, რომელიც იდეოლოგიურად მხარს უჭერდა ქსენოფობიასა და რასიზმს, თუმცა პარტიის აკრძალვის მოთხოვნა გერმანიის საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ არ დაკმაყოფილდა¹⁰⁵), ძალადობისკენ მოწოდებას ან უკანონო ქმედებებში მონაწილეობის მიღებას, მაგალითად, უკანონო დონაციის მიღებას ან ფინანსური ანგარიშსწორების გაყალბებას.¹⁰⁶ ამასთან, პოლიტიკური პარტია შეიძლება დაიშალოს იმ შემთხვევაშიც, თუ მის მიერ არ კმაყოფილდება კანონმდებლობით დადგენილი მინიმალური მოთხოვნები, მაგალითად, წვერთა მინიმალური რაოდენობა ან წლიური ფინანსური ანგარიშსწორების გამოქვეყნება. შესაძლოა პარტია დაიშალოს ნებაყოფლობითაც, როდესაც პარტია მხარდამჭერთა არასაკმარისი რაოდენობის პირობებში თავად გადაწყვეტს საქმიანობის შეწყვეტას ან შეუერთდება სხვა პოლიტიკურ გაერთიანებას.¹⁰⁷

რაც შეეხება საკანონმდებლო პროცედურას, პირველ რიგში, საჭიროა, გერმანიის ფედერალურმა შინაგან საქმეთა სამინისტრომ ან საპარლამენტო კომიტეტმა საკონსტიტუციო სასამართლოს მიმართოს განაცხადით, რომელიც შეიცავს მტკიცებას პოლიტიკური პარტიის მიერ განხორციელებული სავა-

102 გერმანიის ფედერალური რესპუბლიკის კონსტიტუცია, მუხლი 21, იხ. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html#p0118

103 McWinney, Edward (1957) "The German Federal Constitutional Court and the Communist Party Decision," *Indiana Law Journal*: Vol. 32 : Iss. 3, Article 1, pages 299-300.

104 McWinney, Edward (1957) "The German Federal Constitutional Court and the Communist Party Decision," *Indiana Law Journal*: Vol. 32 : Iss. 3, Article 1, pages 300-301.

105 Knight, Ben, 'Court rules against NPD ban', *Deutsche Welle*, January 17, 2017, იხ. <https://p.dw.com/p/2VtnY> ასევე, იხილეთ გადაწყვეტილება გერმანულ ენაზე <https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/EN/2017/bvg17-005.html>

106 the Political Parties Act (Parteiengesetz, PartG), Section 23.

107 აღნიშნული გამომდინარეობს გაერთიანების თავისუფლებიდან, რომელიც დაცულია გერმანიის კონსტიტუციის მე-9 მუხლით. ამ უფლების ფარგლებში პოლიტიკურ პარტიებს აქვთ თავისუფლება, დამოუკიდებლად მიიღონ შიდასტრუქტურული გადაწყვეტილებები, მათ შორის, პარტიის ნებაყოფლობით დაშლასთან დაკავშირებითაც.

რადეო კანონდარღვევის შესახებ. თუ სასამართლო განცხადების განხილვასა და თანდართული მტკიცებულებების შეფასებაზე დაყრდნობით მიიჩნევს, რომ არსებობს საკმარისი საფუძველი საქმის განსახილველად, იწყება სასამართლო პროცესი, რომლის განმავლობაშიც მიმდინარეობს ორივე მხარის მონაწილეობით ზეპირი და საჯარო სხდომები. წარმოდგენილ არგუმენტთა გათვალისწინებით სასამართლო იღებს საბოლოო გადაწყვეტილებას პარტიის კონსტიტუციურობის შესახებ, რომელიც საბოლოოა და გასაჩივრებას არ ექვემდებარება. დაშლილი პარტია იძულებულია, შეეშვას პოლიტიკურ საქმიანობას და ეკრძალება, რომ განაგრძოს არსებობა ნებისმიერი ფორმით.¹⁰⁸

გერმანიის ფედერალურ საკონსტიტუციო სასამართლოს, თავისი არსებობის მანძილზე, პოლიტიკური პარტია აკრძალული ჰყავს მხოლოდ ორ შემთხვევაში: 1952 წელს, როდესაც აიკრძალა **სოციალისტური რაიხის პარტია (Sozialistische Reichspartei) (SRP)** და 1956 წელს, როდესაც **გერმანიის კომუნისტური პარტია (Kommunistische Partei Deutschlands) (KPD)** აიკრძალა. **გერმანიის ნაციონალურ-დემოკრატიული პარტიის (Nationaldemokratische Partei Deutschlands) (NPD)** აკრძალვასთან დაკავშირებული პროცედურა დაიწყო 2001 წელს, თუმცა 2003 წელს შეჩერდა პროცედურული საფუძველით. 2017 წლის 17 იანვარს გერმანიის ფედერალურმა საკონსტიტუციო სასამართლომ განაახლა საქმის წარმოება NPD-ს აკრძალვასთან დაკავშირებით. სასამართლოს მეორე სენატმა (the second senate) დაადგინა, რომ NPD ემხრობოდა იმგვარ პოლიტიკურ კონცეპტს, რომელიც მიმართული იყო არსებული თავისუფალი დემოკრატიული წყობის გაუქმებისკენ. ამის მიუხედავად, NPD არ აიკრძალა, რადგან სასამართლომ ვერ დაადგინა რეალური საფრთხე იმისა, რომ ეს პოლიტიკური პარტია შეძლებდა თავისი ანტიკონსტიტუციური მიზნის მიღწევას.

სოციალისტური რაიხის პარტიის (SRP) აკრძალვა 1952 წელი

საკონსტიტუციო სასამართლომ SRP ცნო არაკონსტიტუციურად და, შესაბამისად, ეს პოლიტიკური პარტია აკრძალა.

გერმანიის ფედერალურმა საკონსტიტუციო სასამართლომ თავისი გადაწყვეტილება დააფუძნა გერმანიის კონსტიტუციის (*Grundgesetz*) 21-ე მუხლზე. მოცემული მუხლი, ისევე, როგორც საქართველოს კონსტიტუციის მე-3 და 23-ე

108 The Rules of Procedure of the Federal Constitutional Court (Geschäftsordnung des Bundesverfassungsgerichts), Section 46-51.

მუხლი, ხაზს უსვამს იმას, რომ ხალხის ნება გამოიხატება არჩევნების გზით (ან პირდაპირი დემოკრატიის ფორმით) და პოლიტიკური პარტიები წარმოადგენს სწორედ იმ საშუალებას, რომლითაც შესაძლებელია ხალხი ჩაერთოს პოლიტიკურ პროცესში. შესაბამისად, გერმანიის კონსტიტუცია ამტკიცებს პოლიტიკური პარტიების დაარსებისა და მათი შეუფერხებლად მოქმედების უფლებას. თუმცა, ასევე ითვალისწინებს იმ პოლიტიკური პარტიების გაუქმების შესაძლებლობას, რომლებიც დემოკრატიის ფუნდამენტურ პრინციპებს არ იზიარებენ და ცდილობენ გამოიყენონ დემოკრატიული ინსტიტუტები იმისთვის, რომ დემოკრატიული წყობა შეცვალონ. გერმანიაში, ისევე, როგორც საქართველოში, პოლიტიკური პარტიის აკრძალვა შესაძლებელია მხოლოდ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებით.

სასამართლომ თავის მსჯელობაში ყურადღება გაამახვილა გერმანიაში პოლიტიკური პარტიების მიერ დემოკრატიული ინსტიტუტების მეშვეობით ამავე წყობის დამხობის მცდელობაზე. SRP კი აღიარა ნაციონალ-სოციალისტური გერმანული მუშათა პარტიის (NSDAP) მემკვიდრედ. სასამართლომ აღნიშნა, რომ შესაძლებელია პარტიის განცხადებები იყოს დემოკრატიულ ინსტიტუტებთან შესაბამისი (მაგალითად, ადოლფ ჰიტლერს გერმანიის კონსტიტუციაზე დაფიცებულიც კი აქვს). თუმცა გერმანიის კონსტიტუციის 21-ე მუხლი სწორედ იმას ადგენს, რომ პარტია იქნება არაკონსტიტუციური არა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მისი გაცხადებული მიზანი ცალსახად არის არადემოკრატიული, არამედ იმ შემთხვევაშიც, თუკი მისი მიმდევრების, მომხრეების ქმედება ცალსახად გამოხატავს პარტიის რეალურ მიზანსა და მისწრაფებებს.

სასამართლომ გამოარკვია, რომ SRP-ის ლიდერების დიდი ნაწილი წარმოადგენდა ყოფილ და ახლანდელ ნაციონალ-სოციალისტს. პარტია ცალსახად მიიჩნევს „ძველ მებრძოლებს“ თავის ბუნებრივ წევრებად და ახალი ლიდერების აღზრდის ძირითად ძალად (*Fuehrerreserve*). SRP მუდმივად ცდილობდა თავისი პარტიის წევრები სწორედ ადამიანების ამ კატეგორიიდან შეერჩია. ნაციონალ-სოციალისტური წარსული და ამგვარი იდეოლოგია, როგორც წესი, მიჩნეული იყო აუცილებელ და საკმარის საკვალიფიკაციო მოთხოვნად პარტიაში გასაწევრიანებლად.

სასამართლომ თქმით, ეს ტენდენცია (რომ პარტიაში წევრებად იღებდნენ იმ პირებს, რომლებიც წარსულში ნაცისტურ პარტიასთან იყვნენ დაკავშირებული) წარმოადგენდა ნაციონალ-სოციალისტების მცდელობას, შეენარჩუნებინათ თავიანთი ძველი იდეები. ამას ადასტურებდა SRP-ის წერილები, რომლებშიც ცალსახად იყო ასახული, რომ ნაციონალ-სოციალისტური წარსულის მქონე ადამიანებს არათუ მოეთხოვებოდათ თავიანთ ძველ იდეებზე

უარის თქმა SRP-ში გაერთიანებამდე, არამედ – ისინი ამაყად აღიარებდნენ თავიან წარსულს და სურდათ ამ იდეოლოგიის შენარჩუნება და გავრცობა.

SRP-ის შიდა ორგანიზაცია იყო თითქმის NSDAP-ის იდენტური. პარტია იყო აგებული ზევიდან ქვევით, ფიურერის (*Fuehrer*) პრინციპზე დაფუძნებით, და ახასიათებდა მკაცრად განსაზღვრული დანიშნისა და მოქმედების თავისებურებები (რაც გულისხმობდა შიდა პარტიულ გაუმჭვირვალე მექანიზმის არსებობას, მაგალითად, პარტიის წევრებს არ ირჩევდნენ, არამედ ნიშნავდნენ; თითოეული წევრის მოქმედებები დამყარებული იყო ლიდერის კარნახზე და არა შიდა პარტიულ დემოკრატიულ არჩევანზე და ა.შ.). პარტიის ავტორიტარული მისწრაფებები, რომლებიც მის სადამფუძნებლო დოკუმენტში მხოლოდ მსუბუქად იყო ასახული, პარტიის მიერ განხორციელებულ ქმედებებში ძალიან ცალსახად ვლინდებოდა. პარტიის მიზანი იყო დაემყარებინა პოლიტიკური წესრიგი, რომელიც იყო დამყარებული სრულ და აბსოლუტურ მორჩილებაზე, რაშიც დიდწილად გამოსადეგი იყო „ძველი მცველების“ (იგულისხმება პირები, რომლებიც ადრე იყვნენ ნაციონალურ-სოციალისტური პარტიის წევრები) გამოცდილება. სასამართლომ მტკიცებულებად მიიღო 1950 წლის 25 დეკემბრის წერილი, რომელშიც SRP-ის ლიდერები საუბრობდნენ იმაზე, რომ პარტია უნდა ყოფილიყო ორგანიზებული სამხედრო საპოლიციო მოდელის მიხედვით და ძალიან ხისტი – თავისი საკადრო პოლიტიკის გატარებისას. აქედან გამომდინარე, პარტიაში გაერთიანებისა თუ შიდა პარტიული დაწინაურების საკითხი წყდებოდა ერთხმად და არა პარტიის შიგნით ხმის მიცემის (ან სხვაგვარი დემოკრატიული პროცესის) შედეგად.

რაც შეეხება პარტიის პროგრამას, ცალსახა იყო დემოკრატიის მიმართ ერთგულების ნაკლებობა და ასევე პარტიის სადამფუძნებლო დოკუმენტებში მიზანმიმართულად იყო გამოყენებული ბუნდოვანი და ორაზროვანი ფრაზები პარტიის პროგრამასა და მიზნებზე საუბრისას. პარტიის რეალური ნაციონალ-სოციალისტური მიზანი ვლინდებოდა მისი ლიდერების განცხადებებიდან და პარტიის მხარდამჭერების მოქმედებებიდან. პარტიის ლიდერები არ ცდილობდნენ დაეფარათ კავშირი ჰიტლერთან და მის იდეოლოგიასთან. SRP-ის პროპაგანდაც ზედმინევნიტ მისდევდა ჰიტლერის მიდგომასა და მეთოდებს. მაგალითად, ძალიან ცნობილი ფრაზა „გერმანია, გაიღვიძე“ („*Deutschland erwache*“) აქტიურად იყო გამოყენებული SRP-ის მიერ. ასევე „*Badenweiler Marsch*“ (სამხედრო მარში, რომელსაც იყენებდნენ სიგნალის სახით, რათა აღენიშნათ ჰიტლერის მოსვლა) იყო გამოყენებული პარტიის მიერ. SRP-ის აქციები ან საჯარო შეკრებები იყო ნაციონალური პარტიის იდენტური (მიკროფონების ხმის სიხშირე, ფრაზები, რომლებიც გამოიყენებოდა ამ შეკრებებისას, ხალხის ისტერიული ტაშიც კვრა და ა.შ.).

SRP-ში ასევე დაფიქსირდა სისხლის მოწმეების კულტის არსებობა (*Blutzeugenkult*) [ეს ტერმინი გამოიყენებოდა ნაცისტურ გერმანიაში ნაციონალ-სოციალისტური გერმანული მუშათა პარტიის (NSDAP) და მასთან ასოცირებული ორგანიზაციების აღსანიშნავად, რომლებიც მიიჩნეოდნენ „მონამეებად“]. მართალია, თავად SRP-ს არ ჰყავდა სისხლის მოწმეები, თუმცა მისმა წევრებმა გამოუცხადეს სოლიდარობა *Landsberger*-ს [ნიუნბერგის პროცესის დროს შვიდი ნაციონალ-სოციალისტი, რომლებსაც სიკვდილი მიუსაჯეს]. მათ შორის იყო ოტო ოლენდორფი, რომელმაც ნიუნბერგის პროცესის დროს აღიარა, რომ 90 000-ზე მეტი ადამიანი მოკლა, მხოლოდ იმიტომ რომ ისინი ებრაელები იყვნენ. SRP-ის კავშირს NSDAP-სთან ისიც ამტკიცებდა, რომ ეს პარტია სისტემატურად ცდილობდა გერმანიაში არსებული სახელმწიფო ორგანოების შესახებ ცილისმწამებლური ინფორმაციის გავრცელებას. ასევე, პარტიის ლიდერების საჯარო გამოსვლებისა და პარტიის მხარდამჭერთა მოქმედებებიდან, ცალსახა იყო რომ პარტიას ჰქონდა ანტისემიტური დამოკიდებულება და ტერორისტული ტენდენციები პოლიტიკური ოპონენტების მიმართ.

ყველა ზემოჩამოთვლილი მიზეზიდან გამომდინარე, გერმანიის საკონსტიტუციო სასამართლომ გააუქმა SRP-ის პარტია. ეს იყო გერმანიის ისტორიაში პირველი შემთხვევა, როდესაც სასამართლომ დაინახა ნაციონალ-სოციალისტურ პარტიასთან კავშირის არსებობა და უახლოესი წარსულის გამოცდილებიდან გამომდინარე (მოცემული გადაწყვეტილება სასამართლომ 1952 წელს, მეორე მსოფლიო ომის დასრულებიდან მხოლოდ რამდენიმე წელიწადში მიიღო), სასამართლომ მიიჩნია რომ საფრთხე, რომელიც მოცემული პარტიის რადიკალურ, არადემოკრატიულ და ანტისემიტურ იდეებს ახლდა თან, იყო რეალური და, შესაბამისად, აუცილებელი იყო პარტიის დაშლა, რათა, დემოკრატიული ინსტიტუტების გამოყენებით, არ ჩამოშლილიყო თავად ეს ინსტიტუტები.

გერმანიის კომუნისტური პარტიის (KPD) აკრძალვა, 1956 წელი

მოცემულ შემთხვევაშიც კომუნისტური პარტიის დაშლა იყო მოთხოვნილი გერმანიის კონსტიტუციის 21-ე მუხლის შესაბამისად.

პირველ რიგში, საკონსტიტუციო სასამართლოს შეფასებით, პარტია არ შეიძლებოდა ყოფილიყო არაკონსტიტუციურად გამოცხადებული მხოლოდ იმიტომ, რომ ის პროაქტიულად არ აღიარებდა თავისუფალი დემოკრატიული წყობის ძირითად პრინციპებს. იმისთვის, რომ პარტია ყოფილიყო აღიარებული არაკონსტიტუციურად, მას უნდა განევითარებინა აქტიური, მებრძოლი,

აგრესიული დამოკიდებულება არსებული წყობის წინააღმდეგ და ამ წყობის არსებობა კითხვის ნიშნის ქვეშ დაეყენებინა. ამის მიუხედავად, სასამართლომ არ გაიზიარა კომუნისტური პარტიის არგუმენტი იმის შესახებ, რომ მხოლოდ პარტიის მიზნების იდენტიფიცირება არ იყო საკმარისი მისი არაკონსტიტუციურად ცნობისთვის და საჭირო იყო პარტიის მიერ საჯარო ქმედებების ჩადენა (მაგალითად, ხელისუფლების დამხობისთვის მზადება და ა.შ.). შესაბამისად, გამოდის, რომ პარტიის არაკონსტიტუციური მიზნის იდენტიფიცირება არის საკმარისი და არ არის საჭირო პარტიის მიერ უშუალოდ ქმედების განხორციელება, მისი არაკონსტიტუციური ბუნების დასადაგენად.

სასამართლომ იმსჯელა კომუნისტური პარტიის მიზანთან დაკავშირებით და თავისი არგუმენტაცია მარქსისა და ენგელსის იდეების განხილვით დაიწყო. მან მიმოიხილა კომუნიზმის, როგორც უტოპიური სოციალიზმის იდეა (მარქსის იდეების მიხედვით). სასამართლო ამ მსჯელობის შედეგად მივიდა დასკვნამდე, რომ გერმანიის კომუნისტური პარტიის მიზანი იყო ახალი სოციალისტურ-კომუნისტური სოციალური წყობის დამყარება, რომელიც მოხდებოდა პროლეტარიატის რევოლუციითა და დიქტატურის დამყარებით. სასამართლომ აღნიშნა, რომ პროლეტარიატის დიქტატურის დამყარება, ისევე როგორც რევოლუცია, დემოკრატიულ წყობასთან შეუთავსებელია, რადგან თავისუფალი დემოკრატიული სახელმწიფო წყობა და პროლეტარიატის დიქტატურა, თავიანთი შინაარსით, ურთიერთგამომრიცხავი ცნებებია. სასამართლომ დამატებით აღნიშნა, რომ დემოკრატიული წყობისა და პროლეტარიატის დიქტატურის შეუთავსებლობის შესახებ თავად კომუნისტური პარტიის ლიდერები საუბრობდნენ თავიანთ საჯარო გამოსვლებში.

ცხადია, რომ პროლეტარიატის რევოლუცია და პროლეტარიატის დიქტატურა მყისიერად რეალიზებადი მიზნები ან თუნდაც კომუნისტური პარტიის მცირეხნიანი გეგმა არ იყო, თუმცა კომუნისტური პარტია, გრძელვადიან მიზნად, სისტემატურად მოიხსენიებდა პროლეტარიატის დიქტატურასა და რევოლუციას. სწორედ ამ მიმართულებით ავითარებდა პარტია თავის პროპაგანდასა და აგიტაციას. ეს ნათელს ხდიდა, რომ პარტიის ცხადი მიზანი იყო კონსტიტუციით გარანტირებული დემოკრატიული წყობის შეცვლა.

ამ არგუმენტაციაზე დაფუძნებით, გერმანიის საკონსტიტუციო სასამართლომ დაშალა გერმანიის კომუნისტური პარტია.

გერმანიის ნაციონალურ-დემოკრატიული პარტიის (NPD) აკრძალვა, 2017 წელი

მოცემულ საქმეში გერმანიის საკონსტიტუციო სასამართლომ, მართალია, დაინახა პარტიის ცალსახა არაკონსტიტუციური მიზანი, თუმცა ის მაინც არ აკრძალა იმ მიზეზით, რომ არ არსებობდა არგუმენტი იმისა, რომ ეს პარტია მისი არაკონსტიტუციური მიზნის მიღწევას ოდესმე შეძლებდა.

სასამართლომ აღნიშნა, რომ პოლიტიკური პარტიის აკრძალვა გერმანიის კონსტიტუციის 21-ე მუხლის მიხედვით, წარმოადგენს ყველაზე რადიკალურ, მკვეთრ საშუალებას იმისთვის, რომ დემოკრატიულმა სახელმწიფომ შეძლოს დაიცვას თავისივე დემოკრატიული ინსტიტუტების არსებობა. პარტიის დაშლის მიზანია შეენიანაღმდეგოს იმგვარი პარტიის არსებობას, რომელიც არის არაკონსტიტუციური და საფრთხეს უქმნის არსებული თავისუფალი დემოკრატიული საზოგადოების არსებობას.

სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა ე.წ. „მებრძოლი დემოკრატიის“ (militant democracy) იდეაზე, რომლის მიხედვითაც, შესაძლებელია შეიზღუდოს კონსტიტუციით გარანტირებული უფლებები (პოლიტიკური პარტიების დაშლის შემთხვევაში გაერთიანების თავისუფლება), იმისთვის რომ არ მოხდეს დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ზოგადად დემოკრატიული წყობის შეცვლა. ამის ერთ-ერთ ყველაზე ნათელ მაგალითს წარმოადგენს პოლიტიკური პარტიების დაშლის იდეა, რომელიც მოცემულია, როგორც გერმანიის, ასევე საქართველოს კონსტიტუციაში. ზოგადად „მებრძოლი დემოკრატიის“ იდეა სწორედ ნაციონალური პარტიის არსებობიდან გამომდინარე წარმოიშვა, როდესაც დემოკრატიული მექანიზმების გამოყენებით (მაგალითად, არჩევნებში მონაწილეობის გზით) არაკონსტიტუციური პარტია მოვიდა ხელისუფლებაში და სწორედ იმ ინსტიტუტების მსხვრევა დაიწყო, რომელთა მეშვეობითაც მან მოიპოვა ძალაუფლება.

მოცემულ საქმეში სასამართლომ აღნიშნა, რომ პოლიტიკური პარტიები არიან თავისუფალნი სახელმწიფოს მხრიდან მათ საქმიანობაში ჩარევისგან (*Gabot der Staatsfreiheit*) და ნებისმიერ შემთხვევაში, როდესაც მიმდინარეობს საქმე პოლიტიკური პარტიის აკრძალვასთან დაკავშირებით, საჭიროა იყოს დაცული სამართლიანი სასამართლოს უფლება.

სასამართლომ იმსჯელა იმასთან დაკავშირებითაც, თუ რას მოიცავდა თავისუფალი დემოკრატიული წყობა, რომლის არსებობასაც შეიძლება არაკონსტიტუციურმა პარტიამ ხელი შეუშალოს. სასამართლოს თქმით, დემოკრატიული წყობის საფუძველი არის ადამიანის ღირსება, რომელიც გერმანიის კონსტიტუციის პირველი მუხლითაა გარანტირებული. ადამიანის ღირსების

უფლების დაცვა წარმოადგენს იმის საფუძველს, რომ დაცული იყოს ადამიანის სხვა უფლებები (პიროვნული განვითარების უფლება, პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა და კანონის წინაშე თანასწორობა).

სახელმწიფოში დემოკრატიული წყობისათვის, ასევე, მნიშვნელოვანია, დემოკრატიული ელემენტების არსებობა. კერძოდ, მოქალაქეების მიერ პოლიტიკურ პროცესში თანაბარი მონაწილეობის შესაძლებლობა, ისევე, როგორც მოქალაქეების მიერ სახელმწიფო მოხელეების კონტროლის შესაძლებლობა, წარმოადგენს დემოკრატიული საზოგადოების განუყოფელ ელემენტებს. აგრეთვე, სასამართლო ამახვილებს სახელმწიფოში სამართლის უზენაესობის არსებობაზე ყურადღებას, რადგან ნებისმიერი სახელმწიფო ორგანო უნდა იყოს სწორედ კანონის საფუძველზე მოქმედი და მის მიერ შებოჭილი. სხვაგვარად წარმოუდგენელია თავისუფალი დემოკრატიული წყობის არსებობა.

თავისუფალი დემოკრატიული წყობის გაუქმების კონცეფცია მოიცავს არსებული წყობის მინიმუმ ერთი ელემენტის შეცვლას სხვა არადემოკრატიული ელემენტით. დემოკრატიული წყობისთვის ძირის გამოთხრად შეიძლება დაკვალიფიცირდეს პოლიტიკური პარტიის განწყობა ან მიზანი, რომელიც საფრთხეს უქმნის თავისუფალ დემოკრატიულ წყობას საკმარისი ინტენსივობით. სასამართლომ ამ შემთხვევაში წინა ორი გადაწყვეტილების მსჯელობა გაიზიარა და დაასკვნა, რომ პოლიტიკური პარტიის მიზანი დგინდება, როგორც პარტიის პროგრამიდან, ასევე – მისი მხარდამჭერების მოქმედებებიდან (აქ იგულისხმება ის პირები, რომლებიც შეიძლება პარტიის წევრები არ იყვნენ, თუმცა ისინი პარტიის მიმართ თავიანთ მიკუთვნებულობას ცალსახად აღიარებენ). ასევე პოლიტიკური პარტიის მიზანი შეიძლება ყველაზე ნათლად დადგინდეს პარტიის შიდა პოლიტიკური ორგანოების მოქმედებებიდან. პარტიის ლიდერებისა და წევრების მიერ გამოთქმული პოზიცია ან მოქმედებები შეიძლება პარტიას შეერაცხოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ცალსახაა, რომ ეს ქმედებები იყო პარტიასთან შეთანხმებული (პარტიის ზოგად პოზიციას აჟღერებდა).

თუმცა სასამართლომ აღნიშნა, რომ პოლიტიკური პარტიის დაშლისთვის/აკრძალვისთვის არ არის საკმარისი ის, რომ მისი მიზნები არის მიმართული თავისუფალი დემოკრატიული წყობის წინააღმდეგ. საჭიროა, რომ პარტია ცდილობდეს ძირი გამოუთხაროს ან გააუქმოს დემოკრატიული წყობა. ეს მოითხოვს პოლიტიკური პარტიის მხრიდან სისტემატურ ქმედებას, რომელიც თავისი სიმძაფრით ახდენს დემოკრატიული წყობის შეცვლისთვის მზადებას. მართალია, არ არის აუცილებელი რაიმე კონკრეტული შედეგი დადგეს, თუმცა, საჭიროა არსებობდეს წონადი არგუმენტები, რომლებიც დაამტკიცებდა რომ პარტიას მართლაც შეუძლია რომ თავისი არადემოკრატიული მიზანი სისრულეში მოიყვანოს. მაგალითად, ძალის გამოყენება შეიძლება ჩაითვა-

ლოს ამგვარ ქმედებად, ან კონკრეტულ რეგიონში მაინც თუ შეიქმნა „შიშის ატმოსფერო“ და ა.შ.

სასამართლომ ასევე აღნიშნა, რომ უბრალო მსგავსება ნაცისტურ პარტიასთან არ შეიძლება გახდეს მისი დაშლის მიზეზი, თუმცა მისი მსგავსება ნაცისტურ პარტიასთან ცალსახად აჩვენებს იმას, რომ პარტიას აქვს არაკონსტიტუციური მიზანი.

სასამართლომ ისიც აღნიშნა, რომ მოცემული სტანდარტი სრულ შესაბამისობაშია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ დადგენილ სტანდარტთან.

სასამართლომ დაადგინა, რომ პოლიტიკური პარტიის მიზანი ცალსახად იყო არაკონსტიტუციური, რადგან ის მუდმივად ეწეოდა არადემოკრატიული იდეების პროპაგანდას, მაგალითად იმას, რომ არსებული დემოკრატიული წყობა უნდა შეცვლილიყო „ხალხის საზოგადოებით“ (People's community) (*Volksgemeinschaft*).

თუმცა სასამართლომ დაადგინა, არ არსებობდა რაიმე სპეციფიკური ან წონადი მინიშნება იმაზე, რომ პარტიის ამგვარი არაკონსტიტუციური მისწრაფებები, შესაძლოა, წარმატებული ყოფილიყო. ამის მიზეზი კი იყო მცირე ელექტორალური მხარდაჭერა. მაგალითად, 2013 წელს ბუნდესტაგის არჩევნებში პარტიამ ხმების 1.3% მიიღო, ხოლო 2014 წლის ევროპარლამენტის არჩევნებში – 1%. ასევე გერმანიის სხვადასხვა ლანდის არჩევნებში 2016 წლის მონაცემებით პარტია 7.3%-ს არ აცდენილა.¹⁰⁹ ეს პარტია 50 წელზე მეტია არსებობს და, ამ ხნის განმავლობაში, მას არ მოუპოვებია ელექტორალური მხარდაჭერა. ასევე, პარტიის შიგნით კრიზისია და პარტია თავად არის გარიყული პოლიტიკური არენიდან.

შესაბამისად, გერმანიის საკონსტიტუციო სასამართლომ არ ცნო არაკონსტიტუციურად გერმანიის ნაციონალურ-დემოკრატიული პარტია.

შესაბამისად, შეიძლება დასკვნის გაკეთება, რომ 1950-იანი წლებისგან განსხვავებით, გერმანიის საკონსტიტუციო სასამართლო უფრო ფრთხილ მიდგომას იყენებს მყისიერი საფრთხის ტესტის განსაზღვრისას. კერძოდ, ზემოთ მოყვანილ საქმეში სასამართლომ ცალსახად გაამახვილა ყურადღება იმაზე, თუ რამხელა ელექტორალური მხარდაჭერა ჰქონდა პარტიას. უფრო კონკრეტულად, შეიძლება შემდეგი დასკვნის გამოტანა, რომ მიუხედავად პარტიის არაკონსტიტუციური პროგრამისა (რომლის მიზანი ცალსახად ეწინააღმდეგება კანონის უზენაესობისა და ზოგადად დემოკრატიული მმარ-

109 BVerfG, Judgment of the Second Senate of 17 January 2017 - 2 BvB 1/13 -, paras. 902-948 https://www.bverfg.de/e/bs20170117_2bvb000113en.html

თველობის პრინციპებს, არის რადიკალური და მიმართულია საზოგადოებაში შუღლისა და განხეთქილების ჩამოყალიბებისკენ, მარტივად – თავისი შინაარსით ემსახურება დემოკრატიული წყობილების სხვა წყობილებით შეცვლას), მნიშვნელობა ენიჭება იმას, თუ რამდენადაა შესაძლებელი ამ პროგრამის რეალიზაცია. თუ პარტიას არ აქვს ელექტორალური მხარდაჭერა, ზოგადად საზოგადოების მხრიდან მარგინალიზებულია და ახლო მომავალში არ ჩანს მის მიერ ძალაუფლების რაიმე ფორმით აღების პერსპექტივა, გერმანული საკონსტიტუციო სასამართლო არ მიიჩნევს ამგვარ პარტიას მყისიერი საფრთხის მატარებლად, რადგან მისი პროგრამისა თუ მისი ლიდერების მოწოდებების/პროპაგანდის რეალიზაციის ბერკეტი არ არსებობს. შესაბამისად, გერმანიის ნაციონალურ-დემოკრატიული პარტიის მიმართ 2017 წელს გამოტანილი გადაწყვეტილებიდან გამომდინარე, სასამართლომ უარი თქვა მის აკრძალვაზე.

თურქეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკაში პოლიტიკური პარტიებისთვის გაერთიანების თავისუფლების შეზღუდვის ძირითადი სტანდარტები

პოლიტიკური პარტიების დაშლასა და აკრძალვაზე საუბრისას საინტერესოა თურქეთის რესპუბლიკის პრაქტიკის მიმოხილვაც. თურქეთის რესპუბლიკის კონსტიტუციის 68-ე მუხლის მეოთხე პარაგრაფის თანახმად პოლიტიკური პარტიის რეგულაციები, პროგრამა და აქტივობები არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს სახელმწიფოს დამოუკიდებლობას, მის ტერიტორიულ ერთიანობას, ადამიანის უფლებებს, თანასწორობისა და კანონის უზენაესობის პრინციპებს, სუვერენიტეტს, დემოკრატიული და სეკულარული სახელმწიფოს პრინციპებს. დაუშვებელია პოლიტიკური პარტია მიზნად ისახავდეს ან ხელს უწყობდეს კონკრეტული კლასის, ჯგუფის ან ნებისმიერი სახის დიქტატურის დამყარებას.

რაც შეეხება თურქეთის რესპუბლიკის კონსტიტუციის 69-ე მუხლის მეოთხე პარაგრაფს, ის ადგენს, რომ პოლიტიკური პარტიის დაშლა წარმოადგენს საკონსტიტუციო სასამართლოს უფლებამოსილებას, ამიტომ სწორედ საკონსტიტუციო სასამართლო იღებს საბოლოო გადაწყვეტილებას პოლიტიკური პარტიის დაშლის თაობაზე.

თურქეთის რესპუბლიკის კონსტიტუციის 68-ე და 69-ე მუხლების საფუძველზე პოლიტიკური პარტიის დაშლა მოხდება იმ შემთხვევაში, თუ ისინი დაარღვევენ კონსტიტუციით დადგენილ აკრძალვებს მათი (1) რეგულაციებითა და პროგრამით;¹¹⁰ (2) ქმედებებით;¹¹¹ ან (3) უცხო ქვეყნებისგან, საერთაშორისო ინსტიტუტებისგან ან პირებისგან დაფინანსების მიღებით.¹¹²

თურქეთის რესპუბლიკაში 1983 წლის შემდეგ 19 პოლიტიკური პარტია დაიშალა საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ, თუმცა 18 პოლიტიკური პარ-

110 თურქეთის რესპუბლიკის კონსტიტუციის 69-ე მუხლის მე-5 პარაგრაფი.

111 თურქეთის რესპუბლიკის კონსტიტუციის 69-ე მუხლის მე-6 პარაგრაფი.

112 თურქეთის რესპუბლიკის კონსტიტუციის 69-ე მუხლის მე-10 პარაგრაფი.

ტიის დაშლაზე უარი თქვა სასამართლომ.¹¹³ ზოგიერთი ეს გადანყვეტილება, როგორც უკვე კვლევის პირველ ნაწილში აღვნიშნეთ, გასაჩივრდა ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში, სადაც ყველა შემთხვევაში ევროპული კონვენციის მე-11 მუხლის დარღვევა დადგინდა.¹¹⁴

აღსანიშნავია, რომ მრავალი პარტია, კერძოდ The United Communist Party of Turkey, Socialist Party, Labour Party, Democracy and Change Party, Democratic Mass Party and Freedom and Democracy Party დაიშალა საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ არა იმიტომ, რომ მათი ქმედებები იყო არაკონსტიტუციური, არამედ მხოლოდ იმ საფუძველზე, რომ მათ პროგრამაში გამოხატული პოზიციები ეწინააღმდეგებოდა კონსტიტუციას.¹¹⁵ არსებობდა შემთხვევაც, მაგალითად The United Communist Party of Turkey-სთან მიმართებით, რომ სასამართლომ პოლიტიკური პარტიის დაშლა გადანყვიტა მიუხედავად იმისა, რომ პარტიის დაარსებიდან ჯერ მხოლოდ 10 დღე იყო გასული.¹¹⁶ როგორც უკვე განვიხილეთ, მსგავსი გადანყვეტილებები ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ კონვენციის დარღვევად მიიჩნია, რადგან მხოლოდ პროგრამის არაკონსტიტუციური შინაარსი არასაკმარისი საფუძველია და აუცილებელია პარტიის პროგრამას ქმედებების ფონზე განვიხილავდეთ.¹¹⁷

1980 წლის შემდეგ საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ მიღებული გადანყვეტილებებიდან, რომელთა შედეგადაც პოლიტიკური პარტიები დაიშალა, შეგვიძლია ორი დიდი ქვეკატეგორია გამოვყოთ.¹¹⁸ (1) ერთი არის პარტიები, რომლებიც ვერ აკმაყოფილებდნენ ფორმალურ მოთხოვნებს იმისათვის, რომ პოლიტიკური პარტიების სტატუსი შეენარჩუნებინათ, ხოლო (2) მეორე არის პარტიათა პოლიტიკური გეგმებიდან გამომდინარე მიღებული გადანყვეტილებები.¹¹⁹ მეორე ქვეკატეგორიის ამგვარი დაჯგუფება განაპირობა იმან, რომ სწორედ ისეთი პოლიტიკური პარტიების დაშლა გადანყვიტა საკონსტიტუციო

113 Coşkun, 2008, p. 146-149; ნაშრომიდან: Bulent A., Dissolution of Political Parties by the Constitutional Court in Turkey: An Everlasting Conflict between the Court and the Parliament?, 819.

114 United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey, Judgment of 30.1.1998; Case of the Socialist Party and Others v. Turkey, Judgment of 25.5.1998; Case of Freedom and Democracy Party (ÖZDEP) v. Turkey, Judgment of 9.12.1999; Case of Yazar, Karataş, Aksoy and the People's Labour Party (HEP) v. Turkey, Judgment of 9.4.2002. ნაშრომიდან: Bulent A., Dissolution of Political Parties by the Constitutional Court in Turkey: An Everlasting Conflict between the Court and the Parliament?, 819.

115 Bulent A., Dissolution of Political Parties by the Constitutional Court in Turkey: An Everlasting Conflict between the Court and the Parliament?, 820.

116 იქვე.

117 Case of United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey, Judgment of 30.1.1998, para. 58.

118 Murat T., LLB, The European Convention on Human Rights: Restricting rights in a democratic society with special reference to Turkish political party cases, June 2006, 164.

119 იქვე.

სასამართლომ, რომლებიც კონკრეტული პოლიტიკური მიმართულების საფუძველზე იყვნენ გაერთიანებული. კერძოდ, დაიშალა პრო-ქურთული პოლიტიკური პარტიები (Halkin Emek Partisi(HEP); Ozgurluk ve Demokrasi Partisi(OZDEP); Halkin Demokrasi Partisi(HADEP), Demokrasi Partisi (DEP)); პრო-კომუნისტური პოლიტიკური პარტიები (Turkiye Birlesik Komunist Partisi(TKBP); Sosyalist Parti(SP), Sosyalist Birlik Partisi(SBP); Sosyalist Turkiye Partisi(STP)) და პრო-რელიგიური პოლიტიკური პარტიები: Refah Partisi(RP), Fazilet Partisi(FP).¹²⁰

როგორც პრო-კომუნისტური, ასევე პრო-ქურთული პოლიტიკური პარტიების დაშლა გადაწყდა იმის საფუძველზე, რომ მათ სეპარაციული ელემენტები ახასიათებდა. პარტიის პოლიტიკისა და პროგრამის საფუძველზე მიღებული გადაწყვეტილებები ორ საფუძველს ეყრდნობოდა, სეპარატიზმსა და ანტი-სეკულარიზმს.¹²¹

The Rights and Freedoms Party (Hak ve Özgürlükler Partisi: HAK-PAR) Decision

განვიხილოთ გადაწყვეტილებები, რომლებშიც საკონსტიტუციო სასამართლომ უარი თქვა პარტიის დაშლაზე. პარტია The Rights and Freedom Party თავის პროგრამასა და რეგულაციებში გამოხატავდა ქურთებთან დაკავშირებული პრობლემების გადაწყვეტის მეთოდებს. 2008 წლის გადაწყვეტილების შესაბამისად სასამართლომ მიიჩნია, რომ მათ პროგრამაში არსებული ჩანაწერები აზრისა და გამოხატვის თავისუფლების ფარგლებში ექცეოდა. ამ საფუძველით პარტიის დაშლა ნეგატიურ ეფექტს იქონიებდა აზრისა და გაერთიანების თავისუფლებაზე.¹²²

სასამართლოს შეფასებით, პოლიტიკური პარტიების და მათი წევრების განცხადებები დაცულია გამოხატვის თავისუფლებით, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა პოლიტიკური პარტიების წესდებასა და პროგრამაში განერილი მიზნები და ამოცანები დემოკრატიული წყობილებისთვის წარმოშობს რეალურ და მყისიერ საფრთხეს.¹²³

---

120 Murat T. LLB, The European Convention on Human Rights: Restricting rights in a democratic society with special reference to Turkish political party cases, June 2006, 165.

121 იქვე.

122 E: 2002/1 (Siyasi Parti Kapatma), K: 2008/1, Judgment of 29.01.2008; Resmi Gazete (The Official Gazette), 01.07.2008, Nr. 26923. Also available at <http://www.anayasa.gov.tr/index.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=2684&content=>>, (last access on 17.6.2011). ნაშრომიდან: Bulent A., Dissolution of Political Parties by the Constitutional Court in Turkey: An Everlasting Conflict between the Court and the Parliament?, 823.

123 იქვე.

აღნიშნულ შემთხვევაში სასამართლომ შედარებით უფრო მსუბუქი სტანდარტი გამოიყენა. კერძოდ, „აშკარა და მყისიერი საფრთხის“ ცნება შემოიღო. ამ სტანდარტის გამოყენებაზე გავლენა მოახდინა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებმა.¹²⁴

The Justice and Development Party (Adalet ve Kalkınma Partisi: AK Parti) Decision

პოლიტიკური პარტია The Justice and Development Party-ს საქმეზე სასამართლომ პარტიის დაშლა არ გადაწყვიტა, თუმცა მას ნაწილობრივ შეუწყდა სახელმწიფო დაფინანსება. აღნიშნულ გადაწყვეტილებაზეც ასევე ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ გადაწყვეტილებებმა მოახდინა გავლენა.¹²⁵ აღნიშნულ საქმეში პარტიის წესდებასა და პროგრამაში საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ვერ დადგინდა სეკულარიზმის კონსტიტუციური პრინციპის საწინააღმდეგო მიზნები. თუმცა გასათვალისწინებელია, რომ პოლიტიკურმა პარტიამ შესაძლოა დამალოს რიგი მიზნები და განზრახვები, რომლებიც განსხვავდებიან იმ ოფიციალური მიზნებისგან, რომლებიც გაცხადებულია პროგრამაში. იმის დასადგენად, თუ რამდენად შეესაბამება სიმართლეს პარტიის წინააღმდეგ წამოყენებული ბრალდებები, პარტიის პროგრამა უნდა შევადაროთ პარტიის წევრების საქმიანობას და მათ მიერ დაცულ პოზიციებს. მთლიანობაში, თუ პარტიის ქმედებები და განცხადებები, განხორციელდება კონსტიტუციური სისტემის დანგრევის მიზნით, ეს ამ პარტიის დაშლის საფუძველი შეიძლება გახდეს.¹²⁶

პოლიტიკური პარტიების აკრძალვა ან დაშლა შეიძლება გამართლებული იყოს მხოლოდ იმ პარტიების შემთხვევაში, რომლებიც ემხრობიან ძალადობის გამოყენებას ან ძალადობას იყენებენ როგორც პოლიტიკურ საშუალებას დემოკრატიული კონსტიტუციური წყობის დასამხობად, რითიც ძირს უთხრიან კონსტიტუციით გარანტირებულ უფლებებსა და თავისუფლებებს. ამასთან, მხოლოდ ის ფაქტი, რომ პარტია მხარს უჭერს კონსტიტუციის მშვიდობიან გზით შეცვლას, არ უნდა იყოს საკმარისი საფუძველი მისი აკრძალვის ან დაშლისთვის.¹²⁷

124 Bulent A., Dissolution of Political Parties by the Constitutional Court in Turkey: An Everlasting Conflict between the Court and the Parliament?, 824.

125 Case of United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey, 30.1.1998, 58.

126 Bulent A., Dissolution of Political Parties by the Constitutional Court in Turkey: An Everlasting Conflict between the Court and the Parliament?, 827.

127 Guidelines on prohibition of political parties and analogous measures, para. 3. ნაშრომიდან: Bulent A., Dissolution of Political Parties by the Constitutional Court in Turkey: An Everlasting Conflict between the Court and the Parliament?, 828.

Democratic Society Party (Demokratik Toplum Partisi - DTP) dissolution

ამ საკითხზე თურქეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილება Democratic Society Party-ის 2009 წლის საქმე. სასამართლომ პოლიტიკური პარტიის დაშლის გადაწყვეტილება მიიღო იმის საფუძველზე, რომ აღნიშნული პოლიტიკური პარტია გახდა ისეთი აქტივიზმის ცენტრი, რომლის მიზანსაც წარმოადგენდა სახელმწიფოს ტერიტორიული და ეროვნული ერთიანობის მოშლა. ასევე დაშლის საფუძველს ტერორისტული ორგანიზაციის (PPK-ს) მხარდაჭერა წარმოადგენდა.¹²⁸ პოლიტიკური პარტიის აკრძალვის ეს საფუძველი პირდაპირ არის გათვალისწინებული თურქეთის რესპუბლიკის კონსტიტუციის 68-ე მუხლში.

სასამართლოს შეფასებით:

- (1) დემოკრატიული საზოგადოების პარტია ცდილობდა მიეღო მთელი რიგი უფლებები ანტიდემოკრატიული განცხადებებითა და ქმედებებით და გამოიყენა ტერორიზმი თავის საქმიანობაში პოლიტიკურ იარაღად.
- 2) დემოკრატიული საზოგადოების პარტია პოლიტიკურად არ დაუპირის-პირდა ამკარად ტერორისტულ ქმედებებს დ არ დაგმო დანაშაული და დამნაშავეები. არამედ, პირიქით, შეეცადა აერიდებინა ისინი პასუხის-მგებლობას.¹²⁹

ფაქტობრივი გარემოებების მსგავსებიდან გამომდინარე¹³⁰, ამ გადაწყვეტილების მიღებისას, თურქეთის რესპუბლიკის საკონსტიტუციო სასამართლო ასევე დაეყრდნო ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებას საქმეზე **Case of Herri Batasuna and Batasuna v. Spain**, რომელიც უკვე განვიხილეთ კვლევის პირველ ნაწილში.¹³¹

128 E: 2007/1 (Siyasi Parti Kapatma), K: 2009/4, Judgment of 11 December 2009, published in the Official Gazette (Resmi Gazete) on 31.12.2009, Nr. 27449. Available a <http://www.anayasa.gov.tr/index.php?!=manage_karar&ref=show&action=karar&id=2756&content=>, (last access on 17.6.2011). ნაშრომიდან: Bulent A., Dissolution of Political Parties by the Constitutional Court in Turkey: An Everlasting Conflict between the Court and the Parliament?, 828.

129 Bulent A., Dissolution of Political Parties by the Constitutional Court in Turkey: An Everlasting Conflict between the Court and the Parliament?, 829.

130 იქვე. 830.

131 Application nr: 25803/04 ; 25817/04, judgment of 03 June 2009.

ჩეხეთის რესპუბლიკაში არსებული სტანდარტი და „მებრძოლ დემოკრატიასთან“ დაკავშირებული საკითხები

2010 წელს ჩეხეთის უზენაესმა სასამართლომ დაშალა ექსტრემისტული მემარჯვენე „მუშათა პარტია“ (Dělnická strana). ჩეხეთის რესპუბლიკაში კომუნიზმის დაცემის შემდეგ მოცემული პარტიის დაშლა იყო პირველი შემთხვევა, როდესაც პარტიის დაშლის მექანიზმი გამოიყენა სასამართლომ. მოცემული აკრძალვა აღმოსავლეთ და ცენტრალურ ევროპაში ექსტრემისტული მემარჯვენე მოძრაობის გაძლიერების ტალღას დაემთხვა, როდესაც სხვადასხვა პოლიტიკური რეჟიმი ცდილობდა მოცემული ტენდენციების დაძლევას „მებრძოლი დემოკრატია“ მექანიზმების გამოყენებით. ზოგადად „მებრძოლი დემოკრატია“ არის დემოკრატიული რეჟიმი, რომელიც დგამს აქტიურ ნაბიჯებს თავისი კონსტიტუციური და პოლიტიკური ღირებულებების დასაცავად, შემზღვეველი სამართლებრივი ინსტრუმენტებისა და სხვა მეთოდების გამოყენებით.

მოცემული პარტიის დაშლამდე, ჩეხეთის რესპუბლიკაში იყო რამდენიმე შემთხვევა, როდესაც შინაგან საქმეთა სამინისტრომ ექსტრემისტულ მემარჯვენე პარტიებს უარი უთხრა რეგისტრაციაზე. პირველი იყო ნაციონალურ სოციალისტური კავშირი (Národně sociální aliance) და მეორე – ნაციონალური პარტია (Národní strana). ასევე ლიბერალურ პარტიას (Liberální strana) ეთქვა უარი რეგისტრაციაზე. ამ უკანასკნელის შემთხვევაში რეგისტრაციაზე უარის მიზეზს წარმოადგენდა პარტიის პროგრამაში მითითებული მიზანი ყველა იმ წესის გაუქმებაზე, რომელიც გამოხატვის თავისუფლებას ზღუდავდა და, ასევე, ტოტალიტარული რეჟიმების სამართლებრივი არსებობის გაგრძელებას ითხოვდა. გამოხატვის თავისუფლებასთან დაკავშირებული მიზეზის გამო პარტიის რეგისტრაციაზე უარი არასწორად მიიჩნია სასამართლომ, თუმცა ტოტალიტარულ რეჟიმებთან კავშირი და აფილირება გახდა საკმარისი მიზეზი იმისთვის, რომ მოცემული პარტიის რეგისტრაციაზე უარი ეთქვა სასამართლოს.

2008 წელს კი მთავრობამ გადაწყვიტა მიემართა ჩეხეთის სასამართლოსთვის 2002 წელს დარეგისტრირებული „მუშათა პარტიის“ რეგისტრაციაზე უარის მოთხოვნით ეს იყო უკვე ზემოთ წარმოდგენილი პრაქტიკისგან განსხვავებული მიდგომა, რადგან აქამდე პარტიებს უბრალოდ რეგისტრაციაზე ეუბნებოდნენ უარს, თუმცა ამ შემთხვევაში უკვე რეგისტრირებული პარტიის დაშლა იყო მოთხოვნილი. პარტიის დამფუძნებელ პირებს შორის იყვნენ SPR-RSČ-ის (Rally for the Republic – Republican Party of Czechoslovakia) ყოფილი წევრები, რომლებიც თავისი მოღვაწეობის განმავლობაში გამოიჩინებდნენ რადიკალურად უარყოფითი დამოკიდებულებით ადგილობრივი რომა მოსახლეობის მიმართ (რაზეც მიუთითებდა, როგორც მათი საჯარო გამოსვლები, ასევე ამ პარტიის პროგრამა და მიზნები). დასაწყისისთვის პარტია იყო ძალიან პატარა და მისი ელექტორალური მხარდაჭერა 1%-ს არ სცდებოდა. თუმცა პარტიის მიზნები და ინტერესები იყო ცალსახა – მათ უნდოდათ ყურადღების გამახვილება ჩეხი მუშების ინტერესებზე ძალიან ქსენოფობიური, ჩეხური ნაციონალიზმის ხაზგასმით წარმოდგენილ პროგრამაში.

პარტიის მხარდაჭერა 2007 წელს გაიზარდა, როდესაც მან ჩამოაყალიბა ალიანსი ნეონაციისტურ სამხედრო კავშირთან. რამდენიმე ძალადობრივი აქციის შემდეგ „მუშათა პარტია“ უფრო და უფრო მეტად ამართლებდა ადგილობრივი რომა მოსახლეობის მიმართ ძალადობრივ დამოკიდებულებას და ამის პროპაგანდასაც ეწეოდა. 2009 წლის აპრილში ქალაქ ვიტკოვში ეთნიკურად რომა ოჯახს დაესხნენ თავს, რის შედეგადაც 2 წლის გოგონამ მიიღო მძიმე დამწვრობა. დადგინდა რომ მოძალადეები იყვნენ „მუშათა პარტიის“ მხარდამჭერები, თუმცა თავად ეს ქმედებები ვერ შეერაცხა პარტიას. ამ ინციდენტის შემდეგ ჩეხეთის რესპუბლიკაში არსებულმა არასამთავრობო ორგანიზაციებმა, განსაკუთრებით კი ანტირასისტულმა, რომა და ებრაელი ხალხის უფლებების დამცველმა ორგანიზაციებმა, აქტიურად დაიწყეს მოცემული პარტიის აკრძალვის მოთხოვნა. მაგალითად, 2009 წელს რომა ორგანიზაციებმა შეაგროვეს 3200 ადამიანის ხელმოწერა, რომლებიც ითხოვდნენ „მუშათა პარტიის“ აკრძალვას.

ჩეხეთის კანონმდებლობა იცნობს პარტიის დაშლის შესაძლებლობას. კერძოდ, პარტიის დაშლის შესაძლებლობის შესახებ ჩანაწერი მოცემულია, როგორც ჩეხეთის კონსტიტუციაში, ასევე ფუნდამენტური უფლებებისა და თავისუფლებების შესახებ კანონში, რომელიც ასევე წარმოადგენს ჩეხეთის კონსტიტუციის ნაწილს. ჩეხეთის კონსტიტუციის მე-5 ნაწილის მიხედვით, პოლიტიკური სისტემა არის დაფუძნებული თავისუფალ და ნებაყოფლობით შექმნილ პოლიტიკურ პარტიებს შორის თავისუფალ კონკურენციაზე, რომლებიც პატივს სცემენ ფუნდამენტურ დემოკრატიულ პრინციპებს და რომლებიც

უარს ამბობენ ძალის, როგორც თავისი ინტერესების დაცვის საშუალების, გამოყენებაზე.

კონსტიტუციის მოცემული ზოგადი ჩანაწერი დაზუსტდა პოლიტიკური პარტიებისა და პოლიტიკური მოძრაობების No. 424/1991 კანონში, რომლის მეოთხე მუხლის მიხედვით, დაუშვებელია შემდეგი პოლიტიკური პარტიების დაარსება და საქმიანობა:

- 1) პოლიტიკური პარტიების, რომელთა მიზანს წარმოადგენს კონსტიტუციის დარღვევა და სახელმწიფოს დემოკრატიული ფუნდამენტის გაუქმება;
- 2) პოლიტიკური პარტიების, რომლებსაც არ აქვთ დემოკრატიული სადამფუძნებლო დოკუმენტები და დემოკრატიულად არჩეული ორგანოები;
- 3) პოლიტიკური პარტიების და მოძრაობების, რომელთა მიზანი არის ძალაუფლების იმგვარი მოპოვება და შენარჩუნება, რაც სხვა პარტიებს არ აძლევს საშუალებას კონკურენცია გაუწიონ მას კონსტიტუციური გზებით ძალაუფლების მოპოვებაში;
- 4) პოლიტიკური პარტიების და მოძრაობების, რომელთა პროგრამები და ქმედებები საფრთხე უქმნის მორალს, საზოგადოებრივ წესრიგს და უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვას.

ასევე, ჩეხეთის უზენაესმა სასამართლომ ჩამოაყალიბა ტესტი, რომლის კუმულატიური პირობების დაკმაყოფილების შემთხვევაშიც შესაძლებელია პარტიის დაშლა:

1. პარტიის დადგენილი მოქმედება ეწინააღმდეგება კანონს (იგულისხმება კანონი No. 424/1991 პოლიტიკური პარტიებისა და პოლიტიკური მოძრაობების შესახებ);
2. ეს ქმედება შეიძლება შეერაცხოს ამ პოლიტიკურ პარტიას;
3. წარმოადგენს საკმარისად მყისიერ საფრთხეს დემოკრატიული ღირებულებებისა და კანონის უზენაესობისთვის;
4. გამოსაყენებელი სანქციის სიმკაცრე არის მიზნის მიღწევის პროპორციული.

მოცემულ შემთხვევაში სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა პარტიის მიზანზე, რომლის მიხედვითაც ცალსახად იკვეთებოდა დემოკრატიული მმართველობის არადემოკრატიულით შეცვლის სურვილი. ასევე მრავალ ძალადობრივ ინციდენტებზე, რომლებიც პარტიის მოღვაწეობას ახლდა თან. რაც შეეხება „მყისიერი საფრთხის“ ტესტს, სასამართლომ გაიზიარა მთავრობის (მოსარჩელის) პოზიცია, რომლის მიხედვითაც, მყისიერი საფრთხე დგება არა მაშინ, როდესაც პარტია უკვე მოიპოვებს საპარლამენტო მანდატს, არამედ მაშინ, როცა ეს საფრთხე უკვე არსებობს, პარტიამ შეიძლება გადალახოს

ელექტორალური მხარდაჭერის ზღვარი, შედეგად, მან შეიძლება მოიპოვოს სახელმწიფო დაფინანსება და მიიქციოს მედიის ყურადღება. ასევე საფრთხე მაშინ დგება, როდესაც პარტიის საქმიანობას აქვს ადგილობრივ დონეზე თუ მთელს სახელმწიფოში უარყოფითი გავლენა, მაგალითად, როგორცაა შიშის ან შუღლის დათესვა მოსახლეობას შორის.

სასამართლომ ასევე აღნიშნა, რომ „მუშათა პარტიის“ რეალური პროგრამის მიზანი იყო ნაციონალური, რასობრივი, ეთნიკური და სოციალური შუღლის გაღვივება, რომლის შედეგადაც შეიზღუდებოდა ჩეხეთში მცხოვრები უმცირესობების, განსაკუთრებით ეთნიკურად რომა, ვიეტნამელი და ებრაელი, ასევე ნებისმიერი სხვა ემიგრანტის უფლებები და თავისუფლება.

სწორედ ამ მიზეზების გამო, 2010 წელს ჩეხეთის სასამართლომ უკანონოდ ცნო „მუშათა პარტია“. ეს პოზიცია შემდგომში ჩეხეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერაც იქნა გაზიარებული.

პოსტ-კომუნისტური ქვეყნების გამოცდილება მეზობელი დემოკრატიისა და უფრო კონკრეტულად პოლიტიკური პარტიების დაშლისა საკითხზე შეგვიძლია Freedom House-ის კვლევის საფუძველზე განვიხილოთ. აღნიშნული კვლევით განისაზღვრა კონკრეტული ქვეყნის მეთოდების ეფექტურობა ანტიდემოკრატიული საფრთხეების წინააღმდეგ.¹³²

ერთ-ერთ მაგალითად შეგვიძლია განვიხილოთ **ბულგარეთი**, სადაც კონსტიტუცია კრძალავს პარტიის არსებობას, რომელიც დისკრიმინაციას და ძალადობას წაახალისებს.¹³³ ბულგარეთშიც, ძირითადად, საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ხდება პოლიტიკური პარტიების დაშლა, თუ მისი არაკონსტიტუციურობა დადგინდა.¹³⁴ პრაქტიკაში გვხვდება ისეთი შემთხვევები, როდესაც ბულგარეთის კომუნისტურმა პარტიამ შეიცვალა სახელი ბულგარეთის სოციალისტურ პარტიად და ის აგრძელებდა ფუნქციონირებას, როგორც ერთ-ერთი ყველაზე ძლიერი პოლიტიკური ძალა.¹³⁵ თუმცა, ამისგან განსხვავებით, 2000 წელს United Macedonian Organization Ilinden-Pirin აიკრძალა, რადგან ის სეპარატისტულ ორგანიზაციად მიიჩნია სასამართლომ და 2006 წელსაც კი უარი ეთქვა მას ხელახლა რეგისტრაციაზე.¹³⁶

132 Maciej Skrzypek, The Banning of Extremist Political Parties as a Measures of Neo-Militant Democracy: The Experience of Post-Communist States, HAPSc Policy Briefs Series, Vol. 1, no. 2, December 2020, 68.

133 Constitution of the Republic of Bulgaria, Art. 11 (4).

134 Political Parties Act, 2005, Art. 38 (4)

135 Maciej Skrzypek, The Banning of Extremist Political Parties as a Measures of Neo-Militant Democracy: The Experience of Post-Communist States, HAPSc Policy Briefs Series, Vol. 1, no. 2, December 2020, 69.

136 იქვე.

რაც შეეხება **ჩეხეთის რესპუბლიკას**, 1991 წლის კანონით რეგულირდება, რომ აკრძალულია პოლიტიკური პარტიის არსებობა, რომელიც არღვევს კონსტიტუციასა და სხვა კანონებს, ცდილობს დემოკრატიული ღირებულებების უგულვებლყოფას ქვეყანაში, ხელს უწყობს ანტიდემოკრატიულ მოძრაობას, საჯარო წესრიგსა და ადამიანის უფლებებს საფრთხის ქვეშ აყენებს.¹³⁷ მაგალითად, 2010 წლის თებერვალში **Workers' Party** აიკრძალა, რასაც საფუძვლად დაედო მისი ნაციონალური სიმბოლოები, ქსენოფობიური, ჰომოფობიური სლოგანები და უკანონო ორგანიზაციებთან ასოცირება.¹³⁸ პარტიის დაშლის შემდეგ მისმა წარმომადგენლებმა ხელახლა დაარეგისტრირეს პარტია სხვა სახელით – **Workers' Party of Social Justice**, რომლის პოლიტიკური პროგრამაც არ შეუცვლიათ, შესაბამისად, პარტიის აკრძალვა არაეფექტური და უშედეგო მეთოდი აღმოჩნდა ამ შემთხვევაში.¹³⁹

Freedom House-ის კვლევის საფუძველზე გამოიკვეთა, რომ **უნგრეთში** დემოკრატია ყველაზე ნაკლებად არის დაცული რადიკალური პარტიებისგან.¹⁴⁰ პოლიტიკური პარტიის აკრძალვის კრიტერიუმები არ არის მკაფიოდ გამოკვეთილი.¹⁴¹ აღსანიშნავია, რომ 2008-2019 წლებში კანონმდებლის მიერ არ მომხდარა მებრძოლი დემოკრატიის გარკვეული მექანიზმების იმპლემენტაცია, მათ შორის, პოლიტიკური პარტიების რეგისტრაციასა და ფუნქციონირებაზე ლიმიტაციებიც არ დაწესებულა.¹⁴² აღსანიშნავია, რომ 2009 წელს აიკრძალა **Hungarian Guard**, რომელიც იყო **Jobbik**-ის მიერ 2007 წელს დაარსებული პოლიტიკური პარტია. აკრძალვის საფუძველს წარმოადგენდა უნგრეთის კონსტიტუციასთან წინააღმდეგობა, თუმცა გარკვეული პერიოდის შემდეგ აკრძალული პარტიის წარმომადგენლება კვლავ დაარეგისტრირეს პარტია, რომლისთვისაც არ შეუცვლიათ პოლიტიკური პროგრამა.¹⁴³ შესაბამისად,

137 Zákon č. 424/1991, Art. 4, ნაშრომიდან: Maciej Skrzypek, The Banning of Extremist Political Parties as a Measures of Neo-Militant Democracy: The Experience of Post-Communist States, HAPSc Policy Briefs Series, Vol. 1, no. 2, December 2020, 69.

138 Soud zrušil..., 2010, ნაშრომიდან: Maciej Skrzypek, The Banning of Extremist Political Parties as a Measures of Neo-Militant Democracy: The Experience of Post-Communist States, HAPSc Policy Briefs Series, Vol. 1, no. 2, December 2020, 69.

139 Maciej Skrzypek, The Banning of Extremist Political Parties as a Measures of Neo-Militant Democracy: The Experience of Post-Communist States, HAPSc Policy Briefs Series, Vol. 1, no. 2, December 2020, 69.

140 იქვე, 70.

141 იქვე.

142 Jonna Rak, Conceptualizing the Theoretical Category of Neo-militant Democracy: The Case of Hungary, Adam Mickiewicz University, Poznan (Poland), Polish Political Science Yearbook, vol. 49 (2), 2020, 67.

143 Maciej Skrzypek, The Banning of Extremist Political Parties as a Measures of Neo-Militant Democracy: The Experience of Post-Communist States, HAPSc Policy Briefs Series, Vol. 1, no. 2, December 2020, 70.

აშკარაა, რომ შესაძლებელი ხდება უნგრეთში პოლიტიკური პარტიების მიერ კანონით დადგენილი მონესრიგებებისგან თავის არიდება. თუმცა, გვაქვს შემთხვევა, როდესაც მმართველმა პარტიამ კონსტიტუციას ისეთი შინაარსის ნორმა დაამატა, რომელიც გულისხმობდა, რომ Hungarian Socialist Party მიიჩნეოდა Hungarian Socialist Workers Party-ის მემკვიდრე პარტიად.¹⁴⁴ შესაბამისად, სწორედ Hungarian Socialist Party-ის შეერაცხებოდა კომუნისტურ პერიოდში ჩადენილი დანაშაულები.¹⁴⁵ შედეგად, მართალია, პოლიტიკური პარტია არ აკრძალულა, თუმცა ეს იყო სისტემის წინააღმდეგ განწყობილი პარტიის საქმიანობის შეფერხების ერთ-ერთი მეთოდი.¹⁴⁶

---

144 იქვე.

145 Maciej Skrzypek, The Banning of Extremist Political Parties as a Measures of Neo-Militant Democracy: The Experiencie of Post-Communist States, HAPSc Policy Briefs Series, Vol. 1, no. 2, December 2020, 70.

146 იქვე.

პოლიტიკური პარტიების დაშლა ინდონეზიაში

2002 წელს ინდონეზიის კონსტიტუციაში შევიდა ფუნდამენტური ცვლილებები. საერთო სასამართლოებს გამოეყო საკონსტიტუციო სასამართლო, რომელსაც მიეცა უფლებამოსილება, რომ დაშალოს პოლიტიკური პარტიები ხელისუფლების მოთხოვნის შესაბამისად.¹⁴⁷

საკონსტიტუციო სასამართლოს შექმნამდე მთავრობამ არაერთი პოლიტიკური პარტია დაშალა სასამართლო ორგანოს თანხმობის გარეშე და ამ უფლებამოსილების საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის გადაცემა იყო მთავრობის ძალაუფლების ერთგვარი შეზღუდვა. ინდონეზიის საკონსტიტუციო სასამართლოს ჯერ არ განუხილავს პოლიტიკური პარტიის დაშლის საქმე, თუმცა არსებობს პოლიტიკური პარტიების კანონი.

ინდონეზიის კონსტიტუციის 24C მუხლში მოწესრიგებულია სასამართლოს მიერ პოლიტიკური პარტიის დაშლის გადანყვეტილების მიღების პროცესის მხოლოდ საწყისი და საბოლოო ეტაპი. ამ მუხლის თანახმად, მთავრობა არის ერთადერთი სუბიექტი, რომელსაც შეუძლია საკონსტიტუციო სასამართლოში შეიტანოს განცხადება პოლიტიკური პარტიების დაშლის შესახებ. განცხადებაში ნათლად უნდა იყოს აღწერილი ის, რაც გარეგნულად ეწინააღმდეგება კანონს, იქნება ეს შესაბამისი პოლიტიკური პარტიის იდეოლოგია, პრინციპები, ამოცანები, პროგრამა თუ საქმიანობა. თუკი განცხადება არ აკმაყოფილებს მოთხოვნებს, ის უარყოფილი იქნება და ჩაითვლება დაუშვებლად.¹⁴⁸

პოლიტიკური პარტიის იდეოლოგიის, პრინციპების, მიზნების, პროგრამებისა თუ აქტივობების კონსტიტუციასთან შესაბამისობის დადგენისას სამართლებრივი სტანდარტები გადამწყვეტი მნიშვნელობის არის. კანონმდ-

147 Pan Mohamen Faiz, Constitutional court of Indonesia, the dissolution of political parties in indonesia: lessons learned from the European Court of Human Rights, 2019, 1.

148 Pan Mohamen Faiz, Constitutional court of Indonesia, the dissolution of political parties in indonesia: lessons learned from the European Court of Human Rights, 2019, 2.

ბლობის თანახმად, პოლიტიკური პარტიები შესაძლოა დაიშალნონ თავიანთი გადაწყვეტილებით, სხვა პოლიტიკურ პარტიასთან შერწყმით ან საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების საფუძველზე. ეს უკანასკნელი უნდა დაეფუძნოს მტკიცებულებას, რომ პოლიტიკურმა პარტიამ დაარღვია პოლიტიკური პარტიების შესახებ კანონში დანესებული აკრძალვები. ამ აკრძალვების 5 კატეგორიაა ჩამოთვლილი.¹⁴⁹

პირველი კატეგორიის თანახმად, პოლიტიკურ პარტიებს ეკრძალებათ იმ სახელის, სიმბოლოს თუ სურათის გამოყენება, რაც კანონში არის მითითებული, მათ შორის ეროვნული დროშა, სახელმწიფო ჰიმნი, მთავრობის ინსტიტუტების სიმბოლო და ა.შ. იმ შემთხვევაში, თუ პარტიამ დაარღვია ეს აკრძალვა, მას დაეკისრება ადმინისტრაციული სანქცია რაიონული სასამართლოს მიერ გამგეობის წევრებისათვის უფლებამოსილების შეჩერების სახით.

მეორე კატეგორიის თანახმად, პოლიტიკურ პარტიებს ეკრძალებათ ისეთი აქტივობების განხორციელება, რომლებიც ეწინააღმდეგება ინდონეზიის კონსტიტუციასა და ეროვნულ კანონს. მათ ასევე ეკრძალებათ ისეთი ქმედებების განხორციელება, რომლებიც საფრთხეს უქმნის ინდონეზიის რესპუბლიკის ერთიანი სახელმწიფოს მთლიანობასა და ეროვნულ უსაფრთხოებას. ამ აკრძალვების დარღვევა ექვემდებარება ადმინისტრაციულ სანქციებს რაიონული სასამართლოს მიერ პოლიტიკური პარტიების მოქმედების დროებითი შეჩერების სახით მაქსიმუმ ერთი წლით. გარდა ამისა, თუ შეჩერებული პოლიტიკური პარტიები კვლავ არ ითვალისწინებენ ამ აკრძალვებს, საკონსტიტუციო სასამართლოს შეუძლია დაითხოვოს (dissolve) ისინი.

მესამე კატეგორიის აკრძალვა ეხება ფინანსურ რეგულაციებს, კერძოდ:

1. უცხოური პარტიისათვის შემოწირულების გაღება ან მიღება ნებისმიერი ფორმით, რომელიც ეწინააღმდეგება კანონს და რეგულაციებს;
2. შემოწირულების მიღება ფულის, საქონლის თუ სერვისის სახით ნებისმიერი პირისაგან, რომლის იდენტიობა ამოუცნობია;
3. ინდივიდისაგან, კომპანიისაგან თუ ბიზნეს ერთეულისაგან ისეთი შემოწირულების მიღება, რომელიც აჭარბებს კანონით და რეგულაციებით განსაზღვრულ ზღვარს;
4. სახელმწიფო საწარმოებისგან, რეგიონულ საკუთრებაში არსებული საწარმოებისგან, სოფლის საკუთრებაში არსებული საწარმოებისგან ან სხვა ეკვივალენტური ინსტიტუტებისგან თანხების მოთხოვნა ან მიღება;
5. პოლიტიკური პარტიის დაფინანსების წყაროდ ფრაქციის გამოყენება.

149 Pan Mohamen Faiz, Constitutional court of Indonesia, the dissolution of political parties in indonesia: lessons learned from the European Court of Human Rights, 2019, 2.

იმ შემთხვევაში, თუ პოლიტიკური პარტია ფინანსურ აკრძალვებს დაარღვევს, არ დაიშლება, თუმცა მისი საბჭოს წევრებს (board member) შესაძლოა მიესაჯოთ თავისუფლების აღკვეთა მაქსიმუმ ერთიდან ორ წლამდე და დაეკისროთ ჯარიმა იმ თანხის ორმაგი რაოდენობით, რაც მიიღეს.

გარდა ამისა, პოლიტიკურ პარტიებს ასევე ეკრძალებათ ბიზნეს ერთეულების შექმნა და ბიზნეს სუბიექტების წილების ფლობა. ამ წესის დარღვევისათვის არის დაწესებული ადმინისტრაციული სანქცია საბჭოს წევრების მიმართ და აქტივებისა თუ წილების ჩამორთმევა სახელმწიფოს მიერ.

მეზუთე ბოლო კატეგორიის აკრძალვა კი ეხება კომუნიზმის თუ მარქსიზმ-ლენინიზმის სწავლებას, განვითარებას და გავრცელებას. ასეთ პარტიებს სანქციები დაეკისრებათ, რომლებიც საბოლოოდ დაშლას გამოიწვევს. ეს აკრძალვა შეიქმნა ისტორიული და პოლიტიკური კონტექსტის გათვალისწინებით, რომლებიც დაკავშირებულია 1965 წელს ინდონეზიის კომუნისტური პარტიის მონაწილეობით სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობასთან.

ასეთი შეზღუდვები მწვავე დებატებს იწვევს – ეწინააღმდეგება თუ არა გაერთიანების თავისუფლებას ისეთ ქვეყნებში, სადაც განსაკუთრებულად იცავენ მებრძოლი დემოკრატიის პრინციპს (militant democracy).

ზემოაღნიშნული მოქმედი კანონებისა და რეგულაციების საფუძველზე, ინდონეზიაში პოლიტიკური პარტიები შეიძლება დაიშალოს, თუ მათი საქმიანობა ეწინააღმდეგება კონსტიტუციას და ეროვნულ კანონებს, ასევე საფრთხეს უქმნის ინდონეზიის რესპუბლიკის ერთიანი სახელმწიფოს მთლიანობასა და ეროვნულ უსაფრთხოებას. თუმცა, დაშლამდე, მათ უჩერდებათ საქმიანობის უფლება. პოლიტიკური პარტიების პირდაპირი დაშლის ერთადერთი საფუძველი, შეიძლება იყოს მაშინ, თუ ისინი აითვისებენ, განავითარებენ და ავრცელებენ კომუნიზმის ან მარქსიზმ-ლენინიზმის სწავლებებს. აღსანიშნავია, რომ ინდონეზიის კონსტიტუციაში ან შესაბამის კანონში კომუნიზმის, მარქსიზმის ან ლენინიზმის მკაფიო განმარტება არ არსებობს.¹⁵⁰

150 Pan Mohamen Faiz, Constitutional court of Indonesia, the dissolution of political parties in indonesia: lessons learned from the European Court of Human Rights, 2019, 3.

აშშ-ის უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკის მიმოხილვა პარტიების აპროკლვასთან დაკავშირებით

პოლიტიკური პარტიების რეგულირების ამერიკული სისტემა ემყარება პრინციპს, რომლის თანახმად, ხელისუფლება უნდა მოქმედებდეს ნეიტრალურად პოლიტიკური ჯგუფების მიმართ, მას არ შეუძლია რომელიმე პარტია გამოაცხადოს უკანონოდ ან არაკონსტიტუციურად კონკრეტული იდეოლოგიის საფუძველზე. თუმცა ეს წესი აბსოლუტური სახით არ მოქმედებს.¹⁵¹

მართალია, აშშ-ში უშუალოდ „მებრძოლი დემოკრატიის“ დოქტრინა არ არის დამკვიდრებული, თუმცა მაინც გვხვდება პრაქტიკა, რომლითაც უზენაესი სასამართლო ზღუდავს ექსტრემისტული პარტიების უფლებებს.¹⁵² აღნიშნული თემა განსაკუთრებით აქტუალური იყო მე-20 საუკუნის 50-იან წლებში კომუნისტური იდეოლოგიის მქონე პარტიების წინააღმდეგ. ერთ-ერთი ასეთი გადაწყვეტილებაა **Dennis v. United States, 341 U.S. 494 (1951)**.¹⁵³ ამ გადაწყვეტილებაში უზენაესმა სასამართლომ გამოიყენა „აშკარა და მყისიერი საფრთხის“ სტანდარტი, რათა მხარი დაეჭირა ბრალდების გადაწყვეტილებისთვის, რომლითაც აშშ-ში მოღვაწე 11 კომუნისტი, მათი პოლიტიკური სწავლების გამო, დამნაშავედ იქნა ცნობილი. იუჯინ დენისი და პარტიის სხვა 10 ლიდერი პირი მსჯავრდებული იყო იმის საფუძველზე, რომ ისინი გეგმავდნენ ამერიკული კომუნისტური პარტიის ჩამოყალიბებას, რითიც არღვევდნენ **Smith Act of 1940**-ით დადგენილ მოწესრიგებას. ამ კანონის თანახმად დანაშაულად მიიჩნეოდა განზრახ მხარდაჭერა, სწავლება და ხელის შეწყობა იმ მოძრაობებისა, რომლებიც მიზნად ისახავენ აშშ-ის მთავრობის გადაყენებას ძალის

151 Gur Bligh, *Defending Democracy: A New Understanding of the Party-Banning Phenomenon*, 46 *Vanderbilt*

152 R. O'Connell, *Militant Democracy and Human Rights Principles*, *Constitutional Law Review*, 2009, 85; გადაწყვეტილებიდან: *Dennis v. U.S.* 341 U.S. 494 (1951).

153 *Dennis v. U.S.* 341 U.S. 494 (1951). < <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/341/494/> > [26.04.2023].

გამოყენებით. დაცვის მხარის არგუმენტით „აშკარა და მყისიერი საფრთხის“ სტანდარტი არ იყო დაკმაყოფილებული ამ შემთხვევაში და, შესაბამისად, არ უნდა შეზღუდულიყო მათი თავისუფლებები. სასამართლოს ამ გადაწყვეტილებაში მოსამართლეთა აზრები გაიყო. ნაწილის მოსაზრებით, სახელმწიფო არ არის ვალდებული ელოდოს გადატრიალებას და საფრთხის გამოვლენას, ხოლო მოსამართლეების მეორე ნაწილს მიაჩნდა, რომ კანონის ასეთი ჩანაწერი იყო გამოსატვის თავისუფლებისა და მედიის თავისუფლების შეზღუდვა, რაც ამერიკის კონსტიტუციასთან შეუსაბამოა. მოსამართლეთა აზრების გამიჯვნის გამო ქვედა ინსტანციების გადაწყვეტილებები არ გაუქმებულა და კომუნისტების განაჩენი არ შეცვლილა. ეს გადაწყვეტილება დღემდე არ დაუძლევა ამერიკის უზენაეს სასამართლოს.¹⁵⁴ შემდგომში დამკვიდრდა ახალი სტანდარტები, რომლითაც „მყისიერი უკანონო ქმედების“ სტანდარტი შემოიღეს და უფრო რთული სამტკიცებელი გახდა შეზღუდვების დანესების აუცილებლობა, თუმცა ეს გადაწყვეტილება უშუალოდ პოლიტიკურ პარტიებს არ უკავშირდება.¹⁵⁵

---

154 *Dennis v. United States* (1951), < <https://www.mtsu.edu/first-amendment/article/190/dennis-v-united-states> > [26.04.2023].

155 *Brandenburg v. Ohio* (1969), < <https://mtsu.edu/first-amendment/article/189/brandenburg-v-ohio> >

დასკვნა

კვლევამ გამოაჩინა, რომ დემოკრატიულ საზოგადოებებში სასამართლოების მიერ პოლიტიკური პარტიების აკრძალვა რთული და ამავდროულად კონტრავერსიული თემაა, რომელიც წარმოშობს კომპლექსურ სამართლებრივ კითხვებს. მიუხედავად იმისა, რომ სასამართლოებს შეიძლება ჰქონდეთ უფლებამოსილება აკრძალონ პოლიტიკური პარტიები, რომლებიც საფრთხეს უქმნიან დემოკრატიულ წესრიგს, ასეთ გადაწყვეტილებებს აქვს მრავალმხრივი შედეგები, რომლებიც სკრუპულოზურად უნდა იქნეს განხილული.

სხვადასხვა სასამართლოების პრაქტიკის ანალიზი აჩვენებს, რომ პოლიტიკური პარტიების აკრძალვა შეიძლება იყოს აუცილებელი ღონისძიება დემოკრატიული ინსტიტუტების დასაცავად და კონკრეტული ჯგუფების მიერ ამ ინსტიტუტების ბოროტად გამოყენების თავიდან ასაცილებლად.

მეორე მხრივ, პოლიტიკური პარტიების აკრძალვის არაპროპორციულად გამოყენებას შეუძლია დაარღვიოს გამოხატვისა და გაერთიანების ფუნდამენტური უფლებები და მთლიანად ეჭვქვეშ დააყენოს დემოკრატიული პოლიტიკური სისტემის არსებობა ქვეყანაში. ამ რისკებიდან გამომდინარე, შეიძლება იმის მტკიცება, რომ პოლიტიკურ პარტიებს, მაშინაც კი, თუ მათი იდეოლოგია საკამათო ან სადავოა, უნდა მიეცეთ საშუალება იარსებონ და კონკურენცია გაუწიონ პოლიტიკურ სპექტრს სანამ ისინი მოქმედებენ საკანონმდებლო ჩარჩოებში და არ ეწევიან აშკარა უკანონო საქმიანობას.

უფრო მეტიც, სასამართლო ხელისუფლების როლი, პოლიტიკური პარტიების აკრძალვის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას, ბადაბს მნიშვნელოვან კითხვებს ხელისუფლების დანაწილების, სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობისა და სასამართლო გადაწყვეტილებების პროტენციური პოლიტიზების შესახებ. ბუნებრივია, არსებობს ლოგიკური მოლოდინი, რომ სასამართლოები იქნებიან მიუკერძოებელი და დამოუკიდებელი და თავიანთ გადაწყვეტილებებს მიიღებენ კანონის უზენაესობასა და სამართლებრივ პრინციპებზე დაყრდნობით და არა პოლიტიკური მოსაზრებებიდან გამომდინ-

ნარე. თუმცა, პოლიტიკური პარტიის აკრძალვის გადანყვეტილება შეიძლება მოიცავდეს სუბიექტურ განსჯას მათი იდეოლოგიის, მიზნების ან საქმიანობის ბუნებისა და ფარგლების შესახებ, რაც ბუნებრივად წარმოშობს გარკვეული სუბიექტივიზმის რისკებს.

გარდა ამისა, პოლიტიკური პარტიების აკრძალვას შეიძლება ჰქონდეს უფრო ფართო სოციალური და პოლიტიკური შედეგები. მას შეუძლია საზოგადოებრივი აზრის პოლარიზაცია, პოლიტიკური დაძაბულობის გაღვივება და პოლიტიკური კონკურენციის დინამიკაზე მნიშვნელოვანი გავლენის მოხდენა. ასევე შეიძლება არსებობდეს კითხვები პოლიტიკური პარტიების აკრძალვის ეფექტურობასთან დაკავშირებით. შესაძლებელია იმის მტკიცება, რომ პოლიტიკური ექსტრემიზმის ან ანტიდემოკრატიული განწყობების ძირეული მიზეზების აღმოფხვრა ალტერნატიული საშუალებებით, როგორცაა ინკლუზიური პოლიტიკური პროცესი, დიალოგი და განათლების ხელმისაწვდომობით, შეიძლება უფრო ეფექტური იყოს, ვიდრე პირდაპირი აკრძალვები.

ამ სირთულეებისა და გამოწვევების გათვალისწინებით, დემოკრატიულ საზოგადოებაში გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს სასამართლოს მიერ პოლიტიკური პარტიების აკრძალვის სამართლებრივი, ეთიკური და პრაქტიკული შედეგების გულდასმით განხილვას. მყარი სამართლებრივი ჩარჩოები, მკაფიო სახელმძღვანელო პრინციპები და გამჭვირვალე პროცესები აუცილებელია იმის უზრუნველსაყოფად, რომ პოლიტიკური პარტიების აკრძალვის შესახებ გადამწყვეტილებები ეფუძნებოდეს ობიექტურ სამართლებრივ პრინციპებს და არა სუბიექტურ პოლიტიკურ შეხედულებებს.

გამოცემის კოორდინატორები:

რევაზ ხოფერია
ანა მილაშვილი
ირაკლი გვარამაძე

სტილის რედაქტორი:

ანა მილაშვილი

დამკაზადონებელი:

ნატალია ლლონტი

თავისუფალი და აგრარული უნივერსიტეტების გამომცემლობა
კახა ბენდუქიძის კამპუსი, დავით აღმაშენებლის ხეივანი 240
0159 თბილისი, საქართველო
ტელ.: +995 32 220 09 01
www.freeuni.edu.ge www.agruni.edu.ge
Free and Agricultural Universities Press
Kakha Bendukidze Campus, Alley David Aghmashenebeli 240
Tbilisi 0159, Georgia, Tel.: +995 32 220 09 01